

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΔΙΑΚΟΝΟΥ

ΚΑΙ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΩΤΑΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΠΑΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΕΝΔΟΞΟΥΣ

ΚΑΙ ΠΑΝΕΥΦΗΜΟΥΣ ΜΑΡΤΥΡΑΣ

ΤΟΥΣ ΥΠΕΡ ΧΡΙΣΤΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΗΜΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΝ ΑΘΑΛΕΣΑΝΤΑΣ.

CONSTANTINI

DIACONI

ET CHARTOPHYLACIS S. ECCLESIAE CONSTANTINOPOLITANÆ

LAUDATIO OMNIUM SANCTORUM GLORIOSORUM

INCLYTORUMQUE MARTYRUM,

QUI PRO CHRISTO DEO NOSTRO PER UNIVERSUM ORBEM PASSI SUNT.

1. Sacrae festorum Christi conciones, quotquot A lumen incarnationis pro nobis operatae illustrant, utpote argumenti sui difficultate humanos intellectus excedentes, omnem loquendi vim superant, omnem laudis sublimitatem ac magnificentiam vincunt. Quod autem nunc celebratur insigne ac splendidissimum fortium religionis athletarum festum, etsi cuncta pariter laudum praekoniam manifeste superat illustri suae dignitatis magnitudine; nihilominus omnium oculos omniumque linguas, illos quidem ad videntem, has autem ad praedicandam gloriam suam vocat; et lege tum spiritus tum etiam corporis nos istis a Deo electis copulat, ut maximas illorum res gestas imitemur. Sed jam age, theatrum mihi mundus exhibeat omni aetate omnique gente repletum, et a magniloquo praecone rege David convocatum, qui : B *Venite, clamat, et videte opera Dei, et quae fecit prodigia super terra, auferens bella usque ad terminos terrae*¹.

2. Postquam enim progenitoribus in paradiso morbosa calamitas accidit, quo tempore amarum doli venenum serpens illis per invidiae morsum afflavit, ita ut mox et immortalitatis pulchritudo obscurata ipsis fuerit, et vitam illam amiserint dolore ac labore carentem; ex quo, inquam, haec ita evenerunt, malumque gliscens, ceu quidam maleficus fluxus, universum genus pervasit; unde accidit ut in insanabilem morbum decideret, neque cauteriis per diversa tempora multa cum patientia clementia-

α'. Αἱ μὲν Χριστοῦ πανηγύρεις, ὅσαι τὸ φῶς τῆς περὶ ἡμᾶς οἰκονομίας αὐγάζουσι, τῷ ἀπροσίτῳ τῆς καταλήψεως ἀνθρωπίνους λογισμοὺς ὑπερπίπτουσαι, παντὸς ὑπερίστανται λόγου τε, νικῶσι πᾶσαν ἐγκωμίων ὑψηγορίαν τε καὶ λαμπρότητα· ἡ δὲ νῦν κειμένη διαδόχτος καὶ περιφανεστάτη πανήγυρις τῶν γενναίων τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστῶν, εἰ καὶ πάντας ἐπαίνων λόγους καὶ αὕτη σαφῶς ὑπερδέδωκε τῷ μεγέθει τῆς ἀξίας σεμνονομένη, ἀλλ' ὁμως πᾶσαν ἔψην καὶ πᾶσαν γλῶσσαν, τὴν μὲν πρὸς θεόν, τὴν δὲ πρὸς εὐφημίαν καλεῖ τῆς οἰκείας μεγαλειότητος, νόμῳ πνεύματος οὐχ ἥττον ἢ σώματος ἡμᾶς τοῖς θεολέκτοις συνάπτουσα, ὥς ἂν τὰς μεγίστας ἐκείνων ἀριστείας ζηλώσαιμεν· ἀλλὰ δεῦρο θέατρον ἡ οἰκουμένη παρτίτω μοι, ἡλικία πάση καὶ ἔθνει παντὶ συμπληρούμενον, καὶ ὑπὸ μεγαλοφώνῳ κήρυκι τῷ βασιλεῖ Δαβὶδ συγχροτούμενον, εἰ δεῦτε βοῶντι καὶ ἰδετε τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ἃ ἔθετο τέρατα ἐπὶ τῆς γῆς, ἀνταναιρῶν πολέμους μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς.

β'. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς προγόνοις ἐν παραδείσῳ νόσος ἐνέσκηψε, τὸν πικρὸν τῆς ἀπάτης ἰδὼν τοῦ ὄφρεως αὐτοῖς τῷ τοῦ φθόνου δῆγματι προσεμέσαντος, ὥς ἐντεῦθεν τῆς τε ἀθανασίας ἀπομορφωθῆναι τὸ κάλλος αὐτοῦς, καὶ ζωὴν ἐκείνην προσαποβαλεῖν τὴν ἀλυπὸν τε καὶ ἁμοχθον, ἐπειδὴ ταῦτα οὕτως, καὶ τὸ δεινὸν ἐρπύσαν, ὥσπερ τι ρεῦμα κακότητος, τὸ γένος ἅπαν ἐπενεμήθη, ὑφ' οὗ καὶ πρὸς βλάβην ἀνίστατον ἀπονένευκε, μήτε ταῖς κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐπενενθείσαις μετὰ πολλὴν μακροθυμίαν καὶ χρηστό-

¹ Psal. XLV, 10.

τητα καύσει, πρὸς δὲ καὶ ἐπικλύσει καὶ τομαῖς, οἷόν τισι στύφουσι φαρμάκοις πρὸς ὑγίαν ἐπαναγόμενον, μήτε τῷ πράττει τῆς ἰατρείας εἶχον, λόγῳ καὶ νόμῳ καὶ θαύμασι μηχανωμένῳ τὴν σωτηρίαν, ὡς τῷ τῆς πληγῆς ἀθεραπεύτῳ παντελεῖ παραδοθῆναι φθορᾷ, τοῦ θανάτου μέχρι Μωσέως καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἀμαρτήσαντας βασιλεύσαντος, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ὁ ἄριστος τῆς φύσεως κηδεμὼν, καθάπερ τις πατὴρ φιλόπαις υἱοὺς ἀθετήσαντας, κακῶν τῶν οἰκείων τρίβων χολάναντας ἀνακαλεσόμενος, πρὸς θεραπείαν ἐπιστημόνως ἐχώρησε τοῦ συντρίμματος· τὴν γὰρ τοῦ ἡρώωστηχότος μορφὴν ἐνδυσάμενος, αὐτὸς μῶμου παντὸς ἐλεύθερος ὢν, τὰς τε ἀμαρτίας ἤρεν ἡμῶν καὶ τὰς νόσους ἐδάστασε· καὶ τῷ περιόντι τῆς σοφίας τε καὶ συνέσεως, ξένῳ τινὶ καὶ παραδόξῳ τρόπῳ χρησάμενος, διὰ μὲν πάθους ἀπάθειαν ἡμῖν περιποιήσατο· τοὺς δὲ προσηύξαντας ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν μώλωπας ἐκλύσας τῷ αἵματι, καὶ τῷ ξύλῳ τὴν φθορὰν περικόψας, ὅλην φλεγμαίνουσαν τὴν κοσμικὴν ἀμαρτίαν κατέσβεσεν, καὶ τῶν ὠδυνῶν ἡμῶν τὸν ὄγκον κατέπαυσε· καὶ καταλύσας τὸν θάνατον, αὐθις ἡμᾶς εἰς τὴν ἀρχαίαν ζωὴν ἐπανήγαγεν, ὁλοκλήρους ἀπεργασάμενος. Καὶ ἥντως ἀρτίους, καὶ οἷους εἶκος ἦν τοὺς ὑπὸ τοιοῦτῳ θεραπευτῇ τηλεκαύτης ἐπιμελείας τυχόντας, ἐβρώσθαι καὶ διαφαίνεσθαι, ὡς ἂν δὲ μὴ γυμνοῖς τε καὶ ἀφυλάκτοις ὁ πονηρὸς ἐπελθὼν αὐθις πλήξῃ σφοδρότερον, καὶ ὑγιασθέντας λυμῆνται, τῇ παντευχίᾳ τοῦ Πνεύματος ἡμᾶς ὁ Λυτρωτὴς πολεμικῶς διεσκεύασεν, λαμπροῖς τε καὶ καταλλήλοις φραξάμενος. Καὶ τῇ μὲν κεφαλῇ σωτηρίου κράνος ἐπέστησε, δικαιοσύνης δὲ ἡμᾶς ἐνέδυσε θώρακα, καὶ ἀληθείας ζωστῆρι τὴν ὀσφύν ἡμῶν ἐνειλήσας, καὶ ὑποδήσας τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, οὕτω τὴν τοῦ Πνεύματος μάχαιραν, ὃ ἐστὶν ῥῆμα Θεοῦ, καὶ τὸν θυρεὸν ἡμῖν τῆς πίστεως ἐνεχείρισεν, ἐν ᾧ σθένει πάντα τὰ πεπωρωμένα βέλη τοῦ πονηροῦ δυνησόμεθα· εἴτα καὶ ῥώμην πλείστην ὄσπην ἐνθελὼν, καὶ πάντοθεν ἀσφαλεῖς πρὸς παράταξιν ποιησάμενος, ἀπτόητον πρὸς πᾶσαν ἐπιβουλήν τοῦ ὄφeos τὸ γένος ἡμῶν κατεστήσατο.

γ. Ἄλλ' οὐκ ἔμελλεν ἡ τύραννος φύσις τοῦτοις ἐφηρεμεῖν, οὐδὲ τὴν ὠδὴν κατέχειν τῆς βασκανίας· Συλλαβὼν γὰρ πόνον ὁ ἀλαζών, τάχιστα τὴν ἀνομίαν ἀπέτεκεν· εὐθέως γὰρ ὡς οἰκεῖον στίφος τὴν ἀποστατικὴν ἀνθρώπιση δύναμιν, τοῖς τῆς ἀσεβείας ὅπλοις καὶ μηχανήμασιν ὑποχειρίους ῥᾶστα λαβὼν τοὺς ὅσοι περ πρὸς τὴν θείαν παράταξιν καταλεγῆναι οὐχ εἴλοντο. Βασιλεῖς τοιγαροῦν καὶ ὑπάτους καὶ στρατηγοὺς καὶ τοπάρχας, ἡγουμένους τε καὶ τυράννους, καὶ τοὺς ὑπ' ἐξουσιῶν καὶ τοὺς ἄρχοντας τῶν χωρῶν, λαοὺς τε καὶ φυλάς καὶ γλώσσας, συμμάχους παραστησάμενος, ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης τὸν κατὰ τῶν εὐσεβῶν ἀνέκίνησε πόλεμον· οἱ πῦρ καὶ δεσμὰ καὶ σίδηρον προβαλλόμενοι, καὶ βόθρους ὀρύσσοντες, καὶ θήρας ἀτιθάσσους συνεπαγόμενοι, καὶ παντοίων κολαστηρίων ὀργάνων εἰδέαν τοῖς ἀνταγωνισταῖς ἐπισείοντες, φοβερὰν μὲν ἐμποιοῦσαν ὄψιν ταῖς δειλοῖς τε καὶ

A que adhibitis, neque diluviis, neque sectionibus, veluti quibusdam acerbis pharmacis ad sanitatem revocaretur, quia nimirum neque lenitati medela cederet, quæ doctrina et lege et prodigiis salutis ergo adhibita fuerat, et vulnus jam desperatum ad corruptionem omnigenam vergeret, morte nimirum usque ad Moysen super eos quoque qui non peccaverant regnante, ut ait Apostolus¹; tunc denique optimus naturæ curator, ceu philostorgus parens filios suos contumaces et a propriis viis declinantes revocaturus, ad contritionem sanandam sapienter accurrit. Namque ægroti formam is sibi induens, qui omni labe carebat, peccata nostra tulit, et infirmitates portavit; suæque sapientiæ ac consilii abundantia miram quamdam peregrinamque rationem excogitans, passionē suā impassibilitatem nobis conciliavit; et foetentia animarum nostrarum vulnera suo sanguine eluens, et cruce saniem abradens, omne mundi fervens peccatum exstinxit, dolorumque nostrorum tumorem sedavit, destructaque morte, denuo nos in pristinam vitam reposuit, et ex asse hæredes instituit. Jamque sanos, ac tanta incolumitate præditos, cujusmodi eos esse decebat qui tantam tanti medici curam experti fuissent; ne forte nudos et incautos malignus hostis adortus denuo gravius feriret, et valetudini jam restitutos pessumdaret, Spiritus armatura Redemptor nos instruxit, splendide et circumquaque nos muniens. Et capiti quidem galeam salutis imposuit, justitiæ thorace nos induit, veritatis baltheo latus præcinxit, pedes Evangelii pacis apparatu calceavit, tum gladio Spiritus, quod est verbum Dei, et fidei clypeo manus nostras armavit², quo cuncta maligni hostis ignea tela possimus retundere: postremo robur plurimum inspirans, atque undique protectos contra vim belli efficiens, invictum contra quaslibet serpentis insidias genus nostrum constituit.

3. Sed enim tyrannica dæmonis indoles quietura non erat, neque suæ invidiæ dolorem patienter latura. Ecce enim superbus ille concepto labore, illico peperit iniquitatem. Statim ergo, tanquam proprium agmen, apostaticas copias armavit, suis falsæ religionis armis ac machinis sibi facile subiciens illos, qui in divina phalange conscribi noluerant. Itaque reges, consules, præfectos, toparchas, duces atque tyrannos, subditos æque ac magistratus regionum, populos, tribus et linguas, auxiliares sibi adjungens, ab oriente et occasu, a borea et mari, contra veræ religionis assecclas bellum commovit. Porro prædicti persecutores ignem, vincula, ferrum expedientes, foveas effodientes, bestias immanes immittentes, et omne genus cruciantium machinarum adversariis suis admoventes, quæ terribilem quidem timidis et imbellibus speciem objiciebant, fortibus autem et robore suo securis

¹ Rom. v, 14. ² Ephes. vi, 13-17.

animos augebant, satellitum multitudine, potentia tyrannica, et idololatriæ viribus variam multiplicemque aciem conficiebant.

4. Neque vero segnius his oppositi fidei defensores, qui divino catalogo nomina dederant, et corporum constantia, et virtutum exercitio, et laborum experimento impiis facti superiores, utroque ex sexu, ætate quavis, variis studiorum generibus, vitæ professionibus, linguarum et patriarum diversitatibus distincti, concordibus tamen animis phalangem suam conflaverunt. Erat enim illorum caterva ceu quoddam varium pratulum multicoloribus ornatum renidensque floribus, adolescentuli nimirum et virgines, senes cum junioribus. Namque ipsum femineum genus masculo vigore roboratum, suæque naturæ oblitum, propositi ardore virilem animi excelsitatem æmulabatur. Puerorum quoque impuberum multitudo, in naturæ parvitate integram mentem gerentium agmen complebant: erantque in ipsis magistratus et subditi, domini cum servis ordinati, ignobiles et illustres, humiles ac nobiles, Græci simul omnes ac barbari, Macedones, Thessali, Pæones, Illyrii, Lacones, Euxini maris accolæ, Thraces ac Byzantini, Cimmerici ex Bosphoro, Bithyni, Cappadoces, Phryges, Cares, Lycii, Galatæ, Isauri, Lydi, Pisidæ, Pamphylii, Lycæones, Cilices, Seythæ, Persæ, Bactriani, Colchi, Assyrii, Parthi et Medi, Elamitæ, Osrhoeni, Blemmyes, Indi, Æthiopes, Ismaelitæ, Ægyptii, Syri, Palæstini, Cyprii, Cretenses, Rhodii, Æoles, Iones, Phœnices, Arabes, Romani, Cyrenæi et Lybes, Daci et Getæ, Sarmatæ, Celtæ, Vandali, Iberes; insuper Moabitæ, Ammanitæ, Chananæi, Chettæi, Amorrhæi et Pherezæi, Evæi et Gergesæi, ac Jebusæi, et Britannicarum insularum incolæ, et Gadi-tani, atque, ut ait Actorum liber, ex omnibus quæ sub cælo sunt gentibus in acie constiterunt: moxque bellico canente classico, atque athletas in arenam vocante, ceu veri pugiles materialem vestem abjicientes, et Christum cujus causa fiebat agon sibi induentes, tesseram invicem dautes Servatoris nomen, in pericula alacriter se conjecerunt. Sic ergo insuperabilem adversariorum audaciam aggressi, dum præclari heroes succumberent, hostes suos profligabant, et vulneribus ad internecionem cæsi, interfectores suos spoliabant, præter spem pudore suffusos et victos a mortuorum corporum facinoribus. Porro mirabilis victoria erat et præ-postera: prædicabatur enim victor non qui cædendo interfecerat, sed qui vulneribus erat immortalis. Erat quippe inter eos certamen, hi ut pro virtute pugnando morerentur, illi ut præclaros athletas ad se pertraherent, et idolis addictos suæque auctoritate artificisque victos, cruciatibus eximerent, atque in suas partes seducerent. Sic ergo victores nostri tropæum splendidum in toto orbe crexerunt, fortem vivientes, et post necem, insignem in Christo triumphum agentes

ἀπολέμοις, θράσος δὲ τοῖς ἀσφαλέσι καὶ γενναίοις τὸ φρόνημα, ὅχλῳ τε ἀνδρῶν θρασυνόμενοι, καὶ τυραννίδος δυνάμει καὶ κράτει τῆς ἀσεθείας, ποικίλην καὶ πολυσχιδῇ τὴν παράταξιν ἐποιήσαντο.

δ'. Ἀλλ' οὐδὲν ἥττον οἱ ἀντιτεταγμένοι καὶ τῆς πίστεως πρόμαχοι, οἱ πρὸς τὸν θεῖον ἀριθμηθέντες κατάλογον, καὶ σωμάτων ῥώμῃ, καὶ ἀρετῶν ἀσκήσει, καὶ γυμνασίᾳ πόνων τοὺς ἀνόμους ὑπερβαλλόμενοι, ἑκατέρῳ γένει καὶ ἡλικίᾳ πάσῃ, καὶ ἐπιτηδευμάτων διαφοραῖς, καὶ βίων αἱρέσεσι, καὶ φωνῶν καὶ πατρίδων ἀλλοτριότησιν, ὁμοτρόπως τὴν οἰκείαν κατεχόμεσαν φάλαγγα. Ἦν γὰρ τὸ στίφος αὐτοῖς ὥσπερ τις λειμῶν ποικίλος ἐκ πολυχρῶν ἀνθεων ἐστεμμένος καὶ ἀποστῖλθων, νεανίσκοι καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων. Καὶ γὰρ καὶ τὸ θῆλυ γένος ἀρρένωθὲν καὶ τῆς οἰκείας φύσεως ἐκκληθόμενον προαιρέσεως φιλοτιμίᾳ, τὴν ἀνδρικήν μεγαλοφυχίαν ἐξήλωσεν. Πρὸς δὲ καὶ νηπίων ἁώρων πλήθος βραχύτητι φύσεως καὶ γνώμης ὀλοκληρίᾳ τὸν συνασπισμὸν ἀνεπλήρωσεν· ἀρχοντές τε ἐν αὐτοῖς καὶ ἀρχόμενοι, καὶ δεσπόται δούλοις συντεταγμένοι, ἄδοξοί τε καὶ ἔνδοξοι, δυσγενεῖς τε καὶ εὐγενεῖς, Ἕλληνες οἱ πάντες ἅμα καὶ βάρβαροι, Μακεδόνες, καὶ Θετταλοὶ, Παῖονες, καὶ Ἰλλυριοὶ, καὶ Λάκωνες, καὶ οἱ τὸν Εὐξείνιον πόντον περικαθήμενοι, Θράκες τε καὶ Βυζάντιοι, καὶ οἱ πρὸς τῷ Βοσπόρῳ Κιμμέριοι, Βιθυνοὶ τε καὶ Καππαδόκαι, Φρύγες, καὶ Κᾶρες, καὶ Λύκιοι, Γαλάται, καὶ Ἰσαυροὶ, Λυδοὶ, καὶ Πισίδαι, καὶ Πάμφυλοι, Λυκάονες τε καὶ Κίλικες, Σκύθαι, καὶ Πέρσαι, καὶ Βάκτριοι, Κόλχοι, καὶ Ἀσσύριοι, Πάρθοι, καὶ Μῆδοι, καὶ Ἑλαμίται, Ὀσροηνοὶ τε, καὶ Βλέμμυες, Ἰνδοὶ καὶ Αἰθίοπες, Ἰσραηλῖται, καὶ Αἰγύπτιοι, Σύροι, καὶ Παλαιστῖνοι, Κύπριοι, καὶ Κρήτες, καὶ Ῥόδιοι, Αἰολεῖς τε καὶ Ἴωνες, Φοίνικες τε καὶ Ἀραβες, Ῥωμαῖοι, καὶ Κυρηναῖοι, καὶ Αἰθιοῦς, Λάκες καὶ Γέται, καὶ Σαυρομάται, Κελτοὶ τε καὶ Βάνδηλοι, καὶ Ἰθῆρες· προσέτι καὶ Μωαβῖται, καὶ Ἀμμανῖται, Χαναναῖοι, καὶ Χετταῖοι, καὶ Ἀμορραῖοι, καὶ Φερεζαῖοι, καὶ Εὐαῖοι, καὶ Γεργεσαῖοι, καὶ Ἰεθουσαῖοι, καὶ οἱ κατοικοῦντες νήσους Βρεττανικᾶς, καὶ τὰ Γάδειρα, καὶ ὡς φησιν ἡ βίβλος τῶν Πράξεων, ἐκ πάντων τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἐθνῶν συνετάττοντο· οἱ τῆς πολεμικῆς ὑποφωνούσης σάλπιγγος, καὶ τοὺς ἀθλητὰς εἰς μέσον προσκαλουμένης ὡς ὄντως ἀριστεῖς τὰς ὕλικας ἐσθῆτας ἀποδυσάμενοι, καὶ Χριστὸν δι' ὃν ὁ ἀγὼν ἐνδυσάμενοι, σύνθημά τε δόντες ἀλλήλοις τὸ Σωτήριον ὄνομα, πρὸς τοὺς κινδύνους ἐρρώμένως ἐχώρησαν· καὶ συμπλακέντες τῇ ἀμάχῳ τῶν ἐναντίων θρασυτητι, πίπτοντες οἱ γεννάδαι, τοὺς πολεμίους ἀνέτρεπον, καὶ θανατούμενοι ταῖς πληγαῖς, τοὺς ἀναιρούοντας ἐσχύλευον παρ' ἐλπίδας ἡσχυμένους καὶ ἡττημένους τοῖς ὑπὸ τῶν νεκρῶν σωμάτων ἀνδραγαθήμασιν. Καὶ ἦν πῶς παράδοξος ἡ νίκη καὶ διαλλάττουσα· ἀνεκηρύττετο γὰρ οὐχ ὥσπερ ἀνῆρει τε καὶ κατέσφαττον, ἀλλ' ὅστις τραύμασιν ἐπαπέθνησκεν· ἄμιλλα γὰρ ἦν ἑκατέροις, τοῖς μὲν ὅπως τεθναῖεν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ κινδυνεύσαντες, τοῖς δὲ ὅπως τοὺς ἀριστείας ποριποιήσονται, καὶ τῶν δαινῶν ἐξαιρούμενοι δουλοῦνται τῇ ῥασιθείᾳ, καὶ τοῖς ἐκεί-

νων προστάγμασι καὶ τεχνάσμασι, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς μεταστήσαιεν· οὕτω μὲν οὖν τὸ τρόπαιον οἱ νικηφόροι λαμπρὸν κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης ἀνέστησαν, τὸν ἰσχυρὸν δῆσαντες, καὶ μετὰ θάνατον τὴν νίκην ἐν τῷ Χριστῷ θρυαμβεύσαντες.

ε'. Ἄλλ' ἰδωμεν ὅπως καὶ ὅθεν ἑκατέροις ἡ πάλῃ **A** κατήρξατο, καὶ τὴν τέχνην τῶν παλαισμάτων, καὶ οἷον καὶ ὅσον τῶν ἀγώνων τὸ μέγεθος. Πῦρ μὲν πρὸ τῶν εἰδωλικῶν εἰκόνων ἐπιδῶμιον ἀνεκαίετο, καὶ τὰ πρὸς θυσίαν ἐπιτήδεια προῦκειτο, στάκτη, καὶ σμύρνα, καὶ λίθανος, καὶ ζῶων γένη, καὶ πόπανα· βασιλικά δὲ προγράμματα κατὰ πάσης ἐφῆπλωτο πόλεως, τὸ Ἑλληνικὸν τε καὶ ἄθεον δόγμα διακηρύττοντα, καὶ τὴν ἀληθῆ τῶν Χριστιανῶν πίστιν παραχαράττοντα· καὶ πᾶσι μὲν διακελευόμενα ξένοις καὶ ἀστυκοῖς ἐξόμνυσθαι μὲν τὴν εὐσέβειαν, λατρεύειν δὲ τῇ κτίσει παρὰ τὸν Κτίσαντα· τοῖς δὲ μὴ τοῖς τοιούτοις θεοπίσμασιν εἰκουςιν, διὰ πασῶν ἐλθοῦσι τιμωριῶν, θάνατον ζωῆς ἀντιδιδόσθαι, μηδεμιᾶς ἡλικίας ἢ τύχης οἰκτειρομένης, ἢ γυναικῶν ἢ παίδων τινὸς ἀξιουμένων φειδοῦς, ἢ διὰ τὸ τῆς φύσεως **B** ἀσθενὲς, ἢ τῆς γνώμης τὸ ἄπλαστον. Θρόνοι δὲ καὶ βήματα προετίθεντο κατὰ τοὺς ἐπισημοτάτους τόπους καὶ δημοσίους· οἷς οἱ δικάζοντες ἐφεζόμενοι, σὺν τάχει τὸ κελευσθὲν ἐκπληρωθῆναι προσέταττον. Περιεστήκει δὲ δημίων πλῆθος καὶ δορυφόρων πρὸς πᾶν ὄντιον τοῖς ἡγεμόσιν ὑπηρετήσοντες· παρῇν δὲ καὶ λαῶν συστήματα καὶ ἔθνων, οἱ μὲν ὅπως θύσαιεν, οἱ δὲ ὅπως τὴν τῶν δρωμένων ὄψιν ἐφίδουεν.

ς'. Ἐπενενόητο δὲ βασάνων εἶδη ποικίλα τε καὶ πολύμορφα ἐκ παντοίας ὕλης καὶ τέχνης πολυτρόπως κατηρτισμένα, φρίκην καὶ δέος τοῖς ὁρῶσι καὶ πρὸ τῆς πείρας ἐπάγοντα· πυράγραι καὶ ἐσχάραι καὶ λέβητες, μάχαιραί τε καὶ ἔμπηγες, δεσμά τε καὶ μάστιγες, ποδάγραι καὶ στρεβλωτῆρες, προσέτι καὶ περόναι καὶ ὀνυχες, ξυστῆρες, καὶ μοχλοὶ, καὶ τροχοί, **C** καὶ ἀρθρέμβολα, πλείστα τε ἄλλα πρὸς ἐκπληξιν τῶν θεωμένων κακούργως ἐξηυρημένα τοῖς ἀνόμοις ἐπεσκευάζετο. Λεόντων δὲ καὶ ἄρκων ἀγέλαι καὶ ἀγρίων συῶν καὶ παρδάλεων πρὸς θοίνην σωμάτων ἡλίσκοντο, γῆς τε ταμειῖα καὶ σκότος ψηλαφητὸν καὶ ἀήρ κρυμώδης αὐτοῖς καὶ θαλάσσιος ὑπόρχει βυθός. Εἴτα πῦρ νάφθη καὶ πίση καὶ στιππύψ καὶ κληματίδι τρεφόμενον, καὶ πρὸς μεγίστην φλόγα αἰρόμενον. Καὶ ἡ θεοποιουμένη κτίσις, αὐτοῖς ἀνθρωπίνους νεύμασιν εἰκῇ περιήγετο καὶ πρὸς κόλασιν τῶν εὐσεβῶν ὑπηρετεῖν ἠναγκάζετο, καὶ τὸ νῦν τιμώμενον αὐτοῖς στοιχεῖον καὶ προσκυνούμενον, νῦν ἐφ' ὕδρει σωμάτων δουλικῶς ἐπατάττετο. Ἐπὶ πᾶσιν ὁ κήρυξ **D** ἔββα ἐν ἰσχυί θύειν δαιμονίους παρακελευόμενος, καὶ μήτε Χριστὸν ὁμολογεῖν, μήτε πρὸς τὴν θυσίαν μέλλειν τε καὶ διαναβάλλεσθαι.

ζ'. Πολλὴ τοίνυν ἡ χύσις τῆς ἀσεβείας τηνικαῦτα τὴν οἰκουμένην ἐπέκλυζεν, ποταμοῦ δίκην τὰς ἀρρίζους τε καὶ ἀκάρπους ψυχὰς ὁμοῦ καὶ σώματα καθάπερ τινὰ δένδρα πίπτοντα κατασύρουσα, καὶ πρὸς ἐν ἀπώλειᾳ βάραθρον ἀποπέμπουσα. Ζωοθυσίαι τε καὶ οἱ διὰ κνίσσης καπνοὶ κατὰ τὰς ἀγυῖας, καὶ τὰ τεμένη δαφιλῶς τοῖς εἰδώλοις προσήγοντο, τὴν μέλουσαν ὅσον οὐδέπω γενήσεσθαι αὐτῶν προμαντευόμενα καθαίρεσιν καὶ διάλυσιν. Γνώφος δὲ τὸ πᾶν συν-

5. Modo jam videamus quomodo et unde his lucta conflabatur, ac palæstræ artificium, et qualis quantaque fuerit certaminum magnitudo. Ignis ante idolorum imagines super aris incendebatur, necessariaque ad sacrificium aderant, stacte, smyrna, thus, victimarum genera, et liba : regalia interim edicta tota urbe proponebantur, quæ impium gentilium dogma intimabant, veramquæ Christianorum fidem abrogabant; cunctisque imperabant peregrinis æque ac civibus ut veram religionem ejurarent,* et rei creatæ loco Creatoris obsequium exhiberent : qui vero his mandatis minime obtemperarent, eos omni tormentorum genere inflictio, mortem cum vita commutatu-
ros, sine ulla ætatis aut fortunæ miseratione, ne feminarum quidem aut puerorum **B** habita ratione vel propter naturæ infirmitatem, vel propter mentis nondum justam integritatem. Throni autem ac tribunalia in publicis ac insignioribus locis statuebantur, quibus iudices insidentes, celeriter mandata compleri jubebant. Circumstabat carnificum atque apparitorum multitudo nutibus imperantium illico obsecutura. Aderant quoque populorum ac gentium globi, partim ut sacrificarent, partim ut ea quæ fiebant spectarent.

6. Porro fuerant excogitata tormentorum genera varia ac multiformia ex omni materia ac artificio plurifariam fabricata, horrorem metumque etiam ante experimentum videntibus injicientia : forcipes, craticulæ, lebetes, gladii, unci, vincula, lora, flagella, tendiculæ, torturæ, insuper subulæ, ungulæ, **C** scalpra, vectes, rotæ, equulei, atque alia plurima malitiosa impiorum inventa, ut intuentes terrefacerent. Leonum quoque, et ursorum, aprorum, ac pantherarum greges ob devoranda corpora capiebantur : terræ quoque cavernæ, et palpabiles tenebræ, et aer rigidus, et maris profunditas. Præterea ignis pice, naphtha, stuppæ, sarmentis nutritus, et in maximam flammam elatus. Et condita a Deo creatura, humana voluntate temere cogebatur cruciandis piis deservire : atque elementum pridem ab ethnicis cultum et in honore habitum, nunc vexandis corporibus serviliter adhibebatur. Denique præco valide clamabat adhortans ut immolarent dæmonibus, neque Christum confiterentur, neque omnino sacrificium differrent.

7. Multa igitur idololatriæ colluvies tunc orbem inundavit, torrentis instar animas radice et fructu carentes, simulque corpora ceu quasdam deciduas arbores abripiens, atque in unum perditionis barathrum mittens. Animales itaque hostias, fumumque nidore mistum in plateis ac fanis ante idola passim videre erat, quibus tamen non adeo remotum ipsorum excidium ac dissolutio portendebatur. Cuncta vero ignorantiae atque impietatis tenebris

εκάλυπτεν ἀγνοίας καὶ ἀνομίας, καὶ ἀφεγγής τις πλάνης ὁμίχλη τὰς ὄψεις τῶν ἀσεβῶν συνετάραττεν, οὐ βουλευθέντων μάλλον ἢ οὐ δυνηθέντων τῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας καὶ γνώσεως καταυγάζεσθαι. Οἱ μὲν γὰρ μηδὲ καλούμενοι προθύμως ὑπέκυπτον τοῖς προστάγμασιν, αὐτόχειρες τῆς ἑαυτῶν σφαγῆς καθιστάμενοι· οἱ δὲ μισθολεθρόν τινα γνώμην ἐπιδεικνύμενοι πρὸς τὴν θυσίαν ἐπέιχον ἔτι καὶ διεσκέπτοντο· ἄλλοι κολακείαις χαυνούμενοι καὶ χρημάτων ἡττώμενοι ἔρωτι, καὶ δόξης ἐπιθυμία τὰς ψυχὰς ἐταπείνουν τοῖς προσοχθίσμασιν· ἕτεροι δὲ πρὸς βίαν μὲν, ὁμῶς δ' οὖν μηδὲ πρὸς βραχὺ πρὸς τὴν ἀπειλήν τῶν τυράννων ἀντέχοντες, προδότηι τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ἐγίνοντο. Καὶ τί δεῖ λέγειν τοῦ τότε καιροῦ τὴν σκοτόμαιναν, καὶ τὸ πολυειδὲς ἐκεῖνο τῆς συγχύσεως θέατρον, καὶ τὸν κυκεῶνα τῶν δυσχερῶν πάντων ἑαυτοὺς ἀγνοούντων σχεδὸν καὶ μεριζομένων, παραλόγως ταῖς προαιρέσεσι, καὶ οὐκ ἐπὶ τινος βεβαίας ἐλπίδος ἐρειδομένων; Ἀλλὰ τῶν μὲν καὶ παρόρησιν καὶ κατὰ τῆς ἀληθείας λυττώντων καὶ μεμνηνόντων, καὶ τέλος ἀνομούντων διὰ κενῆς· τῶν δὲ τῇδε κάκεισε νευόντων τῇ τῶν λογισμῶν διπλῇ καὶ τῷ ἀπαγεῖ καὶ ἀστηρίκτῳ τῆς περὶ τὰ χρηστὰ διαθέσεως.

ἦ. Ἀλλ' οὐχ οἱ τοῦ ὄντως καλοῦ ἐρασταί, καὶ τὴν Βασιλικὴν εἰκόνα τηρήσαντες ἀθόλωτόν τε καὶ ἄτρωτον οἱ καλλίνικοι μάρτυρες οἱ τὰς ψυχὰς Θεῷ προσκαθιερῶσαντες, εἴτα καὶ τὰ σώματα θύσαντες, οἱ κατ' ἀμφοτέρα κάλλει καὶ ῥώμῃ διαπρεπεῖς, ἢ τῇ πεπλανημένῃ γνώμῃ τῶν δυσμενῶν ἐδουλώθησαν, τῷ καιρῷ καὶ τῷ κράτει συναλλοιούμενοί τε καὶ συμμυροφούμενοι, ἢ ὥσπερ τινὲς, ὡς ἂν εἴποι τις, ἡμιμόχθηροι καὶ ἡμίφαυλοι τοῦ καθήκοντος ἀπεσφάλησαν χωλάναντες τὴν διάνοιαν· ἀλλὰ μέχρι μὲν αὐτοὺς οὐ πρὸς τὴν ἀποστασίαν οἱ τύραννοι προὔτρεπον καὶ πρὸς τὸ θύειν κατήπειγον, νόμον πληροῦντες ἀθλητικόν, ἡσυχῇ πως διεχαρτέρουσαν τὰς ψυχὰς παρὰ θήγοντες, καὶ πρὸς τοὺς ἀγῶνας προὔπαλείφοντες ἐν τε νηστείαις καὶ προσευχαῖς διανυκτερεύοντες καὶ διημερεύοντες, κἂν τῇ λοιπῇ τῶν ἀρετῶν ἀσκήσει παιδοτριβοῦμενοι, καὶ κατὰ τῶν παθῶν φιλοπυνώτερον γυμναζόμενοι, καὶ τὸ σῶμα δουλαγωγοῦντες, καὶ πρὸς τὸν ἔνδοθεν ἄριστα διαγωνιζόμενοι πόλεμον, ῥᾶστιν ἑαυτοῖς τὴν ἔξωθεν πάλην προπαρεσκεύαζον· Ὅπηνίκα δὲ καιρὸς ἐκάλει πρὸς τὰ παλαιόματα, ἀμελητὶ ἐπεξήρσαν, ἄοπλοι μὲν τοῖς σώμασιν, πε-

A obnubebantur, et obscura quaedam erroris nebula ethnicorum oculos perturbabat, nolentium magis quam impotentium veræ doctrinæ lumine illustrari. Alii enim ne vocati quidem sponte mandatis parebant, et voluntariam animabus suis necem inferebant. Alii vacillante animo fluctuantes, cogitabundi et morosi erant ad sacrificandum. Alii assentationibus inflati, et divitiarum amore aut gloriæ cupiditate capti, animas suas detrimento afficiebant. Alii utique vim passi, sed ne brevi quidem momento tyrannorum minis obsistentes, salutis suæ proditores exstiterunt. Quid autem referre interest temporis illius profundam noctem, varium illud confusionis theatrum, cinnumque hominum infeliciū, qui semet pene ignorabant, et in absurdas sectas divisi, nullius spei fundamento insistebant? Multi etiam proterve veritatem ode-

8. Non ita tamen virtutis vere amatores, qui Dominican imaginem in semet immaculatam inviolatamque servaverant, invicti martyres qui suas animas Deo jampridem consecraverant, deinde et corpora sacrificanda obtulerant, puritate simul et fortitudine illustres, non ita, inquam, hi inimicorum suorum erroribus se vinci sinebant, temporibus ac potentiae se conformantes ac subservientes, quas, ut ita dicam, semipravi ac semistulti ab officio recedentes, et mente claudicantes: sed quandiu eos ad apostasiam non hortabantur atque ad sacrificia non cogebant, more athletarum silentium servabant, animos acuebant, seque ad agones comparabant, atque in jejuniis et precibus diem noctemque transigentes, et aliis se virtutum exercitiis erudientes, atque apprime cupiditatibus resistentes, corpora in servitutem redigentes, bellum interius optime gerentes, facillimam sibi exteriorem pugnam præparabant. Mox autem ubi tempus ad certamina vacabat, sine mora prodibant, corporibus quidem inermibus, sed armati fide et propositi pervicacia, prompte admodum ad stadium volabant; læti-que et alacres in acie contra adversarios se sistebant, suam animi fortitudinem, et ad quævis aspera imperterritam mentem vultu ipso intuentibus demonstrantes, quo e subselliis tyranni torve instar Titanum, atque iracunde spectantes, his ferme quæstionibus (ut harum quamdam formam, sive quæ communiter sive quæ sigillatim fiebant summam comprehendamus) athletas exagitabant. Quinæ vos estis, aiebant, aut inde profecti, qui cum potestatem ac regias sedes vereri deberetis, elato potius sive in mutuis cohortationibus, sive in precibus ad Deum, sive denique in variis cruciatuum mortiumque generibus. Neque aliter ab eo fieri poterat, qui generalem omnium martyrum laudationem lucubrabat.

(1) En adamussimi panegyricæ hujus orationis argumentum; proponit sibi videlicet Constantinus uno sermone ea globatim complecti, quæ per innumeros SS. martyrum agones evenerunt, sive in eorum disputationibus cum iudicibus ac tyrannis,

προσήμεγχαν· Τίνες ὄντες καὶ ὁθεν ὁρμώμενοι, δέον ὑποπτήσσειν τὴν ἐξουσίαν καὶ δεδιέναι τοὺς θρόνους, γάρῳ μᾶλλον φρονήματι καὶ παρρησίᾳ τοῖς δικαστικοῖς παρέστητε βήμασι; Προσαπῆτουν δὲ καὶ τύχην φράζειν, καὶ ἐπιτήδευμα, καὶ θρησκείας εἶδος, καὶ ὅπως ἔχοιεν γνώμης περὶ τὴν τῶν εἰδώλων προσκύνησιν. Οἱ δὲ πραεῖς τῇ τῆς ψυχῆς καταστάσει ῥήμασιν, εὐκαιρον τὴν ἀπολογίαν ποιούμενοι·

θ'. « Ἡμεῖς μὲν, ἄνδρες δικασταὶ τῆς, αὐτῆς ὑμῖν ἐλάχομεν φύσεως, οὐκ ἐκ θελήματος δὲ σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἐγεννήθημεν, παρ' οὗ καὶ Χριστιανοὶ καὶ εἶναι καὶ καλεῖσθαι κατηξιώθημεν· κοινὸν γάρ ἡμῖν πᾶσιν ὄνομα τοῦτό γε· πατρίς δὲ ἡμῖν καὶ τροφὸς ἡ δεδοξασμένη τοῦ Θεοῦ πόλις, ἡ νοστή μητήρ Σιών, ἣν ὁ ὕψιστος Δεσπότης ἐθεμελίωσεν· γένος δὲ καὶ φυλέται καὶ φράτορες οἱ πρῶτοι νόες καὶ Θεῷ πλησιάζοντες, ὁμογενεῖς μὲν ἡμῖν κατὰ τὸ ὑπὸ Θεοῦ καὶ τοὺς ἐκτίσθαι καὶ ἐκ μὴ ὄντων, ἴσοι δὲ διὰ τὸ πρὸς τὸ θεῖον σέβας ὁμόζηλον καὶ τὴν φυλακὴν τοῦ καλοῦ· εἰ καὶ διὰ τὴν τῆς ἀξίας ὑπεροχὴν καὶ τὸ τῆς φύσεως καθαρὸν τε καὶ ἄκρατον, καὶ τὸ πρῶτως ὑπὸ τῆς ἀκτί- νος ἐλλάμπεσθαι, πλείονα τὴν δόξαν περιεβάλλοντο. Ἀξίωμα δὲ καὶ ἐπιτήδευμα, φρόνησις, ἀνδρεία, δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη, τῆς ἀρετῆς τὰ κεφάλαια δι' ὧν αἰεὶ τὸ ἀγαθὸν ἐργαζόμενοι, τὰ πρὸς τὴν ὄντως ζωὴν φιλοτιμότερον πορίζόμεθα. Θρησκεία δὲ ἡμῖν ἡ εὐσέβεια, καὶ τὸ μὴ ἀντανιστᾶν τὴν κτίσιν κατὰ τοῦ Κτίσαντος, ἢ τὴν ἀλήθειαν κατέχειν ἐν ἀδικίᾳ, μηδὲ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνης φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν μεταλλάττεσθαι, ἀλλ' ἐν ὅροις μένοντας τῆς ἀκλινοῦς ἐπιγνώσεως, διαφορὰν εἰδέναι Ποιητοῦ καὶ ποιήματος· καὶ τὸν μὲν ἐν τρισὶν ὁμολογεῖν ὑποστάσεσιν, Πατρὶ τῷ ἀνάρχῳ γεννήσαντι, καὶ Υἱῷ τῷ ἀνάρχῳ γεννηθέντι, εἶτα καὶ δι' ἡμᾶς ἐν χρόνῳ ἀνθρωπισθέντι, καὶ Πνεύματι ἁγίῳ ζωοποιοῦντι πάντας καὶ ἁγιάζοντι, μιᾷ δὲ τῇ οὐσίᾳ καὶ θεότητι καὶ δυνάμει καὶ κυριότητι· τὸ δὲ δοῦλον γνωρίζειν καὶ ὑποχείριον, ὅσον τε ἐν ὁρατοῖς καὶ ὅσον ἐν ἀοράτοις νοεῖται τε καὶ πιστεύεται. Γνώμης δὲ αὕτως ἔχομεν περὶ τὴν τῶν εἰδώλων σπουδὴν, ὥς εἴ τις ἔχει συντόμως φράσαι τῷ λόγῳ περὶ τὰ βλαβερά τε καὶ φθειρόντα φάρμακα, καὶ τῶν ἐρπετῶν τὰ δεινότατα, ὧν ἡ κακία τῶν εἰδωλικῶν δηγμάτων κουφότερον ἐμποιεῖν τὸν δλεθρον πέφυκεν, εἴπερ ἡ μὲν μέχρι σωμάτων ἴσταται καὶ τῆς ρεούσης ὕλης, τὰ δὲ πρὸς τοῖς σώμασιν καὶ ψυχὰς αὐτὰς πυρπολεῖ, σπαράττοντά τε καὶ κατεσθίοντα, πικρότερόν τε καὶ βιαιότερον. »

ι'. Συμβέβηκε δὲ τούτων ἐπακούσαντας τῶν λόγων τοὺς δυσμενεῖς, καὶ προκύπτουσιν ἤδη τὴν ὀργὴν χαλινώσαντας, ὥς ἂν μὴ ταχέως παθοκρατούμενοι φαίνοντο· « Ἀλλ' ἐφ' ὅτῳ, φάναι, τὰ σαρκὸς ἀφέντες γνωρίσματα, καὶ τὴν ἐπὶ γῆς πολιτείαν καὶ διαίταν, δι' ὧν φανεροὺς ἑαυτοὺς καταστήσοιτε, μετεωρολέσχαι γεγόνατε, ξένοις ἡμᾶς καὶ ἀηθέσι λόγοις μορ-

atque audaci animo, judicium subselliis astitis? Insuper exigebant, ut conditionem suam dicerent, et vitæ institutum, et religionis genus, et quid de idolorum cultu sentirent. Illi autem tranquillo animi affectu verbisque placidis sic fere iis tempestiva cum apologia respondebant :

μελιχίοις οὕτω πῶς πρὸς αὐτοὺς διεξῆλθον τοῖς

9. « Nos quidem, o judices, eandem quam vos naturam sortiti sumus, verumtamen non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo Patre nati sumus, qui etiam, ut Christiani et simus et appellemur, dignanter nobis concessit. Communis quidem hæc nobis appellatio est; patria vero nostra est et nutrix, gloriosa Dei civitas, rationalis mater Sion, quam altissimus Dominus fundavit. Gens autem nostra, et contribules, ac populares, primæ illæ mentes sunt quæ Deum circumstant, homogenæ quidem nobis quatenus ipsæ quoque a Deo ex nihilo creatæ fuerunt, pares autem quod attinet ad concors religionis studium et justis observantiam: quanquam ob dignitatis excessum, et naturæ puritatem ac simplicitatem, et quia ante omnes ex divino lumine prodierunt, majore quam nos gloria exornantur. Conditio porro nostra et studium in eo versatur, ut prudentiam, fortitudinem, justitiam ac temperantiam exerceamus, quæ totidem sunt, virtutis capita, quibus quod bonum est semper agentes, veram vitam impensius affectamus. Cultus noster in recta religione versatur, nempe ut ne creatura adversus suum Creatorem insurgat, nec veritatem delineat in injustitia, neque imaginem incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis hominis mortalis, et volucrum, quadrupedum, atque serpentium, commutet; sed contra in immutabilis scientiæ finibus consistentes, differentiam novimus creaturæ et Creatoris: nempe hunc in tribus confitemur personis, Patre qui sine principio genuit: Filio genito item sine principio, deinde vero pro nobis homine facto; et demum Spiritu sancto, qui omnes vivificat et sanctificat; in una tamen substantia ac deitate, virtute ac potestate. Cætera omnia serva existimamus et subdita, quotquot visibilia atque invisibilia mente concipimus atque credimus. Jam quid de idolorum cultu sentiamus, paucis verbis absolvitur, nempe hæc instar esse noxiorum atque exitialium pharmacorum, serpentiumque sævissimorum, quorum tamen maligni morsus levius quam ipsa idola nocent, quandoquidem illi corporum et fragilis materiæ tenus, hæc autem corpora simul animasque afflant, ac majore sævitia violentiaque discernunt. »

10. Porro dum hæc audirent rabidi hostes, erumpentem nihilominus iram cohibentes, ne tam subito commoti viderentur, « Et curnam, aiebant, vos, humanitatis atque hujus vitæ conversationis cura omissa quæ vos in præclaro statu componeret, de rebus cœlestibus fabulamini, vana et inaudita verba quasi magice apud nos jactantes? »

Nam de vestro quidem cultu, et de nostro cui adeo **A** audacter acerbeque convicium facitis, paulo post dispiciemus; neque enim existimetis nos tantam verborum futilitatem ac pene portentum æquis animis laturos. — « Ecquænam vero, responderunt martyres, præter ea quæ diximus, nota major est atque evidentior, ad demonstrandum ignaris, quibus nos singularibus characteribus ab aliis mortalibus differamus? Nam quod attinet ad luteam materiam densamque atque compositam, nihil a vobis differimus, atque ipsa figura habituque similem omnino et communem speciem exhibemus, uti etiam pari mole, magnitudine et qualitate ac nominibus denotamur. Sic denique æque ac vos nativitatem ac mortem vita nostra sortitur. Sed enim ad animam quod spectat, grandi prorsus intervallo a vobis distamus; quippe qui neque vitæ aut morum similitudine, neque motuum aut studiorum aut voluntatum ratione pares sumus. Constat ergo quod si terrenis notis nosmet vobis demonstrare vellemus, re communi propriam obnuberemus. Nunc quia puram vobis minimeque fucatam vitæ nostræ speciem exhibere volumus, quodque latet minimeque in propatulo est politiæ nostræ in lucem proferre, ut liquidam defæcatamque cognitionem nostri habeatis, haud aliter id agendum erat quam genuinis veritatis coloribus, eorum quæ in vita agimus ac molimur, et quinam simus, imaginem vobis depingendo. Jam et vos ipsi nequaquam negabitis animam deteriori corpori illigatam, tamen huic dominari ac moderari, ac suæ naturæ præstantia subjectam sibi materiam pro suo libito regere quandiu certe dignitatem suam conservat. Si quis igitur non tam præcipuæ partis ornamentis gloriatur, quam obscuro carnis velo ceu re magna misere delectatur, hic videtur stulto suffragio quod deterius est eligere, et rem creatam honestati anteferre. Quamobrem vobis persuasum volumus nos neque temere, neque absurde, neque malitiose aut fraudulenter, sed tempestive admodum nostræ vitæ rationem mentibus vestris quasi typo impressisse. Reliquum est, ut de religione nostra, prout minati estis, quæstionem aggrediamini; etenim nos parati sumus cuivis interroganti de spe nostra rationem reddere. »

11. Ad hæc iudices respondebant: « Recte vos ea **D** in pretio habetis, quorum nos quoque magnopere curam gerimus: verumtamen cur recenter fictum religionis genus, atque hanc dogmatum novitatem invehitis? Nam peregrina quædam nostris auribus obtruditis, avitam de diis sententiam ejicientes, sæculis, moribus, legibusque jamdiu firmatam. A diis enim universum hoc ex discordibus oppositisque partibus colligatur, ac lege veluti amicitiae et ordinis ad harmoniam consensumque compingitur, atque ad vitæ nostræ conservationem et securitatem. Quanam porro ratione ducti, tanto numero deorum omisso, tribus tantummodo et quidem ignotis diis adhæretis a vobis nuper confictis et fabricatis? Quod si trinitatem Homero auctore nominare vobis licet,

μολυττόμενοι; περὶ γὰρ ὧν θρησκεύειν ὡμολογήσατε, καὶ ὧν ἐξυβρίσατε θρασέως οὕτω καὶ τολμηρῶς, εἰς αὐθις διασκεφόμεθα· μηδὲ γὰρ τοσαύτην ἡμᾶς περιόψεσθαι ῥημάτων ἀδολεσχλίαν καὶ τερατεῖαν οἰηθείητε ἄν. » — « Καὶ ποῖον ἄν, φῆσαι τοὺς ἀθλητὰς, ὧν προεῖρήκαμεν γνῶρισμα μεῖζόν τε καὶ περιφανέστερον πρὸς τὸ δειχθῆναι τοῖς ἀγνοοῦσιν, οἵτινες ὄντες ἡμεῖς ἀφοριστικοῖς χαρακτῆρσι τῶν ἄλλων διεννηνόχαμεν; κατὰ μὲν γὰρ τὸν χοῦν καὶ τὴν τῆς ὕλης παχύτητά τε καὶ σύμπληξιν, κατ' οὐδὲν ὑμῶν διαλλάττομεν, ἐν τε μορφαῖς ταῖς αὐταῖς καὶ σχήμασιν ὁμοίως ὅσον εἰς τὸ κοινὸν εἶδος ἔχει τῆς φύσεως καθορώμενοι, καὶ ὄγκῳ καὶ μεγέθει καὶ πηλικότητι, καὶ τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασιν ἐπιστημαινόμενοι· προσέτι καὶ γενέσει καὶ φθορᾷ τὸν βίον ὡς οὕτως ὑμῖν διαμείβοντες· τοῖς δὲ γε τῆς ψυχῆς ἰδιώμασι, τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐπιμιξίας μεγάλῳ χάσματι διειργόμεθα, μήτε τρόπων καὶ ἡθῶν ὁμοιότητι, μηδ' αὖ κινήσεων καὶ ὁρμῶν ἢ προαιρέσεων ταυτότητι συμφερόμενοι· ὅθεν εἰ γῆϊνοις ἡμεῖς ἑαυτοὺς ἐμφαίνειν ὑμῖν ἐπειρώμεθα, πρόδηλον ὡς ἐν τῷ κοινῷ τὸ ἰδιάζον παρεκαλύπτομεν. Ἐπειδὴ δὲ καθαρὸν καὶ οὐ συγκεχυμένον τὸ τῶν γνωρισμάτων εἶδος ὑμῖν ποιεῖσθαι διανοήθημεν, καὶ τὸ κρυπτόν καὶ μὴ πρόχειρον τῆς καθ' ἡμᾶς πολιτείας διαφωτίσαι, ὡς ἂν τρανὴν καὶ διακεκριμένην τὴν περὶ ἡμῶν διάγνωσιν κατοπτεύσοιτε, οὐκ ἂν ἐτέρως ἐδείχθημεν ἢ οὕτως ἐπαληθεύοντες, τὴν τῶν ἐν οἷς ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν, γυμνὴν ὑμῖν εἰκόνα διαχαράξαντες. Ἄλλως καὶ ὑμεῖς οὐκ ἂν ἀρνηθείητε τὴν ψυχὴν τῷ χεῖρονι συνδεδεμένην, ἡγεμονεύειν τε καὶ κρατεῖν καὶ φύσεως ὑπεροχῇ φέρειν τε καὶ ἄγειν τὸ ὑποχείριον, ἕως ἂν αὐτῆς σώζηται τὸ ἀξίωμα· ὡς εἰ τις μὴ τοῖς τοῦ κυριωτέρου μέρους σημάτων ἐγκαλλωπίζεται, μικροπρεπῶς δὲ ὡς ἐπί τισι μεγίστοις μεγαλαυχεῖται τοῖς τῆς σαρκὸς προκαλύμμασι, ἔοικεν φαύλῃ τινὶ φήφῳ τῷ χεῖρονι προστιθέμενος, καὶ τὴν κτίσιν τοῦ καλοῦ παραιρούμενος. Γινώτε τοίνυν ὡς οὐκ εἰκὴ τε καὶ παραλόγως οὐδὲ σεσοφισμένως καὶ σχολιῶς, καιρίως δὲ μᾶλλον τῶν προσόντων ἡμῖν τοὺς χαρακτῆρας ἐν ταῖς ὑμετέραις διανοαῖς ἀπετυπώσαμεν· ἀλλ' εἰ δοκεῖ λοιπὸν περὶ τῆς θρησκείας ὡς ἤδη περ ἠπειλήσατε, ποιήσασθε τὴν ἐξέτασιν, ὡς ἡμεῖς ἔτοιμοι παντὶ τῷ ἐρωτῶντι περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος ἀπολογεῖσθαι. »

12. Τοὺς δὲ πρὸς ταῦτα εἰπεῖν, ὡς « Εὐ γε ὑμῖν μὴ παρέργως θεμένοις τὰ περὶ ὧν καὶ ἡμῖν λίαν ἐπιμελῶς διεσπούδασται· ἀλλὰ τίς ὁ λόγος ὑμῖν τῆς περὶ τὴν θρησκείαν νεωτεροποιίας καὶ τῆς τῶν δογμάτων καινότητος; Ξενίζοντα γὰρ τινα εἰσφέρετε εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν τὴν προγονικὴν δόξαν τῶν θεῶν παρωθούμενοι, χρόνῳ καὶ ἔθει καὶ νόμῳ κραταιωθείσαν· ὅφ' ὧν καὶ τόδε τὸ πᾶν ἐξ ἀσυμφώνων καὶ ἀντιθέτων μερῶν συνδεῖται, καὶ συγκέχραται νόμῳ φιλίας καὶ τάξεως πρὸς μίαν ἀρμονίαν καὶ σύμπνοίαν, καὶ τῆς ἡμετέρας ζωῆς διαμονὴν καὶ ἀσφάλειαν· ἥ δι' ὄντινα λόγον τοσαύτην ἀφθονίαν καταλειπότες θεῶν, τρισὶ καὶ μόνοις καὶ ταῦτα ἀγνώστοις θεοῖς συνεχλείσθητε, καινῶς ὅφ' ὑμῶν ἀναπλασθεῖσι καὶ συντεθεῖσιν; εἰ δὲ καὶ τριάδα παρ' Ὀμήρου λέγειν

ὑμῖν ἐξεγένετο (2), κατὰ τὸ, τριχθὰ δὲ πάντα δέδασται, ἀλλ' οὐ διατέμνειν τὴν ποιήσιν χρή, καὶ τὸ μὲν αὐτῆς ἐξανθίζεσθαι, τὸ δὲ τελείως ἀπορρίπτειν. Εἰ γὰρ καὶ τοῖς ἡγεμονικωτέροις καὶ οἰονεὶ κορυφαίοις ὡς τισι πρῶταις αἰτίαις ὁ ποιητὴς τὰς τοῦ παντὸς ἀρχὰς ἀπεκλήρωσεν, οὐ μὴν τοὺς συνεπιμελητὰς ἀποκηρύττει θεοὺς, ἀλλὰ δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς ποιήσεως καὶ κοινῇ διασχεπτομένους περὶ τῶν πρακτέων εἰσάγει, καὶ συνευωχουμένους, καὶ συνδιέποντας, καὶ προπολεμοῦντας καὶ συμμαχοῦντας, καὶ πάντα πράττοντας, δι' ὧν ἂν τις αὐτοὺς θεοὺς μεγίστους ἡγήσοιτο, προνοίᾳ τὴν κτίσιν διακοσμοῦντας καὶ διατάττοντας· οὓς ἅπαντας ὁμοίως προσέειπαι δεῖ, καὶ ταῖς τιμαῖς ἡμᾶς ἐκμειλίσσεσθαι. Τῆς τοίνυν κατεχούσης πλάνης καθάπερ λύμης ἀπαλλαγέντες, μεταμάθετε, τὸ καλὸν φωτιζόμενοι τὴν διάνοιαν, καὶ πείθεσθε συμβουλευούσιν· ἔτι γὰρ ὑμῶν φειδόμεθα, καὶ τῆς ἀνοίας οἰκτείρομεν· διὸ καὶ ἐπεικέστερον πῶς ποιούμεθα τὸν διάλογον, τὸν ὅγκον τῆς ἀρχικῆς ἐξουσίας κατατιθέμενοι, καὶ παιδαγωγοῦ τρόπῳ παιδεύειν ὑμᾶς πρὸς τὸ συμφέρον ἐκδιδάσκοντες.

ιβ'. « Καὶ πῶς ἂν δειχθεῖητε, πρὸς ταῦτα τοὺς ἀθλητὰς ὑπακρίνασθαι, φιλότεκνοί τε καὶ ἀρχικοί, μὴ τοιούτοις ἡμᾶς λόγοις δαψιλῶς ἐκτρέφοντές τε καὶ ἐκπαιδεύοντες; Οἷ γε περὶ τῶν μεγίστων οὕτω διανοεῖσθε λίαν μεγαλοπρεπῶς καὶ ἐνδόξως, ὡς παιδαγωγοῦ τινος ἀληθῶς δεῖσθαι μάστιξιν ἡμᾶς ἐπιστρέφοντος· καὶ τοῦτο δὲ ὡς χαρίεν ὑμῶν καὶ φιλάνθρωπον, ὅτι μὴ πρὸς ὀργὴν, πράως δὲ ἡμῖν διαλέγεσθε. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο οὕτως μέχρι παντὸς ἀχέραιον φυλάττοιτε τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ οὐδέ τι πάθος ἐπιπροσθεῖ, δεῦρο ἅμα συνεξετάσωμεν περὶ τῶν ἄγαν σπουδαιοτάτων τε καὶ χαιρίων, ὥσπερ ἐν σταθμῷ τινι καὶ ζυγῷ, τοὺς λόγους ποιούμενοι· καὶ τὸ βέπον νικήσεις, καὶ μετὰ τοῦ νικῶντος γενώμεθα. Καὶ πρῶτον, εἰ δοκεῖ, περὶ τῆς κατὰ τὴν θρησκείαν ἀρχαιότητος διαλάβωμεν.

ιγ'. « Ὁ μὲν ἡμέτερος λόγος τὸν πρῶτον ἄνθρωπον παραδίδωσι τὴν περὶ τοῦ ὄντος δόξαν ἐκδιδασκόντα θεόθεν θεολογικώτατον γενέσθαι καὶ γνωστικώτατον. Τοῦτον ἐπιφουλῇ καὶ φθόνῳ τοῦ πονηροῦ τῆς ὑψηλῆς θεωρίας ἀπωλισθήσαντα, καὶ πρὸς τὸ γεῶδες ἀπονεύσαντα φρόνημα, πρὸς μὲν τὴν κατὰ νοῦν ἰσχυρότητα τε καὶ εἰλικρινῇ ἐποψίαν ἀμβλυωπῆσαι, παλαιὰν δὲ τινα νεφέλην αὐτοῦ τῆς τῶν καλῶν ἀμνημοσύνης κατασχιᾶσαι· καὶ οὕτως τὰς φωτοειδεῖς θῆεις ἀποδαλόντα, τῆς ἐν παραδείσῳ λαμπρᾶς ἐξωστήναι διατριβῆς. Ἐντεῦθεν τοῖς ἐκγόνοις ἀμυδρότερόν τε καὶ ἀδιάκριτον τὸ φῶς τῆς θεολογικῆς ἀκτίνος, ὡς διὰ τινος κλειθρίας ἐπηύγασεν. Ἀβραάμ δὲ καλούμενον οὕτω τὸν ἡμέτερον πρόγονον σοφίας ἔρωτι διαπρέποντα, καὶ πολλῇ μὲν τῇ ζητήσῃ, πλείονι δὲ τῇ πίστει κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἐν περιλήψει τῶν τελειωτέρων γενόμενον, καὶ τοὺς περὶ τῆς Τριάδος καὶ τῆς σεπτῆς ἡμῶν θρησκείας μυηθῆναι λόγους σαφέστερόν τε καὶ διαυγέστερον· ὃ τῇ συν-

A juxta illud, trifariam cuncta distincta sunt, haud idcirco oportet universum hoc secare, et ejus quidem partem praelibare, reliquam prorsus abjicere. Etsi enim nonnullis principalibus et quasi coryphaeis, ceu quibusdam primis causis, mundi imperium poeta attribuit, minime tamen reliquos deos a rerum cura excludit; imo vero toto suo poemate, et una de rebus agendis deliberantes inducit, et convivantes, simulque gubernantes, et in bello propugnantes, et opem ferentes, cunctaque agentes ob quæ maximos esse deos credere oportet, creatisque rebus providentia sua ac regimine consulentes; quos idcirco ambire necesse est, et oblatiis honoribus propitios facere. Quapropter errorem vestrum, tanquam pestem quamdam expellentes, dediscite, veri honestique lumine mentes vestras purgantes, nobisque suadentibus auscultate. Adhuc enim vobis parcimus, insanix vestri miserti; ideoque et humaniter vobiscum confabulamur, deposito imperativæ dignitatis tumore, et pædagogi ritu ad ea quæ vobis sunt utilia compellimus.

12. « Atqui, responderunt martyres, qui fieri potest ut benivolorum parentum ac magistratuum loco habeamini, nisi dignis nos hoc nomine doctrinis imbualis apprime atque erudiatis? Qui interim in re maxima, adeo de vobis magnifice et gloriose sentitis, ut vere tanquam a pædagogo nos oporteat a vobis emendari, benigneque et humaniter agere putatis, quod non iracunde sed mansuete nos alloquimini. Jam vero quoniam huc usque promissum hoc inviolatum servastis, neque ulla animi perturbatione moveamini, age, nunc simul dispiciamus de re gravissima et momenti maximi, tanquam in statera quadam sermonem librantes, quæ ubivis inclinaverit victoriam pariet, nosque ipsi victorem sequemur. In primis igitur, si vobis placet, de religionis antiquitate tractemus.

13. « Nostra igitur doctrina tradit primum hominem, de Entis existentia divinitus edoctum, et summum theologum et sapientia plenum exstitisse; hunc tamen insidiis invidiaque diaboli a suæ scientiæ sublimitate depulsum, atque ad terrenas cogitationes dejectum, mentis acumen subtilissimum et purissimum sensisse hebetatum, crassam vero quamdam nebulam sibi circumpositam quæ honesti oblivionem induceret, atque ita, claro lumine amisso, de splendido paradisi habitaculo fuisse ejectum; ex eo tempore nepotibus quidem nonnisi subobscuram et indistinctam theologici radii lucem, tanquam per transennam, splendescere solitam; cæteroqui Abrahamum progenitorem nostrum, sapientiæ amore præstantem, multa quidem meditatione ac majore fide, quantum licuit, sublimiorum rerum notitiam comprehendisse, atque ipsis Trinitatis sanctique nostri cultus mysteriis manifestius et clarius fuisse initiatum: cui demum intellectu suo

ad majora tendenti, et res divinas studiosius laboriosiusque scrutanti, mysterium quoque unius de Trinitate personæ, Dei scilicet Verbi posterioribus sæculis incarnati, symbolice præostensum est. Post illum Moyses ad Dei visionem dignanter admissus, a quo scriptam legem acceperat, Entis notitiam populo expressius impertitus est; exinque id lumen paulatim dimanans crevit, donec Patris Filius nobiscum in carne versans salutem in terris patravit; a quo fidei accuratæ perfectionem habemus, ita ut haud jam in umbris atque imaginibus, sed revelata facie gloriam Domini speculemur. Sic igitur nobis prænuntiata fuit veritatis doctrina, quæ temporis vetustate mythicas vestras opiniones superat. Etenim Abrahamus circa Nini tempora inclaruit; Moyses autem regnante apud Sicyonios Orthopolidē, qui ante Cecropem dyphyem exstitit. Vester autem ille hominum deorumque pater Jupiter ab ipso Cecrope factus est deus; ex eoque deinceps reliquus vobis deorum grex propagatus fuit; atque Ilii calamitates, et Homericæ poeseos cæcitas ortum habuerunt; lapidesque et ligna affatim in deos transformata sunt, et speciem quamlibet pro artificio ingenio et voluntate induerunt. Quidni igitur constanti et temporum auctoritate subnixæ religioni nomina vestra datis, et belluinis sepositis opinionibus, evidentem veritatem amplectimini?

τῇ ἀπλανεῖ καὶ χρόνῳ προκεκηρυγμένῃ πίστει προστίθεσθε, τὴν κτηνώδη δόξαν κατατιθέμενοι, καὶ τοῖς ὁμολογουμένοις προσέχοντες;

14. « Undenam vero, dixerunt iudices, dictorum vestrorum deprometis demonstrationes? Partim quidem, responderunt martyres, ex sacris apud nos Libris, partim etiam ex multis de vestro numero historicis, scriptoribus, atque philosophis rei veritatem possumus confirmare. Eupolemus enim et Artabanus, Demetrius atque Porphyrius, alique plurimi, quos ob nimiam multitudinem prætermittimus, Moysis antiquitati testimonium dant. Ne igitur, ad imaginem Dei creati et liberi arbitrii dono exornati, ad irrationalem mentem declinemus, neque more porcorum conversi, purorum fontium gratiam vitemus, in luto autem et materiali errore volutemur, deteriora secuti. Turpe enim revera est et valde absurdum atque fatuum, naturam mente et anima præditam, rationis munere ornatam, totque virtutum privilegiis abundantem in ære et lignis spem suæ vitæ fundare, et cum calcata pedibus servaque materia quodammodo lapidem fieri per mentis suæ impetus brutos. »

15. « Ergone vos, dixerunt iudices, existimatis

(3) Hæc omnino consonant cum secundo libro Chronici Eusebiani.

(4) Apud Eusebium, *Præp. evang.*, ix, 26, 27, 29; et x, 41.

(5) Totus subsequens tractus a nobis virgulis distinctus, exstat citatus in concilio n Nicæno, anno 788 celebrato, act. 5, ed. Labbei, t. VII, pag. 373 his verbis: Κωνσταντίνου διακόνου καὶ χαρτοφύλακος τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας

ἔσει πρὸς τὸ μείζον προκόπτοντι, καὶ φιλοπονιώτερον περὶ τὴν τῶν θεῶν ἔρευναν ἐγκειμένῳ, καὶ τῆς κατὰ τὸν ἕνα τῆς αὐτῆς Τριάδος Θεὸν Λόγον χρόνῳ ὕστερον γενομένης οἰκονομίας τὸ παράδοξον συμβολικῶς προυπεδείχθη μυστήριον. Μεθ' ὃν Μωϋσῆς θεοπτίας ἀξιοθεῖς, καὶ νόμους ἐν γράμμασιν εἰληφώς, τῷ λαῷ τὴν περὶ τοῦ ὄντος γινῶσιν ἐξήστραψεν ἐκτυπώτερον, ἀφ' οὗ καὶ ἡ ἑλλαμψὶς κατὰ βραχὺ πρὸς τὸ μείζον ὁδοποιούμενῃ προέβαινεν· μέχρις ἂν ἡμῖν ὁ τοῦ Πατρὸς Υἱὸς ὁμιλήσας διὰ σακρὸς, τὴν ἐπὶ γῆς σωτηρίαν εἰργάσατο· παρ' οὗ τὸ ἐντελὲς τῆς ἀκριβοῦς κατέχομεν πίστεως, οὐκέτι μὲν ἐν σκιαῖς καὶ ἰνδάλμασιν, ἀνασκεκαλυμμένῳ δὲ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι. Οὕτως οὖν ἡμῖν προκατήγγελλτο τῆς ἀληθείας τὸ κήρυγμα χρόνου πρεσβείοις τῶν μυθικῶν ὑμῶν δοξῶν ὑπερκείμενον· εἴπερ Ἀβραάμ μὲν κατὰ τοὺς Νίνου χρόνους διέλαμπεν· καὶ Μωϋσῆς κατὰ τὴν Σικυωνίων ἀρχὴν ἡγεμονεύοντος Ὀρθοπλίδος, ὃς τοῦ λεγομένου δυσουὸς προήκμαζε Κέκροπος· ὁ δὲ καθ' ὑμᾶς πάντων πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε Ζεὺς ὑπ' αὐτοῦ Κέκροπος ἐδημιουργήθη θεός (3)· ἐξ ἐκείνου τε λοιπὸν ἐφ' ἐξῆς αἱ τῶν ἄλλων ὑμῖν θεῶν ἀγέλαι συνέστησαν· καὶ τὰ τε ἐν Ἰλίῳ κακὰ, καὶ ἡ τῆς Ὀμηρικῆς ποιήσεως διέκυψε πῆρῳσις· λίθοι τε καὶ ξύλα θεοὶ πλουσίως διεμορφώθησαν πρὸς πᾶσαν ἐξεικασθέντα τῶν δημιουργησάντων ἐπίνοιάν τε καὶ βούλησιν. Τί οὖν μὴ

ιδ'. « Καὶ πόθεν, ἔφησαν οἱ δικάζοντες, τὰς περὶ τῶν εἰρημένων ἀποδείξεις παρέχετε; Τοῦτο μὲν ἐκ τῶν ἱερῶν ἡμῶν Βίβλων, εἶπον οἱ ἀθληταί, τοῦτο δὲ καὶ ἐκ πολλῶν τῶν καθ' ὑμᾶς ἱστορικῶν τε καὶ συγγραφέων καὶ φιλοσόφων πρὸς τὸ ἀληθὲς συνιστάμεθα· Εὐπόλεμός τε γάρ καὶ Ἀρταπάνος, πρὸς δὲ καὶ Δημήτριος καὶ Πορφύριος, καὶ ἕτεροι πλείστοι, οὓς διὰ τὸ πλῆθος παρήκαμεν, τῇ Μωϋσέως ἐν χρόνῳ προσεμαρτύρησαν ἀρχαιότητι (4). Μὴ οὖν κατ' εἰκόνα κτισθέντες Θεοῦ, καὶ τῷ τοῦ αὐτεξουσίου δώρῳ φιλοτιμούμενοι πρὸς ἀλογίαν ἐκπίπτωμεν, καὶ δίκην συῶν συστρεφόμενοι, τὴν μὲν τῶν καθαρῶν ναμάτων χάριν ἀποσειώμεθα, βορβόρῳ δὲ καὶ ἰλύϊ πλάνης ἐγκαλινδούμεθα, τὸ βέλτιον οὐχ αἰρούμενοι· καὶ γὰρ αἰσχρὸν ἀληθῶς καὶ λίαν ἄτοπον καὶ ἀνόητον, τὴν ἐννοὴν φύσιν καὶ ἐμψυχον, λόγῳ τε τιμηθεῖσαν, καὶ ἀρετῶν τοσοῦτοις πλεονεκτήμασι, χαλκῷ καὶ λίθοις τὰς ἐλπίδας τῆς ζωῆς ἐπιτρίβειν, καὶ πρὸς τὴν πεπατημένην καὶ δούλην ὕλην ἀποπετροῦσθαι ταῖς ἀναισθήτοις τῆς διανοίας ὁρμαῖς. »

ιε'. « (5) Εἴτα οἴεσθε γάρ, ὦ οὔτοι, ἔφησαν οἱ δι-

Κωνσταντινουπόλεως εἰς πάντας τοὺς ἀγίους μάρτυρας, οὗ ἡ ἀρχή· Αἱ μὲν Χριστοῦ πανηγύρεις, εἴτα οἴεσθε, ὦ οὔτοι, ἔφησαν οἱ δικάζοντες, ὡς ἐν χαλκῷ καὶ λίθοις τὴν σωτηρίαν ποιούμεθα etc. Ergo scriptor, ejus sæculo octavo citatur a generali synodo auctoritas, sæculo saltem uno vel fortasse duobus antiquior credendus est. Igitur sæculi sexti vel septimi scriptum edimus, non genuinum tantummodo, sed eximio testimonio munitum.

καζόντες, ὡς ἐν χαλκῷ καὶ λίθοις τὴν σωτηρίαν
ποιούμεθα, οὐχὶ δὲ πρὸς τινα δύναμιν προνοητικὴν
τε καὶ συνεκτικὴν ἀπολθέπωμεν, παρ' ἧς τὰ κάλ-
λιστα ἡμῖν περιγίνεται; » Καὶ πῶς πλάσται καὶ
λιθουργοί, οἱ μάρτυρες ἐφησαν, ἀγαλμάτων πλήθος
κατασκευάζουσι, ποικίλαις μορφαῖς διασχηματί-
ζοντες, καὶ τοῖς ναοῖς προσηλοῦσιν, Ὑμεῖς δὲ
θυσίαις ταῦτα γεραίρετε, τὴν τῶν ἀπόρων λύσιν
παρ' αὐτῶν ἐξαιτούμενοι; Τί δὲ καὶ παρ' ὑμῖν οἱ
τύραννοι διεξῆλθον; Ὁ φатὲ θεῖον, ἐν εἰκόσιν οὐκ
ἐγχαράττεσθαι; Πῶς οὖν ἡμῖν διαλοιδορεῖσθε δεισι-
δαιμονέστερον, ἐφ' ὁμοίαις πράξεσιν διακείμενοι;
Οὐκοῦν ἐπαίπερ ἡμῖν, ὦ δικασταί, τοῖς εὐεξελέγ-
κτοις ψόγοις τὴν τῶν εἰκόνων γριπὴν παραρτύετε,
φέρε, τῆς περὶ τοῦτο πλάνης καὶ ἀμφιβολίας ὑμᾶς
ἀπαλλάξωμεν.

ἰς'. Οὐ γάρ τὸ θεῖον ἀπλοῦν ὑπάρχον καὶ ἀλη-
πτον μορφαῖς τισι καὶ σχήμασιν ἀπεικάζομεν, οὔτε
κηρῷ καὶ ξύλοις τὴν ὑπερούσιον καὶ προάναρχον
οὐσίαν τιμᾶν ἡμεῖς διεγνώκαμεν· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ
πρώτου καταπαλαισθέντος ἀνθρώπου διὰ τῆς πα-
ραβάτεως καὶ τῆς καθελούσης ἀπειστατικῆς θρα-
συνομένης δυνάμεως, ἡ φύσις ἐδεῖτο τοῦ ἀνα-
στήσοντος· οὐ γάρ οἶδ' αὖτε ἦν ἐξ ἐαυτῆς κάτω
κειμένη τὴν ἥτταν ἀναπλάσαι τε καὶ ἀνακαλέσα-
σθαι, τοῦ ἐχθροῦ τῷ πτώματι ἐπεμβαίνοντος· οὔτε
μὲν εἰκὸς ὑπῆρχεν μὴ ἐπὶ δευτέροις παλαίσμασι
τῆς νίκης τὸν τύραννον ἐκτινάξασθαι· αὐτὸς ὁ
Δημιουργὸς τοῦ οἰκείου ποιήματος, ὁ τῆς Τριᾶδος
εἷς, ὁ Θεὸς Λόγος, ὥσπερ οὐ τῇ πλάσει πάλαι
τῆς φύσεως ὑπουργὸν τινα παρεστήσατο, οὕτως
οὐδὲ νῦν τὴν εἰκόνα φθαρεῖσαν ἀνανεούμενος, ἄλλω
τὴν ἀνάκτησιν ἐνεχείρισεν, ἀλλ' αὐτουργῷ δυνάμει
χρησάμενος, τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν ἀγῶνας ἀνθρωπικῶς
ἀνεδέξατο· τοῦτο γάρ ἦν πῶς οἰκεῖον Θεῷ καταλ-
λῆλως τῷ ἀγωνίσματι διαπράξασθαι. Ἐπειδὴ δὲ
πᾶς ὁ ἀγωνιζόμενος τρισὶ τρόποις ἢ ἐνὶ γε τού-
των ὑπερμάχεται τὸν ἀντίπαλον, ἢ γὰρ ἀπάτῃ, ἢ
νόμῳ, ἢ τυραννίδι, τοὺς μὲν δύο παντελῶς ἐπαφεί-
ως ἀχρήστους καὶ οὐκ οἰκεῖους, οὔτε μὲν τοῖς
δι' οὓς ὁ ἀγὼν λυσιτελεῖς τε καὶ ὠφελίμους ὁ
ἡμέτερος πρόμαχος, ἢ τε γὰρ ἀπάτῃ διεψευσμένην
ἔχει τὴν νίκην φαύλως τὸν ἀνταγωνιστὴν ἀνατρέ-
πουσα, ἢ τε τυραννὶς παραλόγῳ βίᾳ κρατεῖ, μὴ
ἐξ ἰσοῦ ποιούμενῃ τὴν συμπλοκὴν· τὸν δὲ λοιπὸν
ἐγκρίνας τῶν τρόπων, ἐπὶ τὴν κατὰ νόμον πάλην
ἐχώρησε· καὶ σάρκα λαθὼν ἐκ τοῦ πεσόντος φυ-
ράματος, ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ,
μείνας ὅπερ ἦν, καὶ τῶν ἐαυτοῦ μὴ ἔκστās, πάντα
γίνεται, πλὴν τῆς ἀμαρτίας, ὅσα καὶ ἐξ ὧν περ ὁ
ἄνθρωπος· καὶ μήτε δοκῇσι τὸ σὰρξ φανῆναι
σχηματισάμενος, » (6) μήτε γυμνῇ τῇ θεότητι
συμμίξας τῷ πονηρῷ· τὸ μὲν γὰρ ἀπατηλὸν τε καὶ
ἀτολμον, τὸ δὲ τυραννικὸν τε καὶ βίαιον· οὐκ ἄλλως
ἢ τῇ ἡττημένῃ φύσει δικαιοσύνης περιουσίᾳ, τὸν
ἀπάτῃ καθελόντα διεχειρίσατο, πρότερον διὰ πασῶν
τῶν ἀνθρωπίνων ἐκτὸς ἀμαρτίας παθῶν, ὧν ἡ κακία

(6) Abhinc usque ad ἐπιστώσατο omittuntur
reliqua in synodo, interposita admonitio e καὶ

nos ab ære et lignis salutem expectare, et non
potius ad providam quamdam et quæ cuncta
continet vim spectare, a qua optima quæque nobis
proveniunt? Cur itaque, responderunt martyres,
plastæ ac statuarii signorum multitudinem ela-
borant, variis figuris conformatorum, eaque in
sanis constituunt? Vos autem cur eadem sacri-
ficiis colitis, atque ab iis dubiorum solutionem
postulatis? Quid autem tyranni vestri perse-
quuntur? Deitas, quam dicitis, nonne imagini-
bus exprimitur? Cur ergo nobis tam acerbe convi-
ciamini, qui in iisdem actibus versamini? Quia
igitur nobis, o iudices, criminationibus facile
refutandis, de imaginibus accusationem inferitis,
age, ab hoc quoque errore et ambiguitate vos
eripiamus.

16. Nos deitatem, quæ simplex est et incompre-
hensibilis, nequaquam certis formis aut figuris
expressam volumus, neque cera aut lignis
supersubstantialem et sine initio substantiam
honorandam censemus; sed quia primo, homini
ab apostatica audacique potentia per suum
lapsum devicto, opus erat adiutore qui erige-
ret (neque enim jacens natura per se ipsa refor-
mare semet poterat atque instaurare, inimico suo
sibi incumbente, cujus tyrannidem nonnisi secundo
certamine depelli æquum erat), ipse Creator, unus
de Trinitate Deus Verbum, sicuti olim creaturæ
plasmati conficiendo nullum adiutorem habue-
rat; ita ne, nunc quidem cum corruptam ima-
ginem instauraturus erat, cuius alii hanc repa-
rationem commisit, sed sua potentia operante
usus, certamen pro nobis in humana forma
suscepit. Hoc enim conveniens quodammodo
erat Deo, ut certamen ex æquo cum hoste pa-
traret. Quoniam vero omnis certator tribus modis,
aut uno ex his vincere solet adversarium, vel
fraude scilicet vel lege vel tyrannide; propu-
gnator noster, primo quidem postremoque prorsus
omissis, utpote ineptis nec sibi idoneis, nec illis
ipsis pro quibus agon fiebat utilibus aut profi-
cuis (nam et fraus falsam victoriam parit, dum
improbo modo adversarium superat; tyrannis
autem irrationali vi vincit, dum sine æquitate
luctam init), reliquum modum præoptans, certa-
men legitimo jure patrandum delegit; sumens-
que de lapsa natura carnem, rationali et intel-
ligente anima præditam, manens quod erat, et
nihil proprium amittens, omnia in se recepit,
excepto peccato, quæ hominis naturam consti-
tuunt; neque phantastice in carne apparuit, »
neque simplici cum divinitate diabolum expugna-
vit (illud enim) dolosum fuisset et quasi timidum,
hoc vero tyrannicum et violentum), haud aliter
quam lapsa natura indutus, summo justitiæ jure
eum qui dolo vicerat vicit, primo quidem per om-
nes, absque peccato, humanas passiones, quarum

μετ' ὀλίγα, et post pauca. Tur' sequitur, ut infra
(col. 500 A), τοῦτον τοιχαροῦν, etc.

mater malitia est, naturali lege incedens supernaturaliter, per famem dico, et per sitim, per labores, lacrymas, sudores, agoniam, et vulnera, frigiditatem denique corporis atque obitum; nempe ut hæc in se incidentia cito destrueret, veluti arte fusoria omne supervacuum et spurium excoquitur, et hominum generi omnem maculam abstergeret, atque in eum, quem ante casum habuit, statum restitueret. Postremo ex mortuis resurgens et in cælum conscendens, denuo se judicem venturum denuntians, certam corporum resurrectionem, et perpetuam ejusdem naturæ imputribilitatem hinc nobis effecit. « Hunc itaque secundum illam in qua apparuit formam, et in qua cum hominibus versatus est, nos imaginibus representamus, memoriam patratæ ab eo salutis hoc divino typo refricantes; non autem, ut vos facitis, varias formas oculis obtrudentes, figurasve pro libito contingentes. » Apud vos enim alius est barbatus deus, alius femineus, alius hermaphroditus, alius jam proventus et juventutem prætergressus, alius aspectu adhuc florenti, atque, ut summam dicamus, multiformes ac diversæ a vobis deorum imagines excogitatæ fuerunt. Undenam porro has ita esse pingendas didicistis?

17. « Etsi deorum formæ, responderunt judices, variare in imaginum specie solent, attamen diviniior quædam nobis tradita doctrina est, quæ ad virentiorem sublimemque mentes nostras theoriam elevat, atque ad archetypum ducit, neque nos sinit ad materiæ vilitatem tritutamque dejici atque dispergi, aut colorum varietati inhærere. Sed hanc doctrinam vobis pandere profanis et alienis neque fas neque pium est: verum si initiari et consortes fieri sacrorum nostrorum ausitis, cuncta vobis revelabimus, nihilque arcanum habebimus. Nam quod alium quidem seniore, alium vero juniore effingimus, par vobis sententia est, qui Patrem Filiumque appellatis: constat enim parentem et intelligi et esse ante suum natum. »

18. « Esto hæc, dixerunt martyres, ut ex vestra quoque sententia dii per tropum atque phantasiam humana figura exhibeantur, et symbolice represententur. Verumenimvero cur cynocephalus fingitur deus, et corniger, et paniscus, et semifer, et hermaphroditus, cum rerum divinarum ideas, etiam sensiles, oporteat esse dignitate plenas, nisi forte volumus in salutis speratæ summa periclitari? Vere enim impium, et rationalium hominum minime proprium, turpibus symbolis Deum designare, et caninum aspectum primæ meliori que naturæ imponere, et adversus providentiam latrare. Tum vero seniore ac juniore deum dicere, detestabile nobis est; id enim temporalium creatu-

A μήτηρ ἐγένετο, νόμῳ φύσεως ὁδεύσας ὑπερφυῶς, πείνης φαρμὲν καὶ δίψης, κόπων τε, καὶ δακρύων, καὶ ἰδρώτων, καὶ ἀγωνίας, καὶ μωλώπων, καὶ φθορᾶς, καὶ θανάτου· ὡς ἂν ἐν αὐτῷ προσπίπτοντα ταχέως ἐξαφανίζοιτο, καθάπερ ἐν χωνεῖα πᾶν τὸν περιττὸν καὶ μὴ δόκιμον, καὶ τὸ γένος ῥύπου παντὸς ἐκκαθαίροιτο, καὶ μένοι ὅπερ ἦν πρὸ τοῦ πτώματος. Ἐπὶ πᾶσιν ἐκ τῶν νεκρῶν ἀναστὰς καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνελθὼν, αὐθὶς τε κριτὴς ἦξειν ἐπαγγεῖλάμενος, τὸ ἀσφαλὲς τῆς τῶν σωμάτων ἐγέρσεως, καὶ τῆς κατὰ τὴν φύσιν διηνεχοῦς ἀφθαρσίας ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐπιστώσατο. « Τοῦτον τοιγαροῦν ἐν ᾗ παρεδείχθη μορφῇ καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφη, τοῖς πίναξιν ἐπιγράφομεν, ὑπόμνησιν τῆς δι' αὐτοῦ σωτηρίας τὸν θεῖον τύπον ποιούμενοι· καὶ οὐ καθ' ὑμᾶς ποικίλας εἰδέας παράγοντες, καὶ σχήματα κατὰ τὸ δοκοῦν διαγλύφοντες (7). » Ὁ μὲν γὰρ ὑπηγήτης ὑμῖν θεός, ὁ δὲ θηλύμορφος, καὶ ἡμίανδρος· καὶ ὁ μὲν παρρηθικῶς καὶ τὴν ὥραν ἀπολιπὼν, ὁ δὲ τὴν ὄψιν φέρων ἀκμάζουσιν· καὶ ὅλως πολυειδεῖς καὶ διάφοροι τῶν θεῶν ὑμῖν εἰκόνες ἐπινενόηται· πόθεν τοίνυν λαθόντες οὕτω τοιαῦτα γράφειν ἐδοκιμάσατε;

imagines excogitatæ fuerunt. Undenam porro has ita

C 19. « Ἄλλ' εἰ καὶ τὰς μορφὰς τῶν θεῶν, ἔφησαν οἱ δικάζοντες, διαφόρους εἶναι συμβέβηκε, κατὰ τὴν τῶν εἰκόνων παράδειξιν, ἀλλὰ τις λόγος ἡμῖν θεϊότερος παραδίδοται πρὸς τινὰ θεωρίαν ἀκραιφνή τε καὶ ὑψηλὴν ἀναβιβάζων ἡμῶν τὴν διάνοιαν, καὶ συνάγων πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, καὶ οὐκ ἔων πρὸς τὸ τῆς ὕλης εὐτελές τε καὶ μεριστὸν κατὰγεσθαι καὶ διασκεδάνυσθαι, ἢ τοῖς τῶν χρωμάτων ἐναπομένειν ποικίλμασιν, ὧν ἐξηγεῖσθαι ὑμῖν ἀμυήτοις οὐσιν καὶ ἀλλοτρίοις, οὐκ εὐαγὲς οὐδὲ ὄσιον· ἀλλ' εἰ μύσται καὶ θιασῶται τῶν ἡμετέρων γενέσθαι προθυμηθεῖτε, πᾶν ἐμφανίζομεν ὑμῖν, οὐκ ἀποκρυπτόμενοι τὸ ἀπόρρητον· περὶ γὰρ τοῦτον μὲν πρεσβύτερον, τὸν δὲ νεώτερον ἐμφαίνειν θεόν, τοῦτο καὶ ὑμῖν συνδοκεῖ, Πατέρα καὶ Υἱὸν ὀνομάζουσι· πρόδηλον γὰρ ὡς ὁ γεννῶν τοῦ γεννήματος προεπιννοεῖται καὶ προὔπεστιν.

D 20. Ἐστὼ ταῦτα, ἔφησαν οἱ ἀθληταί, καὶ καθ' ὑμᾶς οἱ ἀνθρωποειδεῖς θεοὶ ἐν ὑπονοίαις καὶ τροπαῖς ἀναγέσθωσαν, καὶ συμβολικῶς ἐθεάσθωσαν· πῶς δ' ἂν κυνοπρόσωπος ἀλληγορηθεῖ θεός, ἢ κερασφόρος, καὶ τραγοσκελής, καὶ μιζόθηρ, καὶ τὴν φύσιν ἀμφίβολος (8), δέον μεγαλοπρεπεῖς καὶ τὰς κατ' αἰσθησιν περιλήψεις τῶν θειοτέρων ὑπάρχειν, εἴπερ μὴ μέλλοιμεν περὶ τὸ τῆς ἐλπίδος ἀκρότατον διασφάλλεσθαι; Ἀσεβὲς γὰρ ὄντως, καὶ οὐ λογικῶν οἰκεῖον ἀνδρῶν, δι' αἰσchrῶν συμβόλων τὸ θεῖον χαρakterίζειν, καὶ κυνώδεις ἐμφάσεις ἐφαρμόζειν τῇ πρώτῃ φύσει καὶ κρείττονι, καὶ τῆς προνοίας καθυλακτεῖν· πρεσβύτερον δὲ θεὸν καὶ νεώτερον λέγειν παραιτητέον ἡμῖν· τῶν γὰρ ποιημάτων ταῦτα τῶν

(7) Sequens particula recitata fuit pariter in conc. Nicæno II, loc. cit. ut diximus.

(8) Similia fere dicuntur de singulis ethnicorum

diis a martyre Chrysantho in Actis ejus a Varino et Armenio conscriptis, apud Surium ad diem 25 Octobr., t. V, p. 1049-1050

ἐν χρόνῳ· ἀνάρχῳ δὲ φύσει καὶ ἀδιῶ τούτων οὐδὲν ἄρτιον ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος· ἐπέκεινα γὰρ τὸ θεῖον χρόνου παντός καὶ ἀρχῆς καὶ πάσης τῆς νοουμένης ἐν τοῖς κτίσμασιν ιδιότητος, εἰ καὶ κλήσεσιν ἀνθρωπικαῖς οὐ καιρίως τοῦτο κατονομάζομεν, φύσεως ἀσθενείᾳ καὶ ταπεινότητι· οὔτε οὖν Πατὴρ Υἱοῦ δέχα, οὔτε Υἱὸς Πατρὸς, ἐπινοηθήσεται κατὰ τοὺς πρέποντας λόγους καὶ ἀψευδεῖς, ὥσπερ οὐδὲ πῦρ λαμπρόδος, οὐδ' ἥλιος ἀκτίνος· ἐν ὧς ἐν εἰκόνι βραχείᾳ καὶ πόρρῳ διεστηκυῖη κατὰ τὸ ἐγγχωροῦν τὰ ὑπὲρ ἐννοίαν κατοπτεύσωμεν.

18. Ἀναρχὸν τοιγαροῦν τὸν Πατέρα δοξάζοντες, συναρχὸν ὁμολογοῦμεν καὶ τὸν γεννηθέντα Υἱόν, καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· οὐ γὰρ ἦν εἰκὸς καθορᾶσθαι Λόγου καὶ Πνεύματος τὸ θεῖον ἐστερημένον. Ταῦτα δὲ μὴ ἄλλως εἶναι δυνάμεις ἐν αὐτῷ διαβρέουσας, καὶ καθάπερ ἐφ' ἡμῖν λυομένας, ἀλλ' ἐν ὑπάρξει πιστεύεσθαι, καὶ διακριμένως μὲν ἀφορίζεσθαι τοῖς ὑποστατικοῖς ιδιώμασιν, ἡνωμένως δὲ προσκυνεῖσθαι μιᾷ τῇ φύσει τε καὶ θεότητι· οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῆς ἀπλῆς οὐσίας καὶ ἀσυνθέτου, καὶ κατὰ μηδένα λόγον δεχομένης τροπὴν, πρὸς τὸ αἷτιον τὸ γεννητὸν ἡλλοιωθῆναι, ἢ τὸ ἐκπορευτὸν εἶποι τις σωφρονῶν· οὐ γὰρ ἑτεροφύες τι καθ' ὄντιναοῦν τρόπον εἰς ἑαυτὸ παντελῶς παραδέχεται τὸ ἀπλοῦν· ἢ γὰρ ἂν σύνθεσις τις ἐν αὐτῷ θεωροῖτο, καὶ τῆς ἀπλότητος ἀποπέπτωκεν· πῶς οὖν θεῖον κυρίως τὸ ἁλλοιούμενον καὶ μεταποιούμενον; ἢ τελειωτικὸν τῶν ἄλλων, τὸ δεηθὲν ἐτέρου πρὸς συμπλήρωσιν τῆς οἰκείας ὁλότητος; γεννήσεως δὲ τρόπος καὶ ἐκπορεύσεως μὴδ' ἐξαίτείσθω ὑμῖν, μὴδὲ προσύλως νοεῖσθω καὶ χαμαιρρέπῳς· εἰ γὰρ οὐ περιγραφτὸν τὸ θεῖον οὐδ' ὁρατὸν οὐδὲ νοήσει καταληπτὸν, ὡς ἄπειρον καὶ ἀνείδεον, ἐν τίνι τῶν καθ' αὐτὸ λοιπὸν ἐξερευνηθήσεται, ἢ εὐκρινηθήσεται; Οὗτος ὁ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος θεολογικώτατος ὅρος καὶ λόγος ἡμῖν ἐν βραχυλογίᾳ παραδειχθεῖς.

19. Ἀλλὰ καὶ παρ' ἡμῖν, ἔφησαν οἱ δικάζοντες, ἐν διαιρέσει προσώπων μία θεότης γνωρίζεται καὶ πιστεύεται. Μέχρι μὲν λόγων, ἔφησαν οἱ ἀθληταί, παρυφίστασθαι ταυτηνὴ τὴν δόξαν ὑμῖν οὐκ ἄρνούμεθα· προσωτέρῳ δὲ μὴ χωρεῖν· πράγματι γὰρ πολλῶ τῷ περιόντι προτεθέντων λόγων διεστήκεν. Πῶς γὰρ ἐν, τῇ πρὸς ἑαυτὸ φιλονεικῶν καὶ μαχόμενον καὶ ἀνομάλως ἔχον καὶ στασιάζον, καὶ τὸ μὲν δυναστεῦον, τὸ δὲ τυραννούμενον; Τὰ γὰρ Τιτανικὰ πάθη, καὶ αἱ ἐν Ἰλίῳ θεομαχίαι, καὶ Κρονικαὶ τεκνοφαγίαι, πατρελασίαι τε καὶ δεσμά, καὶ τὸ σχιζόμενον κράτος ἐν τε ἀρχαῖς καὶ τόπων ἀποκληρώσεσι, συνιδεῖν οὐκ ἔχομεν ὅπως τὸ ἐνιαῖον καὶ ταῦτὸν τῆς μιᾶς φυλάττει θεότητος· ἐπίγνωτε τοίνυν ὡς διεψεύσθητε· ὁ γὰρ τοιοῦτος τῆς δόξης λόγος ὑμῖν ὑπὸ τῆς ἀληθείας βληθεὶς διεβόη τε καὶ διόλωλεν.

20. Πρὸς ταῦτα τοὺς τυραννικοὺς δικαστὰς τοὺς

rarum proprium. Naturæ autem initio carenti et sempiternæ nihil ad nostram rationem inest : quippe Deus supra omne tempus, principium, atque omnem quæ intelligitur in creaturis proprietatem est, etiamsi humanis appellationibus hunc haud opportune aliquando nuncupamus, ob nostræ naturæ infirmitatem. Neque igitur Pater sine Filio, neque Filius sine Patre cogitabitur, si certe decora nec falsa ratione uti volumus ; sicuti nec ignis sine splendore, nec sol sine radio est, ut in brevi imagine proculque a veritate distante, quantum licet, incomprehensibilia illa speculemur.

19. « Cum itaque sine initio Patrem dicimus, cōsempiternum confitemur etiam genitum Filium, et procedentem a Patre sanctum Spiritum. Neque enim æquum erat, ut verbo et spiritu carentem Deum contemplaremur. Has haud fluxas in Deo potentias dicimus, neque, ut in nobis contingit, dissolutas, sed ipsi substantiæ inherentes credimus ; et distincte quidem quod ad personalia idiomata attinet, conjuncte autem ceu in una natura ac deitate adoramus. Etenim in simplici substantia et incomposita, et quæ nullam conversionem patitur, nemo sanus dicet, vel genitum, vel procedentem in primitivam causam commutari. Nam si id est simplex, nihil heterogeneous in se modo unquam recipiet : secus, compositio quedam in eo cerneretur, atque a sua simplicitate decideret. Quomodo ergo proprie divinum, quod in aliud convertitur ac mutatur ? Quomodo rursus alia perficiet, quod alio indiget ad suæ universitatis complementum ? Postremo tum generationis tum processionis modum cavete ne scrutemini, vel materialiter humiliterque cogitetis. Si enim incircumscriptus est Deus, invisibilis, mente incomprehensibilis, infinitus, et forma carens, qui fieri potest, ut eum in aliqua proprietate sua ritemur et discernamus ? Atque hæc est circa Patrem et Filium ac Spiritum sanctum theologia apprimè definitio et doctrina, brevi verborum ambitu demonstrata. »

20. « Atqui apud nos quoque, dixerunt iudices, in personis distinctis una deitas intelligitur et creditur. » — « Verbotenius quidem, responderunt martyres, hanc vos opinionem gerere non negamus, sed ulterius minime progredi : reapse enim longe a prædictorum verborum sensu distatis. Quomodo enim unum illud sit, quod mutuo rixatur et pugnat, et in anomalia ac seditione versatur, et aliud dominatur, aliud autem tyrannidi obtemperat ? Nam Titanica bella, et deorum apud Ilium pugnæ et liberi a Saturno vorati, et patris expulsio ac vincula, et divisa potentia in dynastias, et regionum sortitio, haud intelligimus quo pacto unum eundemque Deum esse patiantur. Scitote igitur vos errore vagari ; hæc enim sententiæ vestræ oratio, veritatis repulsa viribus, prorsus concidit atque evanescit. »

21. His auditis, tyrannici iudices argumenta

invictorum martyrum non ferentes, hypocriseos personam abjecisse dicuntur, et corporum habitu ac vultuum motibus, nudam intectamque animi iracundiam significantes, elatiore ac solebant voce et dementium instar martyribus inclamarunt dicentes: « Haud vos profecto absurdæ hujus orationis, sed nos potius blasphemix in deos auctores sumus, qui benignitate nostra vesaniam vestram aluimus, et quod fas jusque est corrupimus, dum vobis et deorum et hominum infestis hostibus audendi copiam dedimus. Inest quippe vobis vecordia et insania cum lingua loquace, quæ et congenitam habet omnigenam fatuitatem, et nihil pium eloqui potest: præter quam quod effrenem animum comitari solet inconsiderantia, et audacia. In subitos motus erumpit, faciliusque ignem a comburendo cohibeas, quam os temerarium novitatis flabellum. Sed jam intentum vobis iudicium, et impendens periculum, manumque vindicem extentam adhuc et elatam videntes, quæ naturali clementia et misericordia ad poenam torpet et differt, omissis tot contortis labyrinthi instar sermonum ambagibus, et opinionibus ad præcipitium ducentibus, in regiam tritamque viam gressus dirigite, id est diis invictis sacrificate, quibus communiter ab universo hominum genere honor et gratia debetur, benivolentiæ nomine erga illorum providentiam: denique et augustorum imperatorum jussibus obtemperate. Scitis enim immortalē poenam renuentibus esse propositam. »

22. His dictis minime territi martyres, sed ut fit in luctis excelsitatem animi nobilitatemque ostendentes, ut impiorum tumentem iram parumper sedarent, mentisque acerbicatem lenirent, modesto modo, firmo corporis habitu, temperataque voce responderunt: « Quod vos, iudices, dicitis multiloquium, id nobis accuratum et valde proficuum indidit vestræ salutis amor; præter quam quod et vestris interrogationibus congruos oportuit nostros esse sermones: neque enim de minimis rebus fuit inter nos dialogus, .. instituta vobiscum disceptatio. Nunc quia vecordia honesto prævalet, et superbia vobis mentem inflat, nec recte commoveamini; dignamini breviter adhuc acquiescere, nostrisque quæstionibus respondere. Quibusnam diis, quavē ratione sacrificare jubetis? Illi vero statim respondentes aiebant: sine dubio Jovi, ejusque liberis, et Neptuno, Junoni, ac matri deorum, cicurum victimis ac thure illos placantes, et reliquum cultum reddentes. »

23. « O rem ridiculam, martyres responderunt, quam est mirabile vestri ingenii acumen! qui vulgo in singulis gentibus non solum victimarum ratione discrepatis, et invicem prorsus non conspiratis,

Α ἐλέγχους οὐκ ἐνεγκόντας τῶν ἀηττήτων ἀγωνιστῶν, τὸ μὲν προσωπεῖον ἀπορρίψαι τῆς ὑποκρίσεως λέγεται, τοῖς δὲ τῶν σωμάτων σχηματισμοῖς, καὶ ταῖς τῶν προσώπων ἐνστάσεσι, γυμνὸν καὶ οἷον ἀπαρκαλύπτον τὸ τῆς ψυχῆς ἐνδείκνυμένους θυμοειδὲς, γεγωνότερεν, ἢ κατὰ τὸ σῶν ἥθος, ἐξεστηκότων δίκην ἐμβοῇσαι τοῖς ἀθληταῖς καὶ φάναι, ὡς οὐχ ὑμεῖς τῶνδε τῶν εἰχαίων λόγων, ἀλλ' ἡμεῖς τῆς εἰς θεοὺς βλασφημίας κατέστημεν αἵτιοι, φιλανθρωπίᾳ τὴν ἄνοιαν ὑμῶν ἐπιθρέψαντες, καὶ τὸ καλὸν διαφθείραντες· οἳ γε καὶ θεοῖς ἐχθροῖς καὶ ἀνθρώποις δυσνοῖς ὑπάρχουσιν, ἔτι καὶ παρρησίας μεταδεδώκαμεν· ἐντέτραφται γὰρ ἀπόνοια καὶ ἀλογία καὶ γλῶσσα πολυρήμων ὑμῖν, πικρὴ ἢ πᾶν μὲν ἄχρηστον φίλιον, ἀφθεγχτον δὲ τὸ εὐσεβές· ἐπεὶ καὶ προχείρου φρονήματος οἰκεῖον τὸ ἀπερίσκεπτον, καὶ φιλεῖ τὸ θράσος τὴν ἐτοιμότητα· καὶ θάττον πῦρ τοῦ φλέγειν ἐπισχεθῆσεται, ἢ στόμα προπετὲς καὶ φιλόκενον. Ἀλλ' ὁρῶντες ἄνω που τέως ἐπηρτημένην τὴν δίκην, ὑπὲρ κεφαλῆς δὲ τὸν κίνδυνον καὶ τὴν διχάζουσαν χεῖρα ἔτι ἀνατεταμένην τε καὶ μετέωρον, φειδοῖ καὶ οἰκτῶ τῆς φύσεως πρὸς τιμωρίαν ὀκνοῦσαν καὶ ἀναμένουσαν, τὰς δυσελίκτους καὶ λαθυρινθώδεις ἀφέντες τῶν λόγων πολυστίας, καὶ τὸν ἐπικρημνον νοῦν, ἐπὶ τὴν βασιλικωτάτην καὶ τετριμμένην τρίβον τοὺς πόδας ἐρβείσατε· ἡ δὲ ἔστιν θῦσαι τοῖς καλλινίκους θεοῖς, οἷς κοινῇ παρὰ τοῦ γένους τιμὴ καὶ χάρις ὀφείλει δοῖν εὐνοίας ἀμειβομένου τὴν πρόνοιαν, καὶ τοῖς τῶν σεβαστῶν βασιλέων ὑποκύψαι προστάγμασιν· ἴστε γὰρ ὡς ἀθάνατον τῆς παρακοῆς ἐπιτίμιον. »

Κβ. Τούτων εἰρημένων οὐκ ἐκπλαγέντες οἱ ἀθληταί, ἀλλ' ὥσπερ ἐν ἀμίλλαις τὸ τῆς ψυχῆς μεγαλοφυὲς καὶ φιλότιμον ἀντεπιδεικνύμενοι, καὶ τὸν τε θυμὸν ἐξοιδούντα τῶν ἀσεβῶν καταστέλλοντες, καὶ τὸ τραχὺ τῆς γνώμης ἐπιλεπίνοντες, ἐν ἡθείᾳ σεμνῶ, καὶ ἀτρεμοῦντι τῷ σχήματι, καὶ τῷ κοσμίῳ τῆς φωνῆς, ἀπεκρίναντο· Τὴν μὲν περιττολογίαν, ἣν ὑμεῖς φασε δικασταί, σπουδαίαν ἡμῖν καὶ χρεωδεσάτην ὁ περὶ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας πόθος πεποίηκεν· ἄλλως τε καὶ ταῖς παρ' ὑμῶν ἐρωτήσεσιν ἀκολούθους εἶναι τοὺς λόγους ἐχρῆν· οὐδὲ γὰρ περὶ τῶν ἐλαχίστων ἡμῖν ὁ διάλογος συνέστη, καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους διάσχεψις· ἐπεὶ δὲ προεκπηδᾷ τοῦ καθήκοντος τὸ παράλογον, καὶ τυφὸς ὑμῖν ἐξογκοῖ τὴν διάνοιαν, καὶ οὐ δικαίως παρακεκίνησθε, κἂν πρὸς βραχὺ μετριάσαι καταξιώσατε, λύσιν τῷ ἀπορουμένῳ προσάγοντες· ποίοις θεοῖς καὶ ὅπως θύειν παρακελεύεσθε; Οἱ δὲ προθύμως ἀντιφθεγξάμενοι ἔφησαν· Πρόδηλον ὡς Διὶ καὶ τοῖς ἐκ Διὸς, καὶ Ποσειδῶνι, καὶ Ἡρᾷ, καὶ τῇ μητρὶ τῶν θεῶν, ἡμέρων ζώων σφαγῇ καὶ λιθανωτῷ τούτους ἐκμειλισσομένους, καὶ τὸ σέβας ἀποπληροῦντας. »

Κγ. « Ὡ τοῦ γέλωτος, οἱ μάρτυρες ἔφησαν, ὡς ἀγάμεθα τῆς ἀγχινοίας ὑμᾶς! ὅτι περ κοινῇ καὶ κατ' ἔθνος οὐ περὶ τρόπον μόνον τῶν θυσιῶν διαιρούμενοι καὶ πρὸς μηδὲν ἀλλήλοις συμβαίνοντες,

ἀλλὰ καὶ τὴν περὶ τὸ Θεῖον δόξαν οὐχ ὁμοίως προσθεύοντες, ἔτι καὶ ἡμᾶς συμφώνους ἔχειν βιάζεσθε, ὥσπερ οὐχ ἑτέρως ἐνὸν ἀσεβεῖν, εἰ μὴ καὶ ἄλλους τῇ πλάνῃ συνεπαγάγοιθε! Ἄλογον δὲ καὶ λίαν σκαδὸν τῶν οἴκοι κακῶς καὶ ἀρρώστως διακειμένων, ἑτέροις ὑγιαίνειν ἐπινοεῖν, ὅπερ ἐγχειροῦσιν ὑμῖν οὐ προσῆκεν· ὥσπερ οὐδὲ πόλει σφαλερᾷ τε καὶ στασιώδει βραβεύειν εἰρήνην τῷ γείτονι, αὐτόθεν ἀπιστουμένη τῷ ὑποδείγματι. Εἰ γάρ τισιν ὑμῶν συμφρονήσαιμεν, πάντως ἂν ὁ τάναντία δοξάζων, παρ' αὐτῷ τὸ κάλλιστον εἶναι φήσειεν καὶ ὠφελιμώτατον, καὶ πρὸς ἐαυτὸν λόγοις πιθανοῖς τὸν ἀκροατὴν μεταστήσειεν· αὐθις τε τοῦτο δράσοι ὁ ἕτερος, καὶ πάλιν ἄλλος τὰ ὅμοια διαπράξειται, καὶ οὕτως οὐχ ἐπιλείψει τὸ Θεῖον ἡμῖν εἰς ἀλλοκότους πλάνας ὑπὸ τῶν ἀντιδόξων καὶ ἀντιθέτων διασπώμενον καὶ μετατιθέμενον, μέχρις ἂν ἀποκαμῶν ὁ νοῦς εἰς ἀθεΐαν ἐκπέσοι πρὸς τὴν τοσαύτην ἀπαγορεύσας ψευδολογίαν τε καὶ ἀπάτην. Τί γάρ; οὐχὶ παρ' ἐνίοις μὲν ὑμῶν θεοὶ οὗτοί γε οὗς περ εἰρήκατε, παρὰ δ' ἐνίοις πίθηκοι καὶ τράγοι καὶ ἱβες κροκόδειλοι τε καὶ αἰλουροὶ καὶ τὸ νειλῶον ρεῖθρον, καὶ ὁ Μεμφίτης Ἄπις ποτηφάγων θεὸς καὶ μυκώμενος, καὶ πρὸ μὲν τοῦ θανεῖν ἱκετευόμενος, μετὰ δὲ νέκρωσιν θρηγνόμενός τε καὶ ἐλεούμενος, ὁ αὐτὸς ἱερὸς ὁμοῦ καὶ ἐξωδωδηκῶς, χρόνῳ πρὸς ἑκάτερον νεύων; Καὶ παρὰ μὲν τοῖς θεοὶ νομίζονται τῆς ἡμετέρας ἐφοροὶ φύσεως ὕδωρ καὶ πῦρ καὶ ἵπποι καὶ τιθασσεύμενοι δράκοντες· παρὰ δὲ τοῖς μάχαιρα, καὶ δένδρον λάσιόν τε καὶ σῦγκιον· καὶ παρ' ἑτέροις μυῖα, τῶν ἐντόμων τὸ κιδδηλότατον καὶ ἀσθενέστατον. Ὡς δὲ καὶ ταῖς θυσίαις δακρινέσθῃ τε καὶ διαλλάττεται· οἱ μὲν γὰρ ἀνδροκτονοῦσιν, οἱ δὲ ζωοθυτοῦσιν· ἄλλοι τοῖς ἐκ γῆς φουομένοις τὴν θυσίαν ἀφοσιοῦνται· καὶ ἕτεροι τὰς χεῖρας μόνον ὕδατι νίζονται· καὶ ἄλλοι τὸ σῶμα ξίφεσι διατέμνοντες θεραπεύειν οἴονται τῷ ἀπορρέοντι αἵματι· καὶ τί δεῖ λέγειν τὰς ἀμίκτους καὶ διεσπασμένας ἀριθμοῦ πλείονας παρὰ πᾶσιν ἐπὶ τε θρησκείαις καὶ τοῖς θύμασιν ἰδιότητάς τε καὶ ἑτερότητας;

κδ. « Ἰνα δὲ τοὺς μὲν ἄλλους παρῶμεν θεοὺς, τοῖς δὲ παρὰ τοῖς πλείστοις γε ὑμῶν σεμνοτέροις προσβώμεθα, ἄρα καλῶς ἂν γένοιτο θύειν μοιχοῖς θεοῖς καὶ συγγενικαῖς παρὰ τὸ δοκοῦν τῇ φύσει μίξεσι χαίρουσι, θηλυδρῖαις τε καὶ ἡμιάνδροις καὶ πρὸς ἀνηκέστους συμφορὰς ἀποπίπτουσιν; καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον τοῦτό γε παρὰ τοῖς ἀρτίφροσιν; Εἰ γάρ καὶ ἡμεῖς, οὐκ οἶδαμεν ἀνθ' ὅτου, ταῦτα προστάσσομεν ὑμῖν ἐξακολουθήσομεν, ἀλλ' ἐπαναστήσονται ταχέως ἡμῖν οἱ νόμοι, καὶ ἀντιφθέγγονται μεγαλοφώνοις βοαῖς, ὥς οἱ ἐπ' αἰσχροῖς ἐγκλήμασιν ἀλισχόμενοι κολαστέοι ἡμῖν εἰσιν· ἡμεῖς δὲ τὸ Θεῖον μιμεῖσθαι βουλάμεθα τὸ πρῶτον αἴτιον τῶν καλῶν, εἴπερ φιλοσοφίας ὅρος κατὰ τὸν ὑμέτερον Πλάτωνα, ὁμοίωσις Θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπῳ· ὅθεν ἀμήχανον ψῆφον αἰρεῖσθαι τὴν σώζουσαν· Ὅποτέρως γὰρ νεύσομεν, πρὸς θάνατον ἀποκλινούμεν· εἰ γὰρ τοῖς νόμοις πεισθώμεν, θεοῖς οὐ καλλιερήσομεν, οὗς οὐδὲ θεοὺς ἡγησόμεθα· εἰ δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς ἀπο-

A verum ne in sententia quidem de natura deorum congruitis, et tamen nos hac in re concordēs esse cogitis: quasi vobis non sufficiat in religionibus errare, nisi et alios in eundem errorem inducatis. Absurdum quippe et valde importunum est, eos qui domi suæ male pestifereque se habent, cæteris medelam excogitare, quod vos facere haud decet: sicuti ne civitatem quidem periclitantem et seditiosam conciliare pacem finitimis decet, quam exemplo suo dissuadet. Nam si quibusdam vestrum assentiremur, prorsus alius qui contrariam sectam foveret, optimam apud se et utilissimam sententiam inanere potius clamaret, sibi que auditorem persuadentibus verbis conciliare niteretur; idemque mox alius faceret, rursusque alius id conaretur; atque ita semper divinitas in absurdas sectas a contrariarum sententiarum auctoribus discerpta distraherentur, donec mens nostra fessa in atheismum declinaret, tot mendacia erroresque fastidiens. Quid? Nonne dii vestri apud nonnullos quidem ita se habent ut vos dicitis, apud alios vero simiæ sunt, et hirci, et ibes, et crocodifi, et feles, et ipsum Nili fluentum, et Memphiticus Apis, deus herba pastus et mugiens, et ante obitum quidem precibus cultus, post autem cum miseratione dessetus, idem sacer simul et computrescens, utramque pro tempore conditionem sortitus. Et apud alios quidem dii existimantur naturæ nostræ præsidēs aqua, ignis, equi, et cicurati dracones; apud alios vero gladius, arborque horrida et umbrosa; apud alios musca insectorum vilissimum et infirmissimum. Item sacrificiorum diversa ratione utimini. Alii enim homines immolant, alii animalia, alii fruticibus terra ortis sacra sua peragunt, alii manus tantummodo aqua abluunt, alii corpora gladiis incidentes fluente sanguine cultum exhibere se putant. Sed quid dicere interest tot abhorrentes invicem et dissidentes atque innumerabiles per orbem religionum et sacrificiorum species et discrepantias?

24. « Atque ut alios omittamus deos, et illos tantum qui apud plerosque vestrum venerabiliores sunt commemoremus, num recte sacrificabimus adulteris diis, et qui incestis præter naturæ legem copulis gaudent pathicis, semiviris, et in gravissimas calamitates deciduis? Qui, inquam, hoc sit rationale apud homines mente integra præditos? Profecto, si nos quavis ex causa, talia imperantibus vobis morem gereremus, statim consurgerent ex adverso leges, et magnis clamoribus contradicerent, quia nimirum hi qui in turpibus flagitiis deprehensi fuerunt, pœnis coercendi sint. Nos autem Deum imitari volumus, qui est prima honesti causa; siquidem philosophiæ præceptum est, juxta vestrum Platonem, ut sit homini, quantum licet, similitudo cum Deo. Porro in hac ambiguitate fieri nequit, ut salutare ullam sententiam deligamus. Nam si legibus obediverimus, diis nequaquam sacrificabimus, quos ne deos quidem iudi-

cabimus. Sin diis obsequemur, legibus poenas dabimus. Quaquaversus itaque fluctuante sermonum vestrorum pulsati procella ac pene absorpti, et cæcis veluti marinis scopulis idololatriæ attriti, citius in placido tranquilloque portu anchoram jaciemus, verumque Deum gubernatorem nobis ac præsidium faciemus, quod et reapse fecimus; quo favente ad hanc etiam fidei gratiam accessimus, in qua consistimus, et spe gloriæ Dei lætamur, cujus ope nostram sarcinam ad salutarem stationem vehemus. Huic offeremus sacrificium justitiæ, oblationem et holocausta. Quod si victimis quoque ad sacrificii complementum opus fuerit, nostra offeremus corpora, vivam victimam et placentem, rationalem cultum potius exhibentes, quam irrationalium cruoribus vitæ spem nobis firmantes. Pro suffitibus autem odorem animæ fidem affereamus, pulverem unguentarii, bene olentem cinnum, cujus suavis anima ad rationale altare nemine impediendo aspirat, atque omni fumoso et corrupto halitu effluentiaque liberat. Hæc nostrorum sermonum coronis est, et universi dialogi summa.

25. « Habetis itaque nos neque obedientes impetrantibus, neque territos a minantibus: nam et verbis et vigore animi vobis resistimus, fide simul ac spe armati. Et verbis quidem argumenta vestra ac vim reprimimus, animi autem vigore metum excludimus. Cujusmodi ergo nos simus, probe intellexistis. Vincula, torsiones, lora, gladiatorum aciem, potestatem tyrannicam, et prorsus formidabilem plerisque mortem perinde habemus ut emergentes ex aqua bullas, quæ repente spiritu interno inflatæ tument; vel eos qui a præstigiatoribus in scenam inducti, lusoria fraude plagis fictis corpora inscribant, et cum risu dolere simulant, veritati sueum facientes. Ne ergo nobis ceu magnum quid timores minasque intendatis; nihil enim asperum formidamus; nec, si quid ejusmodi accidat, idcirco pietatem abjiciemus, a qua nobis adversus hæc terribilia vires suppeditantur. »

26. His tanquam a jaculatoria machina peritelis in adversariorum turrin emissis, quam ipsi concordia pessima ex vili pravæ religionis materia construxerant, fundamento subverso, atque omni vanitate verborum depulsa firmis atque politis veritatis petris, confusaque blasphema lingua a puris martyrum divinitus inspiratis vocibus; deinceps ethnicorum verbale certamen ad incitas redactum est; ac de sua profana doctrina, quam multo labore congesserant, adeo facile turpiterque periclitantes, ad congenitam sibi artem, id est crudelitatem, convertuntur, quod jam solum vindictæ instrumentum ipsis reliquum erat: atque hinc pro naturali pudore qui causa cadentibus accidit, viventibus iracundiæ maculis toto vultu conspersi, immanibus animi motibus furebant, jam non existimantes pro-

νεύσομεν, τοῖς νόμοις δίχην ἐκτίσομεν. Πάντοθεν οὖν πολυχύμονι ζάλῃ τῶν ὑμετέρων λόγων πολυχλυζόμενοι τε καὶ καταντλούμενοι, καὶ ταῖς ὑφάλοις τῆς ἀσθεΐας πέτραις περιρρήγνυμενοι, θάπτον ἐπὶ τὸν εὐδιον καὶ γαληνὸν λιμένα τὴν ἀγκυραν καταθήσομεν, καὶ τὸν ἀληθῆ Θεὸν ποιησόμεθα κυβερνήτην καὶ ἄρωγόν, ὥσπερ οὖν καὶ ἐποιησάμεθα· δι' οὗ καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐσχέκαμεν τῇ πίστει εἰς τὴν χάριν ταύτην, ἐν ᾗ ἐστήκαμεν καὶ καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ὑφ' ᾧ καὶ τὸν τῶν ἀγωγίων φόρτον ἐν ἀσφαλείᾳ διασώσομεν· τούτῳ θύσομεν θυσίαν δικαιοσύνης, ἀναφορὰν καὶ ὁλοκαυτώματα. Εἰ δὲ καὶ ἱερείων δεῖ πρὸς τὴν ὁλοκάρπωσιν, τὰ ἡμέτερα προσοίσομεν σώματα θυσίαν ζῶσαν εὐάρεστον, τὴν λογικὴν λατρείαν ποιούμενοι, καὶ οὐκ ἀλόγων αἵμασιν τῆς ζωῆς ἐλπίδος καταπιστεύοντες· ἀντὶ δὲ θυμιαμάτων τὴν εὐώδη πίστιν τῆς ψυχῆς ἀνελέγκομεν, κονιορτὸν μυρεψοῦ, σύνθεσιν ἀποπνέουσιν, καὶ πρὸς τὸ νοερὸν ἀκωλύτως ἀνιούσαν θυσιαστήριον, πάσης δὲ καπνώδους καὶ φθαρτῆς ἐλευθεριάζουσιν ἐξατμήσεως τε καὶ διαχύσεως· αὕτη τῶν ἡμετέρων λόγων ἡ κορωνὶς καὶ παντὸς διαλόγου κεφάλαιον.

κε. « Ἐχετε τοίνυν ἡμᾶς μήτε πειθόμενους κελεύουσι, μήτε ἐξισταμένους ἐπαπειλοῦσι· λόγῳ γὰρ ὑμῖν καὶ θάρσει παρατετάγμεθα, τῷ μὲν τῇ πίστει, τῷ δὲ τῇ ἐλπίδι θωρακιζόμενοι· καὶ τῷ μὲν τῶν προβλημάτων ὑμῶν τὴν ἰσχὺν ἀνατρέπομεν, τῷ δὲ τὸν φόβον ἀποχρυσόμεθα. Ἐχετε τοιοῦτους ἡμᾶς. Δεσμὰ γὰρ, καὶ στρεβλώσεις, καὶ μάστιγας, καὶ ξίφους ἀκμὴν, καὶ τὴν τύραννον δυναστείαν καὶ τὸν πολλοῖς ἀνανταγώνιστον θάνατον ἐν ἰσῷ τιθέμεθα τοῖς καθ' ὕδατος ἀνισταμένοις πομφόλυξι ταχέως ἀποφυσωμένοις ὑπὸ τοῦ ἐξογκούντος καὶ συνέχοντος πνεύματος, ἢ τοῖς ὑπὸ τῶν θαυματοποιῶν ἐπὶ σκηνῇ στηλουμένοις, οἱ τῇ τῆς παιδείας ἀπάτῃ πληγαῖς ἀστίκτοις τὰ σώματα διαχρίουσι, καὶ μετὰ γέλωτος ἀλγύνειν καθυποκρίνονται ψευδόμενοι τὴν ἀλήθειαν. Μὴ οὖν ἡμῖν ὡς δὴ τι μέγα φόβους καὶ ἀπειλὰς ἐπισείετε· πρὸς οὐδὲν γὰρ τῶν δεινῶν ἀποδειλιάσομεν· οὐδ' εἴ τι γένηται προησόμεθα τὴν εὐσέβειαν, ἐξ ἧς ἡμῖν τὸ μὴ ἐνδοῦναι πρὸς τὰ φορικτὰ περιγίνεται. »

κς. Τούτων ὥσπερ ἀπὸ τινος ὀξυβελοῦς μηχανήματος εὐστόχως τῇ τῶν ἐναντίων πυργοποιίᾳ διαφεθέντων, ἣν ἐπὶ κακῷ συμφωνήσαντες ἐξ ὕλης ἀτίμου τῆς κακοδοξίας ἀνφοδόμησαν, ἀπατηθέντες θεμέλιον, διασεισθείσης τε πάσης αὐτοῖς ψευδοεπίας καὶ φλυαρίας τοῖς στερεμνίοις καὶ ἀρτιτύποις λίθοις τῆς ἀληθείας, καὶ συγχυθείσης τῆς βλασφημίου γλώσσης ταῖς ἀλωδήτοις τῶν μαρτύρων καὶ θεολήπτοις φωναῖς, ἐν ἀπόρῳ λοιπὸν τοῖς ἀσεδέσιν ἡ κατὰ λόγους συμπλοκὴ διεφαίνετο· καὶ δὴ κατὰ τὴν ἐξωθεν σοφίαν, ἣν χρόνῳ καὶ πόνῳ πολλῷ συνελέξαντο, προχείρως οὕτω καὶ ἀγεννῶς διακινδυνεύσαντες, ἐπ' αὐτοδίδακτον τέχνην τὴν ὁμότητα τρέπονται, ὃ μόνον ὄργανον αὐτοῖς πρὸς ἀμυναν ὑπελείπετο· κἀντεῦθεν ἀντὶ τῆς κατὰ φύσιν αἰδοῦς ἡττημένοις μετὰ κρίσεως ἔπεται, τοὺς τῆς ἀγριότη-

τος χαλῶδεις σπίλους περὶ πᾶν τὸ πρόσωπον ἔξαν- A priam hominum humanitatem, sed consentaneam
θήσαντες πρὸς ἄλογον λογισμῶν μανίαν ἐξεβακχεύ- potius adversus consimiles suos sævitiam.
θησαν, ὥσπερ οὐκ οἰκεῖον ἀνθρώπων ἡγούμενοι τὸ φιλάνθρωπον, κατάλληλον δὲ μᾶλλον τὴν πρὸς τὸ
ὁμογενὲς ἐνθρηλίωσιν.

κζ. Καὶ πρῶτον μὲν τῶν ἀθλητῶν χιτῶνας πε-
ριαιρεθῆναι προσέταττον, καὶ παντὸς δῖχα τούτους
παραστῆναι περικαλύμματος· καὶ οἱ μὲν ὡς ὕβρι-
σταὶ τοῦ γένους τοῖς τῶν κρυφίων καὶ ἀμώμων με-
λῶν ἀναιδῶς ἐνετρώφων θεάμασι· καὶ ὧν ἡ φύσις
ἐαυτῇ τετήρηκε τὸ ἀπόρρητον ἀντ' ἄλλου τινὸς σεμ-
νοῦ τὸ αἶσχος ἐαυτοῖς ἡδοποιούμενοι· οἱ δὲ τὸ τῆς
ψυχῆς ἀπαθὲς ὡς ἀληθῶς καὶ φιλόσοφον τῷ ἀπα-
ρακινήτῳ τοῦ σχήματος ὑπεσήμενον. Δοκῶ μοι
τηνικαῦτα τὴν ἀρετὴν ἐν μέσῳ συστρεφομένην τῶν
ἀθλητῶν περιστέλλειν τὴν γύμνωσιν, ὡς μηδὲ τὸ
θῆλυ γένος πρὸς τοὺς ὁρῶντας ἀκατακάλυπτον ὅν
παντελῶς ἐπιστρέφασθαι τῷ τῆς διανοίας καθαρῷ
τε καὶ ἀκλινεῖ παραστήματι. Κἂν τούτῳ τὴν Γρα-
φὴν οἱ εὐσεβεῖς ἐπαληθεύουσιν ἔδειξαν, ὅτι περ B
τοῖς πρωτοπλάστοις ἐν παραδείσῳ τὸ ἴσον ἦν πρὸ
τῆς παραβάσεως. Ἦσαν γάρ, φησὶν, οἱ δύο γυμνοί,
ὁ τε Ἀδὰμ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἡσχύνοντο·
ὅπου γε καὶ νῦν μετὰ τὴν παρακοὴν καὶ τὸν ὀλισθόν
ταῦτ' οἱ ἀπογόνους πλείονι περιουσίᾳ τῶν καλῶν
περιγέγονεν, ἐν φθορᾷ σαρκὸς καὶ παχύτῃ κατα-
παλαίσασι, τῆς σαρκὸς τὰ κινήματα καὶ τὸ τῆς
ψυχῆς εὐγενὲς διασώσασιν. Ἐπειτα κατὰ νότου πλη-
γὰς τοῖς ἀηττήτοις ἐκτείναντες, ὄνυξι μέχρις ὀστέων
καὶ μυελῶν τούτους ξέειν τοῖς ὑπηρεταῖς παρ-
εκελεύσαντο· καὶ δὴ πάντα λόγου θᾶπτον ἡνύετο καὶ
προθυμίᾳ προέφθανεν ὁ ὁρῶν τὸν προστάττοντα· καὶ
γὰρ ἴσος ἦν ἑκατέροις ἀγὼν ἀντιφιλοτιμουμένοις ταῖς
πονηρίαις, καὶ οὗτος ἄριστος αὐτοῖς ὁ πρὸς ἐπί- C
δείξιν τῶν δεινῶν χαλεπώτερος. Ψόφος τοιγαροῦν
μαστίγων καὶ θροῦς ἄσσημος ἐξηκούετο, τῶν μὲν τυ-
ράννων ὡς αὐτῶν αἰχίζομένων δῆθεν τραχυνομένων
καὶ ἐκδοώντων, τῶν δὲ παρεστώτων συγχλύδων δ-
χλων ἐν ἁλλοφώνοις γλώσσαις καὶ πολυφθόγοις
περιβομβούντων τὸ δικαστήριον. Ἀντεπήχουν δὲ
καὶ τὰ παρὰ τῶν μαρτύρων ἐπισημότερόν τε καὶ
εὐφωνότερον, ἀντὶ μὲν θρήνων καὶ οἰμωγῶν ψαλ-
μῳδίαί τε καὶ εὐχαὶ ἡ πρὸς Θεὸν ἐπὶ πᾶσιν εὐχαριστία· ἀντὶ δὲ τῶν πρὸς τοὺς τυράννους ἱεσιῶν
τε καὶ δεξιῶσεων, ἡ δὲ ἀλλήλων καὶ πρὸς ἀλλήλους προτροπὴ καὶ παραίνεσις, ἐν τοιούτοις δῆτα τοῖς
ρήμασιν·

κη. « Ἄνδρες ὁμοῦ καὶ γυναῖκες, νέοι τε καὶ πρε-
εῖται, οἱ πρὸς τόνδε κλήσει θεῖα τὸν διπλοῦν παρα-
ταττόμενοι πόλεμον, ὁ αὐτὸς γὰρ καὶ νοητὸς ἐστι
καὶ ὁρώμενος, καὶ τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ κινδύνων γευ-
σάμενοι, προθύμως τὸν βρῖθοντα τῶν σωμάτων φόρ- D
ρον ἐκτιναξώμεθα, ταῦ κατὰ τὴν νίκην εὐσταλοῦς
πρόμνηθούμενοι, καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐπιρρείας γυμνι-
τεύοντες συσκευασώμεθα, ἀντὶ περιβολαίων καὶ θυ-
ρεῶν ἡμῖν γενέσθαι σκέπη τὰ τραύματα· ὅσον πλείω
καὶ σφοδρότερον τρώσουσι, τοσοῦτον ἡμᾶς περιφρά-
ξουσιν ἀσφαλέστερον· περιλιμνήσοι τὰ αἵματα καθά-
περ ἔρκος ἡμῖν· ἀντιπρόσωπος δὲ τοῖς ἐναντίοις βυ-
θὸς τῷ πλήθει τῆς ἐπικλύσεως συμπνίγει αὐτῶν τὴν

27. Et primo quidem martyribus vestes detrahi
jusserunt, atque omni operimento nudatos in medio
consistere; atque ut generis conviciatores, secre-
torum verendorumque membrorum impudenter
aspectu gaudebant; et quorum natura arcanum
sibi reservavit, præ alia quavis verenda re, eorum
ignominiam sibi voluptati ducebant. Porro marty-
res animi sui tranquillitatem, vere philosopham,
quiete membrorum significabant. Ac mihi tunc vi-
detur virtus in martyrum medio versans sic eorum
nuditatem texisse, ut ne femineo quidem sexu spe-
ctantibus exposito, propter suum mentis purum
immotumque habitum, prorsus afficerentur. Atque
in hoc pii homines veritatem sacræ Scripturæ te-
stati sunt narrantis, quod protoplasti perinde fue-
runt in paradiso ante peccatum. *Erant enim, inquit,*
*nudi, Adam atque Eva, et non erubescabant*³ : si-
quidem nunc quoque post inobedientiam et lapsum,
idem nepotibus majore cum honestatis gradu con-
ligit, nempe ut in carne corruptibili et crassa cer-
tantes, carnis motum et animæ integritatem tenue-
rint. Deinde invictorum martyrum terga flagellis
cædebant, atque ut ungulis usque ad ossa et me-
dullas scalperent, ministris mandabant : quæ quidem
dicto citius fiebant, lictoris celeritate jussum præ-
vertente : erat enim inter eos æmulatio et certamen
improbitatis, eumque judices putabant meliorem,
qui plus sævitæ exsereret. Sonitus igitur verbe-
rum, et inconditum murmur exaudiebatur, tyrannis
simul et carnificibus cum clamore sævientibus,
circumstante autem turba diversis linguis ac dis-
sonis tribunal personante. Sed et martyres vicis-
sim dignioribus ac suavioribus vocibus adsona-
bant : pro luctibus gemitibusve psalmodiæ erant et
preces, et in primis actiones gratiarum Deo : et
nedum tyrannis preces supplicationesve facerent,
inter se potius hortabantur et acuebant his verbis :

« 28. Viri simul ac mulieres, juvenes atque senes,
qui divina vocatione duplex hoc certamen inimus
(est enim spiritale simul et materiale) et pro Chri-
sto periculis nos objicimus, alacriter grave hoc
corporum pondus exeutiamus, ut victoria facilius
potiamur, atque ex hostium impetu nudi nosmet
expediamus; pro thoracibus atque scutis, ipsa no-
bis vulnera tutelæ sint, quæ quanto magis ac vehe-
mentius ferient, tanto nos tutius munient; fluentia
sanguinis nos vallabunt, ac, fossæ instar adver-
sariis opposita, inundationis copia illorum mentes
obruent : patientia contrarium impetum franga-
mus. Ne ducem Deum descramus, qui in medio

³ Gen. ii, 25.

nostri versatur, imo in acie pugnat. Phalanx va-
lida sumus tanquam murus inexpugnabilis; ne metu
aliquo confectum scutorum globum dissolvamus.
Nemo crimen desertæ militiæ incurrat. Spectato-
ribus angelis, Christo autem agonis præside pri-
moque martyre luctam hanc decertamus. Ne quovis
incidente infortunio despondeamus animum, scit
enim Christus, ob ea quæ ipse passus est, vim pa-
tientibus auxiliari. Una veluti anima nobis omnibus
conformetur, etsi externis coloribus discrepamus;
nam et in uno Spiritu omnes nos quasi unum cor-
pus baptizati fuimus: conmutemus invicem na-
turam, proprietates licet quisque suas retinentes,
ut parem præmii retributionem consequamur: mas
quidem sit instar feminae, quod attinet ad since-
ram divinæ religionis culturam; femina autem ceu
virum se gerat constantia ac strenuitate adversum
res asperas: juvenis senioris maturo sensu se mu-
niat, senior vigore propositi juvenescat. Alius alio
vilior nemo videatur. Etsi enim luti fluentis alius
ab alio differimus, opibus nimirum, nobilitate ge-
neris, et dignitatis ornamentis, sicuti inter se dif-
ferunt aurum, argentum, pelles, cilicia et tapetes,
attamen omnes nos in unum sacrum donarium coa-
luimus, omnesque tanquam unum electionis taber-
naculum, vel arca securitatis, fabricati fuimus,
nomen quod est super omne nomen coram gentibus
atque regibus portare dignanter sortiti.

29. « Gemitus ac mœrores voluptatem progeni-
torum in paradiso subsecuti sunt: ordinem immu-
temus, delicias laboribus acquiramus, rem mansu-
ram re peritura. Nemo cognatorum amorem Dei
amori anteferat: ne animos demittamus circa hu-
miles terrenasque species: consanguineorum offi-
cia invicem impertiamur; filius sit loco parentis
genitori suo, pater autem gerat se tanquam filius
erga natum suum; ille quidem animi affectu, hic
autem in eo quod prodest obedientia: communis
sit lex subjectionis, et unusquisque nostrum proxi-
mo suo placeat in bono ad ædificationem: et alius
quidem verbis moneat viamque demonstret, alius au-
tem opere bonum præbeat exemplum: cunctique invi-
cem spiritali morum habitu corporalem utilitatem
proximis suppeditemus. Christi retribus in amaro
vitæ hujus pelago capti fuimus; ne ejiciamur ut
inutiles et viles e laqueis palpitantes ac dilabentes,
atque ad turbulentam et salsam prioris lascivæ
conversationis vitam denuo revolvamur; verum in
ea qua capti sumus sagena moriamur, ut in divinis
vasis, prout dicitur in Evangelio, conservandi repo-
namur. Jam tyrannorum tormenta nihil aliud esse
putemus quam instrumenta ad morborum nostro-
rum curationem: verbera tumorem inobedientiæ
deprimunt, et putredinis cruores abstergunt: ignis
arentem malitiæ materiem absumit, corpusque in
pulverem redigit diviniori mox instaurationi gloriæ-
que aptandum: gladius cupiditatum luxuriam am-
putet, et superbiæ redundantiam evacuet: ungu-
larum acumina, tanquam in æneo signo aspersas

διάνοιαν· ὑπομονὴ τὴν ἀντίπαλον ἐνστάσιν διαβρόξω-
μεν· μὴ προδῶμεν τὸν ἡγεμόνα Θεὸν μέσον ἡμῶν
ταττόμενον τε καὶ προμαχόμενον. Φάλαγξ ἐσμεν
καρτερὰ καθάπερ τεῖχος ἀνάλωτον· μὴ δειλία τὸν
συναπισμὸν διαλύσωμεν· μηδεὶς λειποταξίου γραφὴν
ἀπενέγκηται· ὑπὸ θεαταῖς ἀγγέλοις καὶ ἀθλοθέτῃ
Χριστῷ τῷ πρώτῳ μάρτυρι τὸν τηλικούτον ἀγῶνα
ποιούμεθα. Μὴ ἐκλυθῶμεν πρὸς τὰ πράγματα προσ-
πίπτοντά, καὶ γὰρ οἶδεν οἷς πέπονθεν τοῖς πειραζο-
μένοις ἐπικουρεῖν· μία ψυχὴ μορφωθείη πᾶσιν ὑμῖν,
εἰ καὶ τοῖς ἐξωθεν χρώμασι διαιρούμεθα· καὶ γὰρ ἐν
ἐνὶ Πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθη-
μεν· ἀμείψωμεν ἀλλήλοις τὴν φύσιν, ἐν τοῖς οἰκείοις
μένοντες ἰδιώμασιν, ἐν ὁμοτίμως ἡμῖν ὑπάρξῃ τυχεῖν
τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀντιδόσεως· ἔστω τὸ ἄρρὲν καὶ θῆλυ
τῇ ἀπανουργεύτῃ πρὸς τὸ θεῖον σέβας ἀπλότῃτι,
καὶ τὸ θῆλυ ἀνδρωθεῖη τῇ πρὸς τὰ δεινὰ καρτερίᾳ
καὶ γενναιότητι· ὁ νέος, φρόνημα πρεσβυτικὸν περι-
ζωσάσθω, καὶ ὁ γηραιὸς ἀκμαζέτω τῇ προαιρέσει·
καὶ μηδεὶς ἕτερος θατέρου σμικροπρεπέστερον ἐπι-
δείξῃται· Εἰ γὰρ τοῖς τοῦ πηλοῦ ρεύμασιν ἄλλος ἄλ-
λου διενηνόχαμεν, πλούτῳ καὶ γένει καὶ τοῖς τῶν
ἀρχῶν ἀξιώμασιν, ὥσπερ χρυσοῦς καὶ ἄργυρος, καὶ
δέρρις, καὶ τρίχες, καὶ ὕψος, ἀλλ' οὖν πάντες
ἡμεῖς εἰς ἑρὸν ἀνάθημα συνηροδόθημεν, καὶ πάντες
ὡς ἐκλογῆς μία σκηνὴ καὶ κιθωτὸς ἄσυλος ἐφιλοτε-
χνήθημεν, τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα βασιτάζειν
ἀξιωθέντες ἐνώπιον ἐθνῶν τε καὶ βασιλέων.

κθ'. « Στεναγμοὶ καὶ λύπαι τὴν ἐν παραδείσῳ τῶν
προγόνων ἡδονὴν διεδέξαντο· τὴν τάξιν μεταποιήσω-
μεν, τρυφὴν τοῖς πόνοις κτησόμεθα, τοῖς ὀλλυμένοις
τὴν μένουσαν. Μηδεὶς φίλτρον συγγενῶν τοῦ θεοῦ
προκρίνειεν ἔρωτος· μὴ μαλακισθῶμεν περὶ τὰς κά-
τω σχέσεις καὶ ταπεινά· τὰ τῆς ἀγχιστείας ἀλλήλοις
ἀντιπαράσχωμεν, καὶ υἱὸς πατὴρ γενέσθω τοῦ φύ-
σαντος, καὶ ὁ τεκὼν τῷ παιδί τεκνωθεῖη· ὁ μὲν τῇ
διαθέσει, ὁ δὲ τῇ πρὸς τὸ λυσιτελὲς εὐπειθεῖ· καὶ ὁ
τῆς ὑποταγῆς νόμος ἔστω κοινός· ἕκαστος ἡμῶν τῷ
πλησίον ἀρεσκέτω εἰς τὸ ἀγαθόν πρὸς οἰκοδομήν· καὶ
ὁ μὲν νοουθετεῖτω λόγῳ καὶ ὁδηγεῖτω, ὁ δὲ τῷ ἔργῳ
καλὸν προκείσθω ὑπόδειγμα· καὶ πάντες ἀμοιβαδὸν
τῇ πνευματικῇ καταστάσει τὴν σωματικὴν ὀφειλὴν
τοῖς πέλας ἀνταποδῶμεν. Χριστοῦ δικτύοις ἐσαγηνεύ-
θημεν ἐν τῇ πικρᾷ τοῦ βίου θαλάσῃ, μὴ ἐκδληθῶ-
μεν ὡς ἄχρηστοί τε καὶ εὐτελεῖς ἐκ τῆς ἄγρας ἀπο-
σκαίροντες καὶ διαλισθαίνοντες, καὶ πρὸς τὴν ἁλμυ-
ρὰν καὶ ἄποτον πάλιν τῆς παλαιᾶς τε καὶ κεχυμένης
ἀγωγῆς ζωὴν καταπέσωμεν. ἀλλ' ὑπὸ τὴν σαγήνην
τὴν ἀγρεύσασαν ἀποθάνωμεν, ἐν ἑν τοῖς θεοῖς ἀγ-
γείοις εὐαγγελικῶς ἀποτεθῶμεν εἰς τήρησιν. Τὰ τῶν
τυράνων βασανιστήρια μὴ, ἄλλο τι οἰτρωμένῃ ἡ δρ-
γανα τῶν ἡμετέρων ἀβρωπτιῶν ἀμυντήρια· αἱ μάστι-
γες τὴν φλεγμονὴν τῆς παρακοῆς ἐκλεπτύνουσιν, καὶ
τοὺς ἰχθῶρας τῆς φθορᾶς ἀποψήχουσιν· τὸ πῦρ τὴν
φρυγανιώδη τῆς κακίας ὕλην ἐκδαπανᾷ, καὶ τὸ σῶμα
χοῦν ἀπεργάζεται πρὸς θεοειδετέραν ἀναστοιχείωσιν
καὶ δόξαν εὐτρεπιζόμενον· τὸ ξίφος τμητικὸν ἔστω
τοῦ τῶν παθῶν περιττώματος, καὶ τὴν ἐκ τοῦ κόρου
πληθῶραν ἀποκονοῦτω· αἱ τῶν ὀνύχων ἀκμαὶ καθ-

ἀπερ ἀνδριάντος χαλκοῦ τὴν προστεθέντα διὰ τῆς ἀμαρτίας ῥύπον ἡμῖν ἀποξέουσαι, διαυγεστέραν καὶ χρυσοφανῇ τὴν εἰκόνα κατασκευάζουσιν.

Λ'. « Καὶ τί δεῖ πάντα λέγειν, πόνω πόνον ἀνέλωμεν, τῷ παρόντι τὸν μέλλοντα· καὶ ζωὴν ζωῆς προτιμήσωμεν· τῆς προσκαίρου τὴν ἀτελεύτητον, ἣν οὐκ ἂν τις ἐτέρως ἀλλάξῃται, μὴ τὴν μὲν προῖέμενος, τῆς δὲ ἐφίεμενος· τί μὴ πάντων ὧν ἔχομεν τὸν πολυτιμον μαργαρίτην ὠνούμεθα; Τί δὲ ὧν ἔχομεν τοῦ σώματος κάλλιον τε καὶ τιμαλφέστερον; Τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπὶ τὴν τιμὴν καταθίωμεθα· καὶ γὰρ οὐδ' οὕτως τῷ κτήματι τὸ κατ' ἀξίαν συνεισενέγκοιμεν. Διττὸς ὁ ἀγὼν, ἀδελφοί, διττοὶ δὲ καὶ ἡμεῖς, καὶ πρὸς συζυγίαν ἐχθίστην παραταττόμεθα· ἢ τε γὰρ μάχη κατὰ νοῦν τε καὶ αἴσθησιν· καὶ ἡμεῖς ἐκ πνεύματος καὶ σαρκός· καὶ οἱ πολεμοῦντες οἱ μὲν ἐξ ὕψους ἀοράτως ἐν σκοτομήνῃ κατατοξεύουσιν· οἱ δὲ συνίστανται κατ' ὀφθαλμοὺς συμπλεκόμενοι τε καὶ βάλλοντες, τὴν φύσιν ἡμῖν ὁμόκληροι καὶ ὁμότιμοι. Πάντοθεν οὖν περισκεπώμεν, μὴ που περὶ τι τῶν μερῶν εἰς θάνατον ἀφυπνώσωμεν ἐπὶ πολυπροσώπῳ καὶ ἀγχιστρόφῳ τῇ πάλῃ, καὶ τοῖς ἐκατέρωθεν βέλεσι τε καὶ μηχανήμασι, μὴ ποτέ τις εἴπῃ τῶν πολεμίων· Ἰσχυσα πρὸς αὐτούς· καὶ γὰρ οἱ θλίβοντες ἡμᾶς ἐν σαλευθῶμεν, ἀγαλλιάσονται· ὥστε καὶ τὸ μικρὸν παρεγκλίνειν, τοῦ παντός ἐστιν ἐκπεσεῖν, καὶ προδοσία τοῦτο τῆς νίκης. Ἐπειδὴ οὖν φυλάττειν φυλακὰς ἐπιστεύθημεν, ἔτι μικρὸν ἀγρυπνήσωμεν· ἐπιστήσεται γὰρ ὁ νυμφίος ἡμῖν, καὶ τὴν εὐνοίαν καθορῶν, καὶ τὸν κόπον ἐπιμετρῶν, τοὺς μισθοὺς καταβάλῃται δαφιλῶς τε καὶ φιλοτίμως· ὡς ἀπαρχὰς ἡμᾶς ἁλωνος ὁ κόσμος προσοίσει τῷ Λυτρωτῇ. Γνωστὸν γὰρ ἔστω τοῦτο ἡμῖν, ὡς διὰ τῆς τῶν σωμάτων ἡμῶν καὶ τῶν αἱμάτων ἀποκαθάρσεως ζύμη νέα καὶ ἄλας ἐτόμεθα τοῦ ὅλου κατὰ τὸ γένος φυράματος· καὶ τῇ μὲν ζυμωθήσεται, τῷ δὲ ἀλισθήσεται· καὶ οὕτως τῷ θείῳ πυρὶ, τῷ Πνεύματι, πρὸς ἐντελῇ ζωὴν ἀρτοποιηθήσεται, τῆς κατὰ τὴν κακίαν καὶ πονηρίαν παλαιᾶς καὶ ἀπέπτου ζύμης ἀλλοτριούμενον. Δοξάζωμεν οὖν τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ἡμῶν καὶ ἐν τῷ πνεύματι ἡμῶν, ἃτινὰ ἐστὶν τοῦ Θεοῦ. »

λα'. Τούτοις τοῖς παρορμητικοῖς τε καὶ ὑπαλείφουσι λόγοις ἀλλήλους στομῶσαντες, ὡς μετὰ πῦρ τῷ ὕδατι σίδηρος, οἱ γενναιοτάτοι καὶ στομωθέντες, ὡς τὸ εἰκός, ἔμενον οὐδὲν ἤττον ἀσειστοί τε καὶ ἀρράγεις πρὸς τὰς πληγὰς, τῷ ἀντιτύπῳ τῆς ψυχῆς οὐχ ὑπέειχοντες· οὗς οἱ τύραννοι θεαζάμενοι διαλυομένους μὲν ταῖς σαρκὶν, καταρρέομένους δὲ γε τῷ αἵματι, διαχλευάζοντες ἔλεγον· « Πῶς ὑμῖν ἡ πρώτη πείρα κατέστη, μακαριώτατοι; » Οἱ δὲ πρὸς αὐτούς· « Ὡς καταλλήλως ἡμῖν, ἔφησαν, τὰ κατ' ἐλπίδα συμβέβηκε; Καὶ πάντων ὑπεράνω τῶν φοβερῶν ὑμῖν νομιζομένων γενόμενοι, πρὸς ἐν ἀποδειλιῶμεν, ὧ δικασταί, μὴ ποτε τὴν γνώμην παρὰ τὸ σύνηθες, ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον μεταβάλαισθε, καὶ πρὸς τὰς βασάνους φειδοὶ τῶν ἡμετέρων σωμάτων ἀποναρχήσοιτε. Δείξομεν ὑμῖν αὖθις, οἱ τύραννοι ἔφησαν, ὅπως μεταποιούμεθα. Τότε τοίνυν τὴν ὅλην ἑαυτῶν κινήσαντες δύναντες, στρατηγούντος αὐτοῖς τοῦ θυμοῦ καὶ

A a peccato sordes nobis abradentia, splendidiorem et aurosam iconem efficient.

30. « Cur vero opus est singula persequi? Labore præsenti vitemus futurum: temporalem vitam immortali anteferamus, quam certe nemo aliter mercabitur, nisi illam quidem omittendo, hanc appetendo. Cur his omnibus quæ possidemus pretiosum margaritum non emimus? Quid autem ex his, quæ possidemus, corpore pulchrius et pretiosius habemus? Et hoc, inquam, reliquo pretio superaddamus. Etenim ne sic quidem justam mercis æstimationem faciemus. Duplex nobis certamen, fratres; duplices nos quoque sumus; et contra par iniquissimum in aciem prodimus: est enim pugna et mentis simul et sensus; nos autem ex spiritu et carne: et hostes quidem partim ex alto invisibiliter in tenebris jaculantur, partim vero palam nos agredientes ac ferientes, natura scilicet nobis similes et consortes. Undique igitur circumspiciamus, ne in parte aliqua letaliter obdormiamus, cum tam varia et insidiosa lucta sit, totque utrinque tela et machinæ, ne quis hostium dicat: Prævalui adversus eos. Etenim qui nos vexant, si forte nutemus, lætabuntur; namque et leviter inclinari, omnimoda subversio est et victoriæ jactura. Quoniam ergo custodiæ nobis concreditæ sunt, parumper adhuc vigilemus; superveniet enim nobis Sponsus, qui, amorem contemplans et labores justa lance ponderans, largam abundantemque mercedem retribuet. Utique mundus nos veluti aræ primitias Redemptori offeret. Namque exploratum nobis est, quod per corporum nostrorum et sanguinis purificationem, fermentum novum salque efficiemur universæ generis massæ, quæ una fermentabitur ac salietur; atque ita divino igne, id est Spiritu, panis fiet perfectæ vitæ idoneus, omni malitiæ et improbitatis vetere et crudo fermento carens. Deum itaque tam corpore quam spiritu nostro honoremus, quorum utrumque a Deo habemus. »

31. His adhortatoriis roburque adjicientibus verbis invicem confirmantes, ut post ignem ferrum aqua temperando duratur, nobilissimi fortissimique martyres, ut par est, perdurabant nihilominus immoti et inconcussi, inflictis plagis constantia animi prorsus non cedentes: quos tyranni cum laceris carnibus et sanguine diffuentes viderent, cum derisione sic affabantur: « Quomodo vobis primum hoc experimentum procedit, o beatissimi? Responderunt martyres: « Quomodo vicissim spes vestra vobis successit? Nos quidem omnibus superatis quæ vos terribilia arbitramini, hoc unum, o iudices, extimescimus ne forte sententiam præter solitum mutantes, mitiores fiatis, atque ad intelligendos cruciatus misericordia nostrorum corporum obtorpeatis. » « Demonstrabimus vobis denuo, dixerunt tyranni, quemadmodum immutemur. » Tunc ergo totis suis commotis viribus, duce furore,

vesania latus stipante, contra invictos martyres A irruerunt, lictoribusque imperarunt ut omne pœnarum genus in eos expromerent. Cuncta illico in promptu erant, quæ sunt aspectu horribilia, et dictu ineffabilia, ignis, bestiae, gladius, nihilque omnino hujusmodi deerat, flagrante crudelitate, idolo atria ob ea quæ siebant cachinnum tollente.

32. Tunc enimvero cernere erat martyres miserrima patientes, et fortissime tolerantes, carnum lacerationes, ossium trituras, nervorum incisiones, membrorum mutilationes, fibrarum spasmos, articulorum torturas, corporum excoriationes, medullarum emunctiones, viscerum discriptiones, oculorum ejectiones, crurum fracturas, liquationem veluti totius corporis et distractionem. Quenam verba terribilem illam variamque scenam tanquam in pictura describent, aut omnium mentibus repræsentabunt? Recte aliquis diceret passiones illas tempestatem fuisse quamdam, procellis fulminibusque immanibus, id est, cruciatibus, agitatum: aut infernalibus pœnis, quæ impios manent, nihilo inferiora aut mitiora hæc fuisse supplicia. Etiam hoc cernere erat, carnifices nempe, tanquam furias, martyres invadentes, suæ validæ improbitatis vim expromentes, ingeniis maleficis territantes, dirisque inventis exeruciantes. Alius enim alium inventis suis prævertens, primas ferre certabat, uno sibi scopo proposito martyrum excidii. Sed præmium tandem ipsis contigit pudor et infamia, dum scelsto et imbelli obtemperant duci draconi. Pugna enim insperato miraculo commutata est: nam carnificibus defectio virium, torpores, membrorumque paralysis acciderunt, necnon tremores, vertigines, animæ deliquia, defatigatis labore multo et vana cruciatuum excogitatione.

33. At vero fidei defensores doloribus potius roborabantur, et a laboribus vim accipiebant, totque periculis et cruciatuum multitudine obdurati, solis instar lucebant, atque ut nix albescebant; atque ita cum nobili confidentia adversariis inclamabant: « Undenam vobis tanta erroris cæcitas in pupillas mentis incurrit? Quis vestros animos a recto officio deflexit? Nonne manifeste cernitis, vos vel sine flagellis tamen pejus addictis hominibus puniri? Nos autem his cruciatibus, tanquam ludicris in palæstra aut gymnasio meditationibus exerceri, ut spiritui majorem sanitatem pulchritudinemque acquiramus? Ubinam vobis sermones artificiose compositi; poeticæ fabulæ, doctrinarum copia? Nonne omnia coram simplici veritatis oratione silent et suffocantur? Si ergo neque sermo vobis est constans ac tutus, et vestræ tyrannidis opera propugnaculo fidei diffracta solvuntur, ac jam terga datis faciem pudoris causa velantes, cur nobis qui persecutionem patimur vos fugitivi non adjungimini, ut victi magis quam potestatem tenentes, gloriam consequamini? Nam nobis quidem hinc victoria

τῆς ἀνοίας ὑπασπιζούσης, ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς ἀηττή-
τους ἀγωνιστάς, καὶ τοῖς ὑπηρέταις πᾶσαν εἰδέαν κο-
λάσεων προσάγειν τούτοις παρεκελεύσαντο. Πάντα
τοίνυν παρῆν τὰ καὶ ὕψι φρικτὰ καὶ λόγῳ οὐκ ἐφι-
κτὰ, τὸ πῦρ, οἱ θῆρες, ἡ μάχαιρα, καὶ οὐδὲν ἀπὴν
τῶν δεινῶν τῆς μανίας ὀργώσης, καὶ τῆς ἀσεθείας
τοῖς δρωμένοις ἐπιγελώσης.

λβ'. Τηνικαῦτα οὖν ἦν ὁρᾶν τοὺς ἀγωνιστάς πά-
σχοντας τὰ ἐλεεινότατα καὶ φέροντας ἀνδρειώτατα,
σαρκῶν τε θλάσματα, καὶ ὀστέων συντρίμματα, νευ-
ρῶν τε ἐκκοπὰς, καὶ μελῶν ἐκτομὰς, ἰνῶν τε
σπασμῶς, καὶ στρεβλώσεις ἄρθρων, καὶ σωμάτων
ἀποδοράς, ἐκμυξήσεις τε μυελῶν, καὶ σπλάγχχνων ῥή-
ξεις, καὶ ὀφθαλμῶν ἐκβολὰς, καὶ σκελῶν κατεάξεις,
καὶ τήξιν τοῦ παντὸς ὀργάνου καὶ σπαραγμούς. Ποῖος
κατ' ἀξίαν τὴν ποικίλην ἂν ἐκείνην τῶν σκυθρωπῶν
καὶ πολυμόρφων δραματουργίαν ὡς ἐν εἰκόνι ζωγρα-
φήσειεν λόγος, καὶ ταῖς διανοαῖς πάντων ἀποτυπώ-
σεται; Φήσειεν ἂν τις εὐκαίρως εἰπὼν χειμῶνα τὸ
τότε πάθη καὶ καταιγίσι καὶ σκηπτοῖς ἀμέτροις ταῖς
βασάνοις περικλυζόμενον· ἢ μηδὲν τῶν καθ' ἄδου τιμω-
ριῶν, αἳ τοῖς ἀνόμοις ὀφείλονται, ταῦτα δοκεῖν ἐλάτ-
τονά τε καὶ εὐτελέστερα. Ἦν δὲ καὶ τοῦτο ἰδεῖν ὡς
ἐρινύας τοὺς ὑπηρέτας ἐφαλλομένους τοῖς ἀθληταῖς,
καὶ πρὸς εὐτόνου κακίας ἐπιδείξιν σπεύδοντας, καὶ δε-
διττομένους ταῖς ἐπινοαῖς, καὶ θλίβοντας τοῖς χαλε-
ποῖς ἐφευρήμασι· ἄλλος γὰρ ἄλλον τοῖς ἐφευρήμασιν
φθάνοντες, τὸ πρωτεῖον ἔχειν ἐφιλονεῖκουν πρὸς τὸ
σκοπὸν συμφώνως εὐθυποροῦντες τοῦ ὀλισθήματος.
Καὶ τέλος αὐτοῖς βραβεῖον αἰσχύνῃ καὶ ὄνειδος ἐγενή-
θη πονηρῷ τῷ ὄφει καὶ ἀπολέμῳ πειθομένοις στρα-
τοπεδάρχη· ἀντέστραπται γὰρ τὰ τῆς τάξεως εἰς
παράδοξον θαῦμα· τοῖς μὲν γὰρ βασανισταῖς ἀτο-
νίαι καὶ νάρκαι καὶ μελῶν παρέσεις συνέπεσον, ἔτι
δὲ καὶ τρόμοι καὶ ἐλιγγοὶ καὶ πτοιαὶ ψυχῆς ἀπ-
αγορεύσασιν ἐν πολλῷ χαμάτῳ καὶ διακένοις τεχνά-
μασιν.

λγ'. Οἱ δὲ τῆς πίστεως πρόμαχοι ταῖς ἀληθεῖσι
μᾶλλον ἐρρώσθησαν, καὶ τοῖς πόνοις τὴν ἰσχὺν συν-
ελέξαντο, καὶ τοῖς πολλοῖς κινδύνοις στερεωθέντες,
τῷ πλήθει τῶν αἰκισμῶν, ἡλίου δίκην ἀπέστειλαν,
καὶ ὡς χιῶν ἐλευκάνθησαν· οὕτω τε μετὰ γενναίου
φρονήματος ἐπεφώνουν τοῖς ἐναντίοις· « Πόθεν ὑμῖν
ἡ τοσαύτη τῆς ἀπάτης ἀμβλυωπία ταῖς κόραις τῆς
διανοίας ἐνέσκηπται; Τίς ὁ τὸν νοῦν ἀποπλανῶν τοῦ
καθήκοντος; Οὐχ ὁρᾶτε διαφανῶς ὡς ὑμεῖς μὲν κολά-
ζεσθε μαστίγων δίχα κατακρίτων ἀνδρῶν ἀθλιώτερον,
ἡμεῖς δὲ ταῖς βασάνοις ὡς ἐν παλαίστρᾳ μελέταις
τιοὶ καὶ γυμνασίοις ἀσκούμεθα, πρὸς εὐεξίαν ἐπιδι-
δόντες καὶ ὠραιότητα τὴν ἐν Πνεύματι; Ποῦ δὲ ὑμῖν
αἱ τῶν λόγων πλεχτάναι καὶ οἱ ποιητικοὶ μῦθοι καὶ
τὸ πλῆθος τῶν μαθημάτων; Οὐχὶ πάντα τῷ ἀπλῷ
τῆς ἀληθείας λόγῳ σιωπᾷ καὶ πεφίμωται; Εἰ οὖν
μήτε ὁ λόγος ὑμῖν βέβαιός τε καὶ ἀσφαλής, καὶ τὸ
ἔργον τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος ὑπὸ προβόλῳ τῇ πί-
στει διαρραγὲν καταλέλυσται, καὶ νῦν δεδῶκατε κα-
λυφθέντες τὸ πρόσωπον ἐντροπῇ, τί μὴ τοῖς διωκομέ-
νοις ἡμῖν φυγάδες ὄντες συντάσσοισθε, καὶ τῆς ἐξου-
σίας ποιῆσθε τὸ τῆς ἡττης κράτος περιφανέστερον,

ὡς ἂν ὑμῖν ἐντεῦθεν τὸ νικᾶν περιγένηται; Κρείσσων γὰρ δόξης ἀτίμου εὐτέλεια εὐκλεής, καὶ μικροπρεποῦς ἀρχῆς μεγαλοφυῆς μετριότης, καὶ ὕψους ἐπισφαλοῦς ταπεινότης ἀκίνδυνος· τοῖς ἡμετέροις τοιγαροῦν ἵχνεσιν ἐπακολουθήσατε, καὶ τοὺς τῆς ἀγνοίας χαρακτῆρας προαπαλείψαντες, τὸν θεῖον τῆς γνώσεως νόμον ἐν πτυκτίῳ τῆς καρδίας ὑμῶν γραφίδι πνεύματος ἡμεῖς μετεγγράψομεν· ὃν ἐγγύθεν ἀναγινώσκοντες, μαθήσεσθε καλῶς ποιεῖν, τὸ κακὸν ἀποδιδασκόμενοι· γενέσθω ὑμῖν διδασκαλεῖον τὸ προκείμενον δικαστήριον· τῷ ὑποδείγματι σωφρονίσθητε. Τίνα τῶν πάντων ὑμῶν οὕτως ζωῆς ἔρως, ὡς ἡμᾶς θανάτου κατέχει διὰ Χριστόν; Τὸ πῦρ ἡμῖν χιόνος οὐδὲν διενήνοχεν· ὁ σίδηρος ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐκδραπανᾶται μελῶν, ὥσπερ ἀδάμαντι τοῖς σώμασι προσπεσών· οἱ ὑπηρεταὶ μικροῦ τεθναῖσιν ὑπ' ἀτονίας, εἰ μὴ τις αὐτοῖς βραχεῖα διὰ τὴν τῆς ἡμῶν καρτερίας φανέρωσιν, ἄνωθεν ἰσχύς ἐπιφεκάσοι. Νόμῳ θεῷ πειθόμενοι, καὶ ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἐπιτρεαζόντων εὐχόμεθα, κοινωνοὺς ὑμᾶς ἔχειν τῶν τοῦ Χριστοῦ δωρημάτων βουλόμενοι· διότι καὶ ὑπὲρ ὑμῶν τὸ θεῖον ἐδόθη λύτρον πρὸς τὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνάρρυσιν. Ἔως μὲν ἐπὶ γῆς, τὰς ὑπὸ γῆν ποινὰς μεθοδεύσωμεν· οὐδεὶς τοῦ συνδέσμου διαιρεθέντος, ἐν ᾧ μετὰ τὴν διάζευξιν ἐξομολογήσεται. Δοῦλοι δέδεσθε χειροπέδαις ὑμεῖς ταῖς ἀδείκοις τῶν χειρῶν ὑμῶν πράξεσι· διὰ τῶν δεσμίων ἡμῶν, εἴ γε προαιρεῖσθε, λυθήσεσθε. Μὴ μέλλετε οὖν, μηδὲ ἀναλύεσθε· πρόχειρος γὰρ ἐστὶν ἡ σωτηρία καὶ ἄπονος· λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε· τοῦτο τῶν καλῶν τὸ κεφάλαιον, τῷ ἐλαφρῷ τοῦ Εὐαγγελίου ζυγῷ τὸν αὐχένα χρηστῶς ὑποκλίναντες, τὸ βαρὺ φορτίον τῶν πταισμάτων ἐξ ἑαυτῶν ἀπορρίψατε. Εἰ φιλίας προσχήματι τοῦσδε τοὺς λόγους δειλίας καὶ ἀνανδρείας ὑπολαμβάνετε, τὸ ξίφος ὑμῖν τεθήχθω, τὸ πῦρ ἀνακαιέσθω σφοδρότερον, ἀκμήτας τοὺς βασανιστάς ἐπιστήσατε. Τοσοῦτον ἡμῖν περίεστι τὸ τῆς ψυχῆς μεγαλόνουν ἀνδρικόν. »

λδ'. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπον οἱ μάρτυρες, καὶ ὁ σωτήριος λόγος τοῖς τῶν ἀκουόντων ὡσὶν ὡσεὶ ἀσπίδος κωφῆς βύουσιν ἐντυχὼν διεσκέδαστο, τηνικαῦτα τὸ τελευταῖον βέλος ἐπαφέντες οἱ τύραννοι, πρὸς πᾶσαν ἤδη μηχανὴν πονηρίας ἀπειρηχότες, τὴν ἐπὶ θανάτῳ τοὺς γενναίους ἀπαχθῆναι καταδικάζουσι πολυτρόποις εἰδέαις διατάξαντες τὴν ἀναίρεσιν· οἱ δὲ ὄντως ὁκαταμάχητοι τῆς ἀληθείας ἀγωνισταί, πρὸς τὰ τῆς νίκης ἐπαθλα, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ ἀνάλυσιν σπεύδοντες, ἐπειδὴ πρὸς τοὺς ἀφορισθέντας τόπους γεγόνασι, πρὸς βραχὺ παραιτησάμενοι τοὺς ἀπάγοντας, καὶ τῇ μὲν γῇ τὰ σώματα κάμψαντες, πρὸς οὐρανὸν δὲ τὸν νοῦν ἀνατείναντες, τοιαύτας εὐχαριστηρίους φωνὰς δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτοὺς ἀπὸ θανάτου μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων προσήνεγκαν (10).

λε'. « Εὐχαριστοῦμέν σοι, Δέσποτα Θεὲ Σῶτερ καὶ Ποιητὰ τοῦ παντός, ὁ ποιήσας τὰ ἀμρότητα ἐν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας τὴν ἐχθραν ἐν τῇ σαρκί σου· καὶ τοὺς δύο χτίσας ἐν ἑαυτῷ, εἰς ἓνα

consurgit. Melior est enim illustris tenuitas, quam gloria infamis; melior modestia magnanima, quam cum angusto animo dominatio; melior denique segura humilitas, quam lubrica excelsitas. Nostra igitur vestigia sequimini, et, deletis inscitiae characteribus, divinæ doctrinæ legem in cordis vestri pugillaribus spiritus calamo nos scribemus: quam cominus lectitantes, bene agere condiscetis. Sit vobis scholæ instar præsens tribunal, hoc exemplo corrigimini. Quemnam ex universo vestro numero tantus vitæ amor tenet, quantus nos mortis propter Christum obeundæ? Ignis nobis perinde ut nix est: ferrum a membris nostris consumitur, nempe in corpora tanquam in adamantem incidens: carnilices debilitati pene exanimantur, nisi ex nostræ constantiæ conspectu aliquantulum ipsis virium infundatur. En nos divinæ legi parentes pro vobis quoque errore abreptis oramus, comparticipes vos donorum Christi habere volentes, quia pro vobis quoque pretium impensum fuit ut captivitate expediamini. Quandiu in terra versamini, pœnas quæ sub terra vos manent, redimere conemini. Nemo post disruptum vitale vinculum, in inferis jam separatus confitebitur. Vos quidem ceu servilibus manibus, injustis manuum vestrarum actibus delinemini; sed a nobis captivis, si certe vultis, solvemini: ne, quæsumus, mora sit, neque hinc abeat: in promptu est salus, ac facilis; baptizamini, lustramini: hæc est honorum summa, ut, levi Evangelii jugo cervicem benigne subjicientes, grave peccatorum pondus procul vobis abjiciatis. Quod si forte hos sermones sub benivolentiæ quidem specie, sed revera metus ac ignaviæ causa a nobis prolatos existimatis, eia, gladios acuite, ignem succendite vehementiorem, recentes viribus tortores apponite. Tanta nobis inest magnanimitas et fortitudo!

34. Postquam hæc martyres peroraverant, sermoque salutaris in audientium aures tanquam aspidis surdæ obturatas immissus evanuit, tunc telum supremum tyranni jaculantes, omni jam omisso quo se defatigaverant malitiæ artificio, ad supplicium duci generosos illos imperant, cum mandato ut vario necis genere extinguantur. Porro hi vere invicti fidei athletæ, ad victoriæ præmia, atque ad resolutionem in Christo properantes, ubi ad destinatos locos pervenerunt, brevi mora a ducentibus impetrata, corporibus humi flexis, in cælum autem mentem intendentes, has gratiarum actiones, preces ac supplicationes ei, qui poterat eos a morte servare, cum clamore valido lacrymisque obtulere:

35. « Gratias tibi agimus, Domine Deus Servator et universi Creator, qui fecisti utraque unum, et medium maceræ parietem, iram scilicet, in carne tua solvisti, et duo in te condidisti, in unum vide-

(10) Confer S. Petri Alexandrini martyris orationem quam moriturus dicit apud nos Spicileg. t. III, p. 685.

licet novum hominem, quia paradisi nobis testimoni ostendisti, progenitorum delectabile stadium, delicias ejus nobis largiens. Maturo enim virtutum fructu per discrimina affatim sanctificati, ipsum insuper, quod tangere Adamo non fuit concessum, lignum vite gustavimus: ac novimus Dominum esse Christum, et pelliceas tunicas nos exuisse gladio flagellisque discissas. Et en tibi vetere, cujus pudere nescimus, nuditatis pulchritudine induimur, nullas luti vel corruptionis reliquias trahentes, quia draconem haud astu, sed legitima pugna vicimus, et priora illa posterioribus sunt emendata. Et ille quidem impeditus est et cecidit, nos vero surreximus et erecti sumus ad tutum humani generis propugnaculum. A te enim, qui exigui numero sumus et infirmi, virtute præcincti sumus: neque ex multitudine potentia tua, neque ex fortibus vis tua existit, sed humilium es Deus, et debiliū auxiliator. Quamobrem supra te immobilem petram, animæ nempe ædificium edificantes, idolicas procellas, et apostasiæ fluctus fluminis instar ruentes, et malorum spirituum impetus propulsamus. Deinde spinosam quoque carnis nostræ tellurem laboriosa præceptorum tuorum executione novantes, et sanguinis rivis semen illie laborando injectum irrigantes, tribulorum loco præclarum vulnere fructum referimus, qui in multiplicem messis cumulum consurgit: quæmque nec veteris culpæ testus adurit, neque aligeri spiritus vorant, neque curarum spinæ suffocant. Et nequaquam parentum vocatione sacrificio addicimur, sed sponte cædi nos objicimus, arietis instar nostrum corpus sacrificium offerentes, quod adipe holocaustorum pinguius videbitur et perfectius. Excipiamur itaque hodie tanquam maxima oblatio, etsi minime digni sumus: quævis enim hostia tenuis est ad efficiendum suavitatis odorem, et minimus est quantuslibet adeps ad sacrificii tanti consummationem; sed tamen qui timet Dominum, quaquaversum magnus evadit.

36. « Sacrum nos effice templum, intus ferentes thuribulum et candelabrum, mensam, et vasa sanctificationis; primum quidem, ut dirigatur oratio nostra sicut incensum in conspectu tuo; alterum, ut lux operum nostrorum hominibus luceat. Denique tanquam hostia et oblatio fideliter esurientibus in ira incendamur. Tenebrosam autem naturam atque invidam, principem tenebrarum, rectorem hujus mundi diabolus, qui de corporibus nostris certare satagit, custos noster angelus increpet, ut ex aereorum insidiatorum turma inviolati evadentes, et divino igne probati, aurum et argentum pretiosique lapides, permansura opera neque comburenda inveniamur: atque, ita irreprehensibiles conspectui tuo exhibiti, mercedem promissam cælorum regnum consequamur, et in sanctis locis hæreditatem, et justitiæ coronam, atque omnino gloriæ tuæ possessionem. Primum autem sit nobis præmium humani generis

καὶ νὺν οὐ κλήσει τῶν τεκόντων ἐπὶ τὴν θυσίαν παρήχθημεν, ἀλλ' αὐτόκλητοι πρὸς τὴν σφαγὴν ἀπηντήκαμεν, καθάπερ κρίον τὸ σῶμα θύμα προσάγοντες, ὃ μεμυαλωμένων ὀλοκαυτωμάτων λογισθείη πιότερόν τε καὶ ἐντελέστερον· καὶ προσδεχθείημεν σήμερον μεγίστη τις ὀλοκάρπωσις, καὶ τῆς ἀξίας ἀπολιμπάνηται. Μικρὰ γὰρ πᾶσα θυσία εἰς ὁσμὴν εὐωδίας, καὶ ἐλάχιστον πᾶν στέαρ εἰς ὀλοκαύτωσιν· ὁ δὲ φοβούμενος τὸν Κύριον, μέγας διαπαντός.

λς'. « Ἱερὸν ἡμᾶς ναὸν κατασκευάσον, ἐνδον φέροντας θυμιατήριον, καὶ λυχνίαν, καὶ τράπεζαν, τὰ σκεύη τοῦ ἁγιάσματος· ἵνα τὸ μὲν κατευθύνοιτο ἐνώπιόν σου ἡ προσευχὴ ἡμῶν ὡς θυμίαμα· τῇ δὲ τὸ φῶς τῶν ἔργων ἡμῶν τοῖς ἀνθρώποις λάμπει· τῇ δὲ θυσία καὶ προσφορὰ τοῖς πεινώσιν πιστῶς προκαιόμεθα· τῇ γνωφώδει φύσει καὶ φθονηρᾷ, τῷ τοῦ σκότους ἄρχοντι καὶ κοσμοκράτορι διαβόλῳ περὶ τῶν ἡμετέρων σωμάτων διακρίνεσθαι σπεύδοντι, ὃ φρουρὸς ἡμῶν ἐπιτιμήσειεν ἄγγελος, ὡς ἂν τὸν ἐν τῷ ἀέρι χώρον ἐξ ἐνέδρας τῶν ἐπιβούλων καθαρῶς διερχόμενοι, καὶ τῷ πυρὶ τῷ θεῷ δοκιμαζόμενοι, χρυσοὺς καὶ ἄργυρος καὶ λίθοι τίμιοι διὰ τῶν μενόντων ἔργων καὶ μὴ κατακαιομένων εὐρεθείημεν· καὶ οὕτως ἀμέμπτως τῷ σῶ προσώπῳ ἐμφανιζόμενοι, τὸν μισθὸν κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἀπολάβοιμεν βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ κληρὸν ἐν τοῖς ἡγιασμένοις, καὶ τῆς δικαιοσύνης τὸν στέφανον, καὶ τὸ πάντοτε συνεῖναι

τῇ δόξῃ σου. Πρῶτον δὲ γέρας ἔστω ἡμῖν ἡ τοῦ γένους Ἀ
ἐπιστροφή καὶ ἐπίγνωσις· λύσον τὰ τῶν πεπεδημένων
ταῖς σιραις τῆς ἁμαρτίας δεσμὰ, τοὺς ἀλαμπεῖς
ὀφθαλμοὺς τῇ ἀσθεῖα πηρωθέντας διάνοιξον, τοὺς
ἀπιστίᾳ κατεβράχυσμένους ἀνθρώπων· ἡ κόνις ἡμῶν
πᾶσαν ὥσπερ χοῦν τὴν θαυμαστικὴν ἐξ ἀνθρώπων δια-
σπείρεις φάλαγγα· τοῖς ἡμετέροις ἰχθῶσιν αἱ νόσοι
τῶν ἀσθενῶν ξηραίνεσθωσαν· τὰ σώματα, ψυχὰς
ὡς φωτὸς νεφέλῃ ἐπισκιάσει· καὶ πᾶσιν ἐγγὺς τοῖς
δι' ἡμῶν ἐπικαλουμένοις σε γενέσθαι καταξίωσον,
Δέσποτα· ἐπίταξον τῇ καταιγίδι τῶν πειρασμῶν, καὶ
σταίῃ εἰς αὐρανὸν ἀκλύμαντον, καὶ πρὸς λιμένα θελή-
ματός σου πάντες ὁδηγηθεῖσιν· μία γενέσθω ποίμνη
τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πνεύματος ὑπὸ σοῦ τακτομένη ποι-
μένι Χριστῷ, καὶ ὁ λαός σου ἐπὶ σοὶ εὐφρανθήσεται·
καὶ, Θεὲς λυτρωτὰ καὶ Κύριε τοῦ ἐλέους, ἔστωσαν οἱ
δούλων σου δέησιν.

λζ'. Καὶ πέρας αὐτοῖς λαβούσης τῆς προσευχῆς,
ἐκ γῆς ἀνακύψαντες, καὶ πρὸς τὸ συνειλεγμένον
πλῆθος ἐπιστραφέντες οἱ γενναιότατοι, μεγάλῃ τῇ
φωνῇ ἀνεβόησαν· « Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ οἱ ἐν ὑμῖν
φοβούμενοι τὸν Θεόν, ὑμῖν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας
ἐξαπεστάλη· χάριτί ἐστε σεσωσμένοι· καὶ γὰρ οἱ
ποτὲ μακρὰν ὄντες, ἐγγὺς ἐγενήθητε ἐν τῷ αἵματι
τοῦ Χριστοῦ· τὸν καιρὸν συνεστάλλαι νομίζετε· βρα-
χεῖα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἡ προθεσμία, καὶ σφαλερὰ
ἡ ὁδός, καὶ οἱ θλίβοντες ἐπληθύνθησαν, ἐχόμενά τε
τρίβου τοῖς εὐδρομοῦσι σκάνδαλα τίθενται, καὶ κρύ-
πτουσι παθῶν παγίδας οἱ ὑπερήφανοι θηρευταὶ καὶ
τῆς κακίας προστάται. Μὴ προσκλύητε τοὺς πόδας
ἐπὶ τῷ αὐτῶν ὀλισθήματι. Ἰδρώτων δεῖ καὶ πόνων.

Ἀγαπητοί, ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσατε·
ἄσπιλον τὴν πίστιν τηρήσατε· τραχύτητι βίου τὸ
λεῖον τῆς ἡδονῆς ἐπιστύψατε· ἡ γλῶσσα μελετάτω
δικαιοσύνην, ὅλην τὴν ἡμέραν τὸν τοῦ κτίσαντος
ἔπαινον· ἡ ἀκοὴ ἐμπεφράχθω τοῖς ἀσέμνοις ἀκούσμα-
σιν· πάροικοι ὄντες καὶ παρεπίδημοι, κατὰ τὴν θείαν
παραίνεσιν, ἀπέχεσθε τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν αἵ-
τινες στρατεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς. Παιδία, ἐσχάτη
ὥρα ἐστίν, πάντων τὸ τέλος ἤγγικεν· εἴ τις οὐκ
ἐνεσημάνθη τῇ σφραγίδι τοῦ Πνεύματος, σημειωθήτω
φωτὶ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τῷ ἀχράντῳ αἵματι τὰς
νοερὰς ἐπιχρίσει ὀφθαλμοῖς, καὶ τοὺς σταθμοὺς τῶν
αἰσθήσεων· οὐ γὰρ ἄλλως τὴν ὁλοθρευτὴν διαφεύ-
ξεται. Μηδεὶς ἀπογνώτω τῆς σωτηρίας· τοῖς ἡμετέ-
ροις ἀγῶσι θαρσύνετε· καλὸν ὑπόδειγμα πρόκειται
τὰ ἡμέτερα τραύματα· Μὴ γὰρ οὐχ ὁμοίως ὑμῖν
σαρκὶ συνδεδέμεθα; μὴ οὐχὶ νεύροις τε καὶ ὀστέοις
καθάπερ ὑμεῖς συνηρμύσθημεν, καὶ τὸν αὐτὸν ὑμῖν
ἀέρα ἐσπᾶσαμεν; Ἀλλ' εἰδότες ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθή-
ματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν
ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς, τὴν πολλὴν ἀθλησιν τῶν
παθημάτων ἐρρώμένως καὶ καρτερῶς ὑπεμείναμεν·
καὶ μετὰ χαρᾶς τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑπ-
εδεξάμεθα, καὶ τέλος πρὸς τὸν θάνατον, ὡς ὁρᾶτε,
νεσθε, καθὼς καὶ ἡμεῖς Χριστοῦ τοῦ τὴν ἁμαρτίαν σταυρῷ καὶ πάθει κατακρίναντος.

λη'. Τούτων εἰρημένων, τοῖς ἀθληταῖς ἐπιστάνας

A conversio et illuminatio : solve ligatorum peccati
catenis captivitatem, obscuratos oculos et a falsa
religione creatos aperi, incredulitate prostratos
erige : cinis noster cunctam diabolicam pulveris
instar prolliget a mundo phalangem : cruoribus
nostris morbi agrotorum exedantur : corpora ani-
mas, ut lucem nebula, subumbrent : omnibus adesse
dignare qui te nostro ore invocant, Domine : im-
pera tentationum procellae, et fiat aura tranquilla,
atque in portum voluntatis tuae cuncti deducantur :
grex unus fiat virtute Spiritus a te pastori Christo
subjectas, et populus tuus in te letetur. Utiq̃ue,
Deus liberator et Domine misericors, sint oculi tui et
B aures tuae ad servorum tuorum deprecationem pa-
tentes.

ὀφθαλμοὶ σου καὶ τὰ ὦτά σου ἀνεργημένα εἰς τὴν τοῦ

57. Hac oratione finita, humo surgentes atque
ad circumstantem multitudinem conversi praecla-
rissimi martyres, magna voce clamarunt : « Viri
fratres, et qui ex vobis timetis Deum, vobis sermo
salutis missus est, gratis salvati estis; nam qui
eratis longinqui, nunc per Christi sanguinem proximi
estis : breve tempus esse putatote, arcum humanae
vitae curriculum, fallacem viam : qui tribulant mul-
tiplicati sunt : opposita in itinere currentibus offen-
denda : cupiditatum laqueos celant superbi vena-
tores, et malitiae antesignani. Ne pedes in ipsorum
lubrica via ponatis. Sudare ac laborare oportet
Charissimi, sicut in die honeste ambulate : im-
maculatam fidem servate : vitae asperitate suavitatem
voluptatis coercete : lingua meditetur justitiam, tota
die Creatoris laudem : auris obturetur adversus
turpem auditionem : peregrini et hospites cum sitis,
juxta divinum monitum, abstinete vos a carnalibus
cupiditatibus, quae militant adversus animam. Fi-
lioli, extrema hora est, omnium finis appropin-
quavit : si quis non est signatus sigillo Spiritus,
signetur luce baptismi, et immaculato sanguine
mentale limen iungat, et sensuum postes; neque
enim aliter exterminatorem effugiet. Nemo de sa-
lute desperet : ex certaminibus nostris fiduciam
sumite : pulchro vobis exemplo vulnera nostra sunt.
Nonne enim aequae ac vos carne vestiti sumus?
Nonne nervis ossibusque uti vos compacti, atque
eundem aerem spiramus? Attamen cum sciamus
non esse condignas passiones hujus temporis ad
futuram gloriam quae revelabitur in nobis*, gravem
hanc cruciatuum luctum fortiter constanterque
sustinuimus, et cum gaudio rapinam bonorum
nostrorum perpassi sumus; et denique ad necem,
ut videtis, alacriter pergimus. Imitatores ergo nostri
estote, sicuti nos quoque Christi†, qui peccatum
cruce et passione proscripsit.

θαρσαλέως ἤδη χοροῦμεν. Μιμηταὶ οὖν ἡμῶν γί-
νεσθε.

58. His dictis, astantes martyribus carnifices

* Rom. viii, 18. † I Cor. iv, 16.

acuebant invicem ad demandati supplicii consummationem, victoresque heroas perurgebant, qui sane alacriter cædendos se obtulerunt: atque alii igne consumpti sunt, alii laqueo mortem pertulerunt, alios gladius jugulavit, alios maris abyssus excepit, alii ferarum dentibus contriti sunt, alios fames exanimavit, alii serris dissecabantur, alii molendinis elidebantur: cuncti denique mortem in Domino præoptantes quieverunt.

59. O sanctæ animæ! O sacra corpora! O pretiosum ac divinum donarium auro ac topazio æstimabilius! O Christi hospitia, Spiritus habitacula, virtutum vasa! O illa elementa, ex quibus materiam corporis in nativitate habuistis, certe denuo quidquid vestrum est recuperabitis, post hujus compositi discretionem, sanctificata per mercedis receptionem! O beata multitudo, et splendor multiplex una velut in anima fulgens! Quibus vos, o supra naturæ vires victores, triumphalibus præconiis celebrabimus? Quibus memoriæ æternæ tropæis, vel quibus immortaliter virentibus ex psalmis, hymnis, canticisque spiritalibus, magnifice vos coronis præcingemus? Vos honorem parentibus ex Evangelii norma reddidistis: vestris enim passionibus progenitorum turpitudinem obtegentes, dedecore patres liberavistis, et gaudium loco luctus humanæ naturæ conciliastis. Vos terram in cælum convertistis, qui estis tanquam oriens serenus, mane justitiæ, stellæ in omni loco lucentes, qui nimirum gressus vestros in recta præceptorum semita movetis. Non pater lamentans, non mater capillos vellens, non liberi ejulantes, non cognati plorantes, non amici gementes constantiam vestram molli-verunt. Non solum enim cum persecutoribus, verum etiam cum ipsa natura pugnavistis, vicistisque invictam illam, quæ et feras et venenatorum serpentium sævitiam ad misericordiam flectit: naturam, inquam, quæ tyrannice in animantibus eminet, insita vi pollens, quam semper et ubique necessario retinet. Attamen vos cognationem inter vos mutuam effecistis communi passionum vinculo colligatam; miramque concretionem fecistis, sanguinem sanguini miscentes cruciatuum communione. Non opum, non felicitatis amor vestrum erga Deum amorem debilitavit: pro auro vobis fuit fidei probitas; pro copia opum, spiritus humilitatis: et Christi opprobrium majore in pretio habuistis, quam mundanos thesauros: namque ad mercedem respexistis, gnari scilicet vos meliorem habere et perennem in cælis substantiam: vobis gloriæ jactatio, dedecus pro Christo: alacritas, cordis contritio: deliciarum saturitas, continentia fuit: pulchritudo corporis a vobis creditur, cupiditatum mortificatio: virium instar, charitas in infirmitate et consummatio.

40. Vos brevi hora majorem, quam vocati illi patriarchæ, laborem in vinea pertulistis: nam ve-

Α οί δήμιοι παρέθτηγον ἀλλήλους πρὸς τὴν τῶν ἐγκλε-
λευσθέντων τελείωσιν, καὶ τοὺς νικηφόρους κατ-
ήπειγον· οἱ δὲ πρὸς τὴν σφαγὴν προθύμως ὑπ-
έκυψαν (11)· καὶ οἱ μὲν πυρὶ ἀνθρώπων κατηναλώθη-
σαν, οἱ δὲ βρόχῳ τὸν φόνον ὑπέμειναν· καὶ τοὺς μὲν
τὸ ξίφος διεχειρίσατο, τοὺς δὲ βυθὸς θαλάσσης ἐδέ-
ξατο· καὶ οἱ μὲν θηρῶν ὁδοῦσιν ἠλέσθησαν, τοὺς δὲ
λιμὸς πολὺς ἀπηγχόνησεν· καὶ οἱ μὲν ἐπρίσθησαν,
οἱ δὲ κατελεύσθησαν· καὶ πάντες τὴν ζωὴν ἐκλεξά-
μενοι τὸν ἐν Κυρίῳ θάνατον ἀνεπαύσαντο.

λθ'. Ὡ ψυχῶν ἱερῶν! Ὡ σωμάτων ἐναγῶν! Ὡ
πολυτελὲς καὶ θεῖον ἀνάθημα τιμηθὲν ὑπὲρ χρυσίον
τε καὶ τοπάζιον! Ὡ Χριστοῦ καταγώγια, καὶ κατοικη-
τήρια Πνεύματος, καὶ δοχεῖα τῶν ἀρετῶν! Ὡ
στοιχείων ἐκείνων ἐξ ὧν συνεπάγητε καθ' ὃν καιρὸν
B ἐγεννήθητε τὴν ὕλην τοῦ σώματος, καὶ αὐθις ἀντι-
λαβόντων τὰ οἰκτεῖα μετὰ τὴν τῶν συντεθέντων διά-
κρισιν, καὶ ἀγιασθέντων τῇ μεταλήψει τῆς ἀντιδό-
σεως! Ὡ μακαρία πληθὺς καὶ πολύφωτος αὐγὴ μιᾶ
ψυχῇ καταστράπτουσα! Ποίοις ὑμᾶς, νικηταί, θριάμ-
βοις ὑπὲρ φύσιν ἀνδρισαμένους ἀνακηρύζομεν;
Ποίοις τροπαίοις ἀνεπιλήστοις τοῖς ἀμαράντοις ἐκ
φαλμῶν καὶ ὕμνων καὶ ᾠδῶν πνευματικῶν στε-
φάνοις ὑμᾶς πολυτελῶς ἀναδήσομεν; Ὑμεῖς τιμὴν
τοῖς γονεῦσιν εὐαγγελικῶς ἀπενείματε· τοῖς γὰρ
πάθεσιν ὑμῶν τὴν προπατορικὴν αἰσχύνην ἐπικαλύ-
ψαντες, τοῦ ὀνειδούς τοὺς τεκόντας ἠλευθερώσατε, καὶ
χαρὰς ἀντὶ λύπης τῇ φύσει κατέστητε πρόξενοι. Ὑμεῖς
τὴν γῆν οὐρανώσατε, φανέντ' ἀνατολή τις ἀσκότιστος,
καὶ ὀρθρος δικαιοσύνης, καὶ ἄλλες κατὰ πάντα τόπον
C ἐκλάμποντες, στηριγμοὺς ἐπὶ τῆς ἀπλανοῦς τῶν ἐντο-
λῶν τῆς πορείας ποιοῦμενοι. Οὐ πατήρ κωκύων, οὐ μή-
τηρ κόμας σπαράττουσα, καὶ παῖδες κλαυμυρίζόμενοι,
καὶ συγγενεῖς θρηνοῦντες, καὶ φίλοι στενάζοντες,
ἐμάλαξαν ὑμῶν τὴν στερότητα· πρὸς γὰρ τοῖς διώ-
χταις, ἔτι καὶ πρὸς φύσιν ἐπολεμήσατε, καὶ νενική-
κατε τὴν ἀήττητον, ἥ καὶ θῆρας ἔκαμψεν πρὸς συμ-
πάθειαν, καὶ ἰοδόλων ἐρπετῶν ἀγριότητα· πάντων
γὰρ ζώων τυραννικῶς ὑπερίσταται, τῷ ἐντεθέντι
νόμῳ κρατοῦσα, καὶ τοῦτον ἀναγκαίως φυλάττουσα
μέχρι παντὸς ἀπαράβατον. Ἀλλ' ὑμεῖς γένος ἀλλή-
λοις κατέστητε τῷ κοινῷ τῶν παθημάτων δεσμῷ, καὶ
παράδοξον εἰργάσασθε σύγκρασιν αἷμα μίξαντες αἷ-
ματι τῇ ἀγχιστεῖα τῶν αἰχισμῶν. Οὐ χρημάτων
D ὑμῶν, οὐκ εὐδαιμονίας πόθος τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην
ἡμαύρωσεν· χρυσὸς γὰρ ὑμῖν, τῆς πίστεως τὸ δοκί-
μιον· πλούτου περιουσία, τὸ πνεῦμα τῆς ταπεινώ-
σεως· μείζονά τε πλοῦτον ἠγεῖσθε τῶν κοσμικῶν
θησαυρῶν, τὸν ὀνειδισμόν τοῦ Χριστοῦ· εἰς τὴν
μισθαποδοσίαν γὰρ ἀπεβλέπετε, γινώσκοντες ἔχειν
ἑαυτοὺς κρεῖσσονα ὑπαρξιν ἐν οὐρανοῖς καὶ μένουσαν·
γαυρίαμα δόξης ὑμῖν, ἀτιμία διὰ Χριστόν· εὐεξία,
καρδία συντετριμμένη· τρυφὴ πρὸς κόρον, ἐγκρά-
τεια· κάλλος σώματος, ἡ νέκρωσις τῶν παθῶν·
ισχύς, ἡ ἐν ἀσθενείᾳ χάρις καὶ τελείωσις.

μ'. Ὑμεῖς τῶν εἰς τὸν ἀμπελῶνα κληθέντων προ-
γόνων ἐν βραχεὶ καιρῷ μείζονα τὸν κάματον εἰσηνέγ-

(11) Conf. specimen ethnicæ in infligendis suppliciis crudelitatis apud Latinum poema vol. II Herculian.

κατε · καὶ γὰρ ὑπὲρ τὴν προπάτορα διὰ τῶν ἔργων
 ἐδείχθητε · Χριστοῦ γὰρ τὰς ἐντολάς ἐτηρήσατε. Τῆς
 Ἀβελ θυσίας δῶρον ἱερώτατον ἀνηνέγκατε, τὸ τῶν
 ψυχῶν ὁλοκαύτωμα · κἀντεῦθεν πρὸς ἀφθαρσίαν ὑπὲρ
 τὸν Ἐνὼχ μετετέθητε · κιβωτὸν ἑαυτοὺς ἐξ ἀσήπτων
 ξύλων τῶν ἀρετῶν κραταιότεραν τῆς Νῶε κατεσκευά-
 σατε, οἱ ᾧ τῆς τοῦ τῶν εἰδώλων πνιγμοῦ διεσώθητε ·
 Ἀβραάμ ἐν τύπῳ καὶ σκιᾷ τῇ τῆς Τριάδος μυστή-
 ριον κατενόησεν, ὑμεῖς δὲ τοὺς ὑπὲρ τῆς Τριάδος
 ἀγῶνας ἀναδεξάμενοι μεγαλοφρονότατοι κήρυκες τῆς
 ἀληθείας γέγονατε · ὑπὲρ τὸν Ἰσαὰκ ἐκαλλιερέθητε,
 τῇ ἑαυτῶν σφαγῇ τὴν θυσίαν τελέσαντες · τὴν ἀπλα-
 στον ἀναστροφὴν Ἰακώβ τῷ ἀπανουργεῦτῳ τῆς
 προαιρέσεως παραλλάξαντες · τῷ τῆς περιστερᾶς
 ἀκεραίῳ τὴν περὶ τὸ καλὸν ὑμῶν ἔξιν κατὰ τὴν ἐκ-
 τολήν ὁμοιώσατε · καλοῖκίαν περιφανῇ τὴν Ἐκκλησίαν
 ἀνοικίσαντες, βρώματα τῷ Πατρὶ Θεῷ προσηγάγετε
 τὰ ὑμέτερα τραύματα, καθάπερ ἔριφον σφάζαντες τὸ
 σῶμα τῆς ταπεινώσεως, παρ' οὗ καὶ τὴν εὐλογίαν,
 ζωὴν ἕως τοῦ αἰῶνος, εἰλήφατε · σωφροσύνη τὸν
 Ἰωσήφ παρήλασατε, τὴν ἀκόλαστον ἐν πράγμασι τε
 καὶ σχήμασι τῶν ψευδωνύμων θεῶν δόξαν ἀποσεισά-
 μενοι, καὶ τὸν περικαίμενον χιτῶνα τὸ σῶμα τοῖς
 πορνικοῖς τὸν νοῦν τυράννοις ἀπεκδυσάμενοι · τοὺς
 πειρασμοὺς Ἰωὼ διηντλήσατε, καὶ τὸ μείζον ἢ κατ'
 ἐκείνον μέχρι θανάτου πρὸς τὰ δεινὰ καρτερήσαντες ·
 ὑπὲρ τὸ Μωϋσέως ἐδοξάσθητε πρόσωπον, τὸν τῆς
 χάριτος καὶ ἀληθείας νόμον καὶ δεξάμενοι καὶ φυλά-
 ξαντες, καὶ τὴν φωνὴν καὶ ἐρυθρὰν τῆς ἑτεροθρη-
 σκείας ἀβρόχοις ποσὶ διαπεράσαντες θάλασσαν, τὴν
 γῆν τῆς ἐπαγγελίας τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλὴμ
 κατελάβετε · πρότερον πολλοῖς σημείοις καὶ τέρασιν
 ἐν τῷ ἐρήμῳ βίωσθε τῆς εὐσεβείας, τὴν ἑαυτῶν ἰσχὺν
 τοῖς ἐναντίοις γνωρίσαντες, καὶ τὸ τῶν δακνόντων
 ὄφειων καὶ τὴν πτέρναν τηρούντων θράσος, διὰ θανά-
 του καταπατήσαντες καὶ νεκρώσαντες · ἀντὶ τῆς
 Ἀαρὼν χειροποιήτου στολῆς, τὴν δικαιοσύνην Χρι-
 στοῦ ἱεροπρεπῶς ἐνεδύσασθε · καὶ οὐκ ἀμνῶν αἵματιν,
 ἀλλ' οἰκείοις τὴν λαὸν ἐκαθήρατε · τὰ τεῖχη τῶν
 ἀσεβῶν καὶ τοῦ Ἐχθροῦ τὰς πόλεις, τὰς λάλους γλώσ-
 σας καὶ ἀντιθέτους, καὶ τὴν καταργουμένην σοφίαν,
 τῇ σάλπιγγι τῶν ὑμετέρων δογμάτων καθεῖλετε · τῆς
 Ἰησοῦ στρατηγίας ἐπιφανέστεροι ἐδείχθητε · καὶ
 Σαμουὴλ ἱερώτατοι, καὶ λίαν θεοπρεπῶς · οὐ γὰρ ὑπὸ
 μητρὸς, ἀλλ' ὑφ' ἑαυτῶν Θεῷ προσηνέχθητε, δοθέντες
 οὐ πρὸς ζωὴν ἀλλὰ θάνατον, ἵνα ζήσητε ζωὴν τὴν
 ἀθάνατον · τὸν νοστὸν Γολιάθ, οὐχ ὡς Δαβὶδ σφενδόνη,
 τῷ δὲ παρὰ ἀνθρώπων ἀποδοκιμασθέντι λίθῳ Χριστῷ
 κατεβάλετε · καὶ τοῖς κινδύνοις τὴν κεφαλὴν τοῦ
 θυνάστου συνθλάσαντες ὀράκοντος, οὕτω καθάπερ
 τινὲς νικηφόροι θριαμβεῦσαι μεγάλους στεφθέντες
 ἀνδραγαθήματιν, ὑπὲρ τὸν Ἥλιου ὁρόμον καὶ τὴν
 ἐφ' ἄρματος εἰς ὕψος ἀνάληψιν, τῶν οὐρανῶν τὰς
 πύλας διελθούσας, κουφότερόν τε καὶ εὐστατέστερον,
 ἐπιδύοντες ταῖς ἀρεταῖς ἀναγόμενοι, καὶ τοῖς ἀθλη-
 τικοῖς ἐποχοῦμενοι κατορθώμασι · καὶ νῦν μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων
 πρὸ τῆς ἀληθινῆς σκηνῆς συγχορεύεσθε (12).

strum primum progenitorem operibus superastis;
 Christi enim mandata observastis. Multo sanctius
 quam Abel sacrificii donum obtulistis, animarum
 nempe vestrarum holocaustum: ideoque ad immor-
 talitatem potiore quam Henoch translati estis,
 arca vobis ex imputribilibus virtutum lignis validiore,
 quam illa Noachi, fabricata, qua vecti ab idolorum
 suffocatione evasistis. Abraham in typo et umbra
 mysterium Trinitatis agnovit; vos autem dum pro
 Trinitate certamina suscepistis, clamosissimi veri-
 tatis præcones facti estis. Melius quam Isaac sacri-
 ficiu obtulistis, qui vestra cæde rem sacram fe-
 cistis. Simplicem Jacobi vitam, sinceritate propo-
 siti superastis. Columbarum innocentiae, vestram
 vitæ optimæ conditionem juxta præceptum, assimi-
 lastis; domumque illustrem ecclesiam ædificantes,
 convivium Patri Deo exhibuistis, vestra scilicet
 vulnera, hædum quodammodo humilitatis vestræ
 corpus mactantes: quamobrem et a Deo benedi-
 ctionem, id est vitam æternam, recepistis. Conti-
 nentia Josephum vicistis, qui protervam actibus et
 figuris falsorum deorum doctrinam repulistis, et
 circumjectam ipsam vestem, corpus scilicet, forni-
 cariis corruptæ mentis tyrannis remisistis. Porro
 et Jobi tentationes tolerastis, quodque illo majus
 est, ad necem usque adversus cruciatus durantes.
 Majore quam Moyses honore affecti fuistis, qui gra-
 tiæ veritatisque legem accepistis atque observa-
 stis, et rubrum sanguine idololatriæ mare siccis pe-
 dibus permeantes, ad promissionis regionem, cœle-
 stem Jerusalem, pervenistis: antea tamen signis mul-
 tis atque miraculis in eremo, id est, in religiosa
 vita, vires vestras hostibus comprobantes, et ser-
 pentium morsui intentorum calcaneoque insidian-
 tium audaciam, morte vestra calcastis et extin-
 xistis. Pro manufacta Aaronis stola, Christi justitiam
 ut sanctos decet induistis; neque sanguine
 agnorum, sed proprio populum emundastis. Impio-
 rum moenia, et hostis urbes, garrulas nempe linguas
 atque adversarias, et vanam sapientiam tuba vestro-
 rum dogmatum excidistis, et duce Josue clariores
 evasistis. Tum etiam Samuele sanctiores, et Dei
 ministerio aptiores: non enim mater sed vosmet-
 ipsi Deo obtulistis, haud ad vitam, sed ad mortem
 traditi, ut in æterna vita vivatis. Intellectualem Go-
 liath non ut David funda, sed reprobato ab homi-
 nibus lapide Christo prostrastis. Vestrisque pericu-
 lis, caput dominantis draconis conterentes, sic de-
 mum ut victoriosi triumphatores magnis facinori-
 bus coronati, sublimiore quam Elias cursu, ejus-
 que in curru sedentis ascensione, cœlorum januas
 intrastis facilius atque stabilius, virtutum curribus
 nixi, factisque fortibus vecti; et nunc demum cum
 innumero angelorum choro, et primogenitorum
 cœtu ante verum tabernaculum choreas ducitis.

(12) Ergo sancti homines gloria cœlesti fruuntur statim post obitum, non expectato, ut nunc volunt schismatici Græci, universali judicio.

41. Hinc accidit, ut fratribus quoque vestris A splendoris vestri partem impertiamini quem ex intellectuali luce hauritis. Etenim universo humano generi prepositi estis, tanquam animarum tutores, corporum medici, fidei columna, sacerdotii consummatio, peccatorum remissio, Ecclesiarum fundamentum et fulcrum, morborum remedium, viatorum requies, navigantium gubernaculum, indigentium suppetiæ, pugnantium subsidium, cadentium erectio, dolentium recreatio, errantium duces, recte incedentium præsidium, mæstorum solatium, omnium potens auxilium et firmæ spei tutamen.

42. Nos vero, o sacrum audientium ovile, si digne martyres honorare decrevimus, paria his certamina suscipiamus, cupiditatum illecebris resistamus, lacrymarum scatebras ceu sanguinis rivulos effundamus. Jejunium corpus vexet, et materiæ crassitiem exprimat. Vitiorum flamma opprimatur inextinguibili bonorum actuum lampade. Impietatis ac peccati tyrannidem ancipiti rectæ doctrinæ gladio veræque fidei armis succidamus, neque labia nostra a prædicanda Dei justa lege prohibeamus; ita ut omni tempore certamina martyrum imitantes, paria præmia consequamur.

43. Hæc vobis, tanquam ex infirmorum nostrorum rubeto quodam sermonum enata dona obtulimus, o intellectualis cultus sacerdotes, Christi hæredes, divina luminaria, popule eximie, inclyti martyres. C His utinam precibus annuatis, vilemque laboris nostri fructum recipiatis! haud ex dignitate vestra, sed ex nostris viribus opellam hanc æstimantes, quam non sine vultus sudore vobis composuimus. Neque enim satis docti sumus, neque tanto ingenio præditi, quanto opus est ad talia facta vel dicta prædicanda. Alioqui et ignavi sumus, et ad utiliora quæque torpentes semper et somniciosi. Sed tamen voluntati laborem sociavimus, artis accuratæ defectum diligenti studio supplentes. Vos peccatorum limum nobis abstergite, et illas sæculenti veluti vini malas reliquias et colluviem, quam immundum hoc et amarum sæculum secum fert situque foveat. Quod autem vitæ nobis superest, per dextera atque sinistra justitiæ arma bene regatur, quietumque nobis et suave servetur. Cum autem hinc digrediemur et his tumultibus evademus, a communi iudice inter salvos connumeremur, atque hanc humilis doni nostri remunerationem consequamur, in ipso Christo Domino nostro, cui honor cum Patre et sancto Spiritu, nunc et semper et per sæcula sæculorum. Amen.

(15) Hæc contra hæreticos nostrorum temporum, qui sanctorum invocationem Catholicis crimini

μα'. Διὸ καὶ τοῖς ὁμογενέσιν ὑμῖν ἐξεγένετο τῆς ἑαυτῶν μεταδιδόναι λαμπρότητος, σπῶσιν ἐκ τοῦ τῆς νοητῆς πηγῆς ἀπαυγάσματος· καὶ γὰρ κοινῇ τῷ γένει κατέστητε ψυχῶν ἐπιμεληταὶ (15), σωμάτων θεραπευταὶ, πίστεως χρηπίς, ἱερωσύνης τελείωσις, ἁμαρτιῶν ἀπολύτρωσις, ἐκκλησιῶν θεμελίος τε καὶ στήριγμα, τῶν νόσων κάθαρσις, ὁδοιπορούντων ἀνάπαυσις, πλεόντων κυβέρνησις, ἐπικουρία τῶν δεομένων, ἀγωνιστῶν συμμαχία, πιπτόντων ἀνόρθωσις, ὀδυνωμένων ἀνάκτῃσις, ὁδηγία πεπλανημένων, εὐθυπορούντων ἔρεισμα, τῶν λυπουμένων παράκλησις, πάντων βοήθεια καρτερὰ καὶ βεβαία ἐλπίδος ἀσφάλεια.

μβ'. Ἡμεῖς δὲ, ὦ ποιμνιον ἱερὸν, εἰ τιμᾶν ἀξίως τοὺς ἀθλητὰς διεγνώκαμεν, κοινωνοὶ τῶν μαρτυρικῶν ἀγώνων γενώμεθα, παθητοῖς πάθεσιν ἀντιστήσωμεν, δακρύων κρουνοὺς ὡς αἱμάτων ὄχετοὺς ἀποστάξωμεν. Νηστεία βασανίζετω τὸ σῶμα, καὶ τὴν τῆς ὕλης τηξάτω παχύτητα. Ἡ τῶν παθῶν ἀποτεφρωθεῖη φλόξ ταῖς ἀσθέστοις τῆς εὐπορίας λαμπάσι. Τὴν τυραννίδα τῆς ἀσεβείας καὶ ἁμαρτίας ἐκκόψωμεν τῇ διστόμῳ τοῦ ὀρθοῦ λόγου μαχαίρᾳ, καὶ τοῖς ὅπλοις τῆς εὐσεβείας, τὰ χεῖλη ὑμῶν μὴ κωλύοντες τοῦ τὴν θείαν δικαιοσύνην εὐαγγελίζεσθαι· ὡς ἂν ἐν χρόνῳ παντὶ τοὺς τῶν μαρτύρων ἄθλους μιμούμενοι, τῶν ἱσῶν γερῶν ἐπιτύχωμεν.

μγ'. Ταῦτα ὑμῖν ὡς ἐξ ἀκανθῶν τῶν ἀσθενῶν ἡμῶν λόγων οἷά τινα προκύψαντα δῶρα προσενηνόχαμεν, ὦ μύσται τῆς νοητῆς λατρείας, καὶ κληρονόμοι Χριστοῦ, καὶ φῶτα θεῖα, καὶ λαὸς περιούσιος, καὶ μάρτυρες εὐκλεεῖς· τοῦτοις ἡ μὲν ἐπινεύοιτε καὶ δέχοισθε τὸν εὐτελεῖ τῆς ἡμετέρας γηπονίας καρπὸν, μὴ τῷ κατ' ἀξίαν τῇ δὲ δυνάμει μετροῦντες ἡμῶν τὴν ἐγχείρησιν, ὃν ἰδρῶσι μὲν προσώπου συνεκομίσαμεν. Οὐ γὰρ ἀκριβεῖς ἡμεῖς ἐπιστήμονες, οὐδ' εὐφυνῶς ἔχοντες πρὸς τὴν τῶν τοιοῦτων ἔργων ἢ λόγων ἐπίδειξιν· ἄλλως, καὶ ὀκνηροὶ τινες ὄντες, καὶ πρὸς αὐτὰ γε τὰ λίαν ὠφέλιμα ῥαθυμοῦντες ἀεὶ καὶ καθεύδοντες. Πόθῳ δὲ πόνον συνεκεράσαμεν· τῷ πρὸς τὴν ἔντεχνον ἐπιμέλειαν σκάζοντι, τὸ περὶ τὴν σπουδὴν ὑποστηρίξαντες πρόθυμον. Καὶ τῶν μὲν πταισμάτων τὴν ἰλὺν ἡμῖν ἐκκαθάροιτε τῷ ἀκενιώτῳ τρυγίᾳ τῶν κακῶν πλεονάζουσας, ἣν ὑπέστησέ τε καὶ ὑπεστάθμησε βίος θολερός τε καὶ ἄποτος. Τὸ δὲ λείψανον ἡμῖν τῆς ζωῆς διὰ τῶν ὅπλων τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν εὐοδώσει καὶ τηρηθεῖ φῶς ἡμῖν καὶ εὐάρεστον. Καὶ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν καὶ τὴν τῶν θορύβων ἀπαλλαγὴν, ὑπὸ τοῦ κοινού κριτοῦ τοῖς σιζομένοις ἀριθμηθείημεν, καὶ ταύτην λάβοιμεν τῆς τοῦ μετρίου τοῦδε δώρου προσαγωγῆς τὴν ἀντίδοσιν· ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὃ ἡ δόξα σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

dant; intercessionem ipsorum apud Deum, et beneficia hominibus sæpe collata negant.